

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«УЖГОРОДСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»
УКРАЇНСЬКО-УГОРСЬКИЙ НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ
ІНСТИТУТКАФЕДРА УГОРСЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ**

Наталія ВАРГА, Христина ЗИКАНЬ, Елеонора БЕРТА

ДІЛОВИЙ ЕТИКЕТ ПЕРЕКЛАДАЧА

(для студентів 3 курсу галузі знань 03 Гуманітарні науки спеціальності 035 Філологія предметної спеціальності 035.071 Філологія. Угро-фінські мови талітератури (переклад включно), перша – угорська освітньо-професійної програми «Угорська мова та література. Англійська мова. Переклад»)

Ужгород – 2023

УДК

81'25(076):177

В-18

Варга Н.І., Зикань Х.І., Берта Е.Т. Діловий етикет перекладача (для студентів 3 курсу галузі знань 03 Гуманітарні науки спеціальності 035 Філологія предметної спеціальності 035.071 Філологія. Угро-фінські мови та літератури (переклад включно), перша – угорська освітньо-професійної програми «Угорська мова та література. Англійська мова. Переклад»). Навчально-методичний посібник. Ужгород. ДВНЗ «УжНУ», 2023. – 162с.

Рецензенти:

доктор філологічних наук, професор Полюжин

М.М., кандидат філологічних наук, доцент

Гульпа Д.В.

Затверджено на засіданні Вченої ради Українсько-угорського
навчально-наукового інституту ДВНЗ «Ужгородський
національний університет» Протокол № 9 від 30 травня 2023 року.

©Варга Н.І, Зикань Х.І., Берта Е.Т., 2023р.

©ДВНЗ «Ужгородський національний університет», 2023р.

ЗМІСТ

Вступ	4
Лекція 1.	5
Поняття про предмет і завдання курсу «Діловий етикет перекладача»	
Лекція 2.	19
Перекладацька етика – правила і норми поведінки	
Лекція 3.	27
Етичний кодекс перекладача	
Лекція 4.	37
Двомовність перекладача	
Лекція 5.	51
Вміння, навички, інструменти та організація роботи перекладача	
Лекція 6.	64
Вимоги та переваги перекладу текстів	
Лекція 7.	72
Загальні вимоги до перекладів та їх оформлення	
Лекція 8.	88
Алгоритм роботи перекладача	
Лекція 9.	96
Дрес-код перекладача	
Лекція 10.	106
Типові неприємні ситуації усного послідовного перекладу	
Лекція 11.	120
Робота письмового та усного перекладача	
Лекція 12.	137
«Фальшиві друзі» перекладача в англійській мові	
Список використаних джерел	158

ВСТУП

Курс «Діловий етикет перекладача» призначений для студентів, які вирішили долучитися до професії перекладача.

Мета курсу – дати студентам уявлення про особливості професії перекладача, про місце перекладу серед інших засобів комунікації, про діловий, мовний етикет, культуру спілкування.

З цього навчально-методичного посібника студенти дізнаються, як готувати себе до письмового, усного, синхронного та послідовного перекладу; познайомляться з особливостями роботи перекладача-синхроніста на міжнародних конференціях та форумах; отримують уявлення у тому, що таке художній переклад. Крім того, вони дізнаються, з чого складається життя професійного перекладача та перекладача початківця, як слід чинити, працюючи з президентом чи міністром, з видним ученим або високопоставленим військовим. У посібнику наведено багато прикладів, які будуть цікаві як студентам так і читачам широкого спектру. Для кращого засвоєння знань після кожної лекції є запитання для самоконтролю, що забезпечить краще засвоєння матеріалу.

Матеріал укладено відповідно до програми курсу. Загальна кількість лекційних годин – 24.

Даний навчально-методичний посібник, створений у межах зазначеної дисципліни, являє собою конспект лекцій і розроблений, у першу чергу, для самостійної роботи студентів, а саме: повторення й закріплення матеріалу, прослуханого під час лекції. Крім того, посібник стане в нагоді й тим слухачам, хто у силу різних причин, пропустив одне або кілька занять.

Лекція 1.

Поняття про предмет і завдання курсу «Діловий етикет перекладача»

План

1. Поняття про предмет курсу «Діловий етикет перекладача»
2. Професійна етика перекладача
3. Моральні принципи перекладача

1. Поняття про предмет курсу «Діловий етикет перекладача»

Діловий етикет перекладача – це поняття містке і включає правила поведінки між діловими партнерами й колегами, мовленнєвий етикет у діловому спілкуванні, правила ведення переговорів, норми листування та ін.

Вивчення курсу «Діловий етикет перекладача» допоможе майбутньому перекладачу у вивченні правил і норм поведінки майбутнього перекладача, основних положень професійної етики перекладача, основних положень про переклад різної документації, про моральні принципи перекладача, про зовнішній вигляд перекладача під час виконання службових обов'язків в офіційній і неофіційній ситуаціях, про правила організації першої зустрічі, про ділові обіди і правила ведення за столом, правильне ведення ділових переговорів та інше.

Діловий етикет сформувався протягом тривалого часу як результат постійного відбору правил і форм найбільш доцільної ділової поведінки, що сприяє успіху в ділових відносинах. Діловий етикет присутній у кожній професії, в ньому відбиваються стандарти поведінки, прийняті для цієї професії, особливості взаємин з людьми в умовах функціонування даної професії та багато іншого – все те, що визначає і регулює людину як представника певної професії.

Представники будь-якої професії мають свої норми і правила поведінки. За допомогою цих норм і правил професія стверджує своє місце

в суспільстві, а суспільство, зі свого боку, впливає на етику професії.

Специфіка етикету перекладачів визначається тісною взаємодією з представниками інших культур. Від кваліфікації перекладача часто залежить атмосфера і успіх переговорів, особливо добре, коли перекладач володіє спеціальною (профільною) мовою. І ще одна важлива вимога до перекладача, чи не перше, яке до нього пред'являється – це непомітність. Ідеальний переклад – це переклад, при якому люди не помічають, що спілкуються через третю особу.

У ділових зустрічах та переговорах перекладач перебуває у своєрідному положенні. З одного боку, його послуги необхідні, а отже, він – обов'язковий учасник переговорів. Але своєрідність його положення в тому й полягає, що, з іншого боку, при всій своїй необхідності він повинен бути «Невидимкою». Хороший перекладач повинен бути непомітний – це стосується і одягу, і голосу, і всієї поведінки. Це не самостійний учасник ділових переговорів – це «інструмент», за допомогою якого процес ділових міжнародних переговорів протікає найбільш ефективно.

У Європі і Північній Америці середня освічена людина (чиновник, технічний спеціаліст, бізнесмен) говорить, принаймні, однією іноземною мовою. Здавалося б, перекладацька професія повинна бути скасована за непотрібністю.

Однак цього не відбувається і саме тому, що західні чиновники і бізнесмени на власному досвіді спіткали просту, здавалося б, істину: «Для того щоб переводити, знати іноземну мову недостатньо».

Крім мови існують ще мільйони нюансів, які не можна випускати з уваги в процесі перекладу переговорів. Знанням таких нюансів професійний перекладач відрізняється від початківця.

Дотримання етичних норм у ситуації перекладу істотно впливає на результат праці. Оскільки усний переклад – це робота в прямому контакті з людьми, від перекладача перш за все потрібне дотримання норм етики

спілкування. Значить, перекладач повинен повною мірою володіти вмінням вести себе, бути вихованою людиною.

Перекладач не має можливості висловлювати власні думки, він є тільки посередник, однак він зобов'язаний абсолютно точно передавати на двох (або більше) мовах не тільки зміст висловлювань, але і їх емоційне забарвлення, стиль мовлення мовця, навіть темп мови і інтонаційний лад, по можливості, звичайно. Таке "вживання" в образ того, чію промову доводиться перекладати, вимагає від перекладача великого фізичного та емоційного напруження.

Етичним з боку учасників ділових зустрічей і переговорів бізнесменів різних країн буде врахування особливостей в умовах праці перекладача. Етичні норми вимагають від мовців використання коротких фраз, які повинні бути гранично простими, не вживати метафор, ідіоматичних виразів, прислів'їв і приказок.

Справа в тому, що лише висококваліфікований перекладач вміє швидко зорієнтуватися і підшукати аналогічну приказку або ідіоматичний вираз на тій мові, на яку він перекладає: наприклад, європейський вислів "між молотом і ковадлом" перевести на китайський як "між драконом і тигром". Однак далеко не завжди перекладач зможе швидко відреагувати на подібні труднощі в перекладі.

Іноді перекладач може не зрозуміти, чи не вловити сенсу фрази і перевести її не цілком точно. Буває також, що перекладач хоче уточнити для себе зміст висловлювання і тому перепитує того, чиї слова він повинен перевести.

І в тому, і в іншому випадку не слід виявляти невдоволення, роздратування, робити зауваження перекладачеві, оскільки це може нервувати, що відіб'ється негативно на якості його роботи. Крім того, та особа, якій переводять висловлювання, може, не розібравшись у розмові чужою мовою, віднести незадоволення і роздратування на свій рахунок, що

спричинить непередбачувані наслідки.

Під час ділових прийомів перекладач розміщується зліва від тієї особи, чию промову треба буде перекладати. Якщо послуги перекладача не потрібні під час бесіди за столом, його садять на окреме місце, яке він залишає лише тоді, коли треба приступити до перекладу: він сідає трохи осторонь і позаду тієї особи, чию промову треба перекладати, і здійснює переклад.

Дотримання етичних норм у ситуації перекладу істотно впливає на результат праці. Оскільки усний переклад – це робота в прямому контакті з людьми. Від перекладача, насамперед, потрібне дотримання норм етики спілкування. Значить, перекладач повинен повною мірою володіти вмінням гарної поведінки, бути вихованою людиною. Але завжди в основі вихованості є правила, що дозволяють людині проявляти до інших людей таку ж повагу, як досамого себе.

Для перекладача повинен існувати тільки сенс перекладного тексту, і викликати які-небудь емоції у слухачів (сміх, обурення і т.д.) він може тільки за рахунок правильної передачі змісту, а не за рахунок таких невербальних засобів, як жести, інтонації, тон голосу. Голос і все поведження перекладача повинні бути завжди нейтральними, незалежно від емоцій виступаючого.

Наскільки перекладач має право ділитися з оточуючими тією інформацією, яку він почерпнув під час переказу – дуже делікатне питання. Підписку про нерозголошення інформації від перекладачів вимагають, наприклад, в ході судового розгляду. В інших випадках робота перекладача, як правило, не секретна, її результати публікуються або під час роботи (усний переклад на конференції є публікація), або через деякий час (письмовий переклад статей і книг). Проте існують ситуації, коли переклад конфіденційний. Наприклад, перекладач бере участь в особистих переговорах.

Під час офіційних зустрічей, якщо у кожної сторони є свій

перекладач, слід переводити мову тільки членів своєї делегації. Те, що говорять представники іншого боку, переводить їх перекладач. При цьому не можна

«поправляти» свого іноземного колегу.

Якщо ж доводиться працювати на прийомі, який проходить стоячи (такі прийоми називають «а ля фуршет»), треба тримати постійно в руці наполовину наповнений келих, щоб офіціанти з підносами не відволікалися на перекладача, але треба майже нічого не пити, так як навіть невелике сп'яніння може покластикрай кар'єрі.

Перекладачеві важливо під час офіційних зустрічей бути в костюмі і при краватці, знаходитися поблизу представника своєї країни, з яким він працює, і уважно слухати текст, що підлягає переведенню або ж короткий переказ, залежно від обставин. Втім, вміти слухати і чути – це не тільки питання етикету, це найважливіше вміння перекладача.

Голос професійного перекладача обов'язково повинен бути правильно поставлений. Можна звернутися за консультацією до знайомих акторів, викладачів фонетики, нарешті, до логопеда — вони підкажуть, як тренувати ("поставити") голос. Якщо правильно "поставити" голос, то позбудешся зайвих зусиль, буде добре чути в будь-якій аудиторії.

Підсумовуючи усе вище сказане можемо виділити такі етичні нюанси в роботі перекладача:

- перекладач є транслятором;
- текст для перекладача є недоторканим (перекладач не має права за своїм бажанням змінювати текст при перекладі, скорочувати його або розширювати);
- при перекладі перекладач за допомогою відомих йому професійних дій завжди повинен передати в максимальній мірі інваріант вихідного тексту;
- у деяких випадках в обстановці усного послідовного або синхронного перекладу перекладач виявляється особою, наділеною також і дипломатичними повноваженнями (наприклад, при перекладі

висловлювань великих політиків

при міжнародних контактах). Якщо ці дипломатичні повноваження за перекладачем визнані, він має право схибити проти точності вихідного тексту, виконуючи функцію допоміжного;

- в інших випадках перекладач не має права втручатися у відносини сторін;
- перекладач зобов'язаний зберігати конфіденційність по відношенню до змісту перекладного матеріалу і без потреби не розголошувати його;
- перекладач несе відповідальність за якість перекладу;
- перекладач повинен постійно прагнути удосконалювати знання рідної мови;
- перекладач не повинен братися за переклади, для виконання яких у перекладача все ж недостатньо кваліфікаційного рівня;
- він повинен завжди дотримуватися термінів виконання перекладів, а в разі неможливості це зробити з якихось причин, своєчасно інформувати про це замовників.

Отже, говорячи про перекладацьку компетенцію, то вона включає в себе не тільки знання та вміння в області робочих мов, які перекладач напрацьовує протягом свого життєвого і професійного досвіду. Для усного перекладу, перекладачеві, який знаходиться в стані постійної напруги, необхідно також володіти швидкою реакцією, умінням переводити однаково успішно з однієї мови і на іншу мову, також не потрібно забувати, про здатність точно, а головне вільно сприймати будь-які типи мови та ін. Для здійснення успішної перекладацької діяльності перекладачеві потрібно володіти широким кругозором, вільно володіти робочими мовами.

2. Професійна етика перекладача

«**Професійна етика перекладача** – сукупність норм та правил, які регулюють поведінку спеціаліста на основі загальнолюдських моральних цінностей, з урахуванням особливостей його професійної діяльності та

конкретної ситуації». Отже, під поняттям «професійна етика» ми розуміємо кодекс честі спеціаліста, виконання якого є питанням совісті людини, його моральності.

Предметом професійної етики перекладача варто визнати сукупність морально-етичних настанов і ціннісних орієнтацій, що визначають систему норм та принципів, які виступають регулятивами у конкретній специфічній діяльності, що підпадала б під визначення професії.

Часто перекладача називають: тлумачем, транслятором, інтерпретатором, фріланс-перекладачем. Що це таке?

Перекладач – це нестаріюча професія. В часи, коли „машина” може замінити практично будь-якого спеціаліста, все ж залишається потреба в кваліфікованих перекладачах. Слід зазначити, що знання мови недостатньо щоб бути професійним перекладачем. Перекладач – це миттєва реакція, ерудиція, пам'ять, знання ділового етикету, фізична витримка, ораторські вміння. Кожна з вище зазначених рис – незамінна складова успішного, продуктивного, високооплачуваного спеціаліста. Звернемо увагу на проблему етики в роботі перекладача.

У західних мовах віддавна чітко розрізняються поняття “тлумач” – людина, яка виконує переклад в усній формі і “перекладач” – особа, яка здійснює писемний переклад з однієї мови на будь-яку іншу, або з тієї самої мови (давньої) на ту саму, але сучасну (переклад “Кентерберійських оповідок” Дж. Чосера з давньоанглійської на сучасну англійську мову).

Перекладач це транслятор, перетворюючий усний чи письмовий текст, створений на одній мові, до тексту іншою мовою

«Транслятор» та «інтерпретатор» – це синоніми до слова «перекладач». Всі ці назви зводяться до однієї загальної назви – перекладач.

Фрілансер (від англ. *Freelancer* – «вільний списник») – популярна назва, термін у повсякденному мовленні, який часто використовується, але

не вживається в законі (не має нормативно-правового закріплення) і стосується виконання праці без постійного найму. Це самозайнята особа без персоналу або вільнонайманець. Наприклад: фріланс-перекладач, тобто, вільнонайманий перекладач.

До питань етики неодноразово звертається теоретик і практик перекладу, відомий усний перекладач Мірам Геннадій Едуардович.

Для професійної етики перекладача основними є моральні принципи, норми професійної поведінки, вимоги професійної придатності, усвідомлення свого правового статусу, а також знайомство з технічним забезпеченням перекладу.

Кожна професійна група має свої етичні норми, розробка яких є неодмінною умовою підвищення професіоналізації діяльності. Перекладач – це професіонал зі спеціальною підготовкою, який передає інформацію засобами іншої мови, дотримуючись принципів послідовності, точності та етичності.

Важливість морально-етичного компоненту професійних компетенцій перекладача визначається, передусім, соціальною роллю цієї професії. Адже «користувачі послугами перекладача розраховують на його об'єктивність та надійність. Не маючи доступу до оригіналу, вони на віру приймають встановлену перекладачем еквівалентність перекладу оригіналу». Тому формування професійної етики повинно стати невід'ємною складовою частиною підготовки та діяльності перекладача.

Професійна етика перекладача є важливим компонентом його професійної компетенції. Вона відіграє важливу роль і в розв'язанні професійних завдань. У процесі етичної підготовки в майбутнього перекладача формуються такі важливі складові його особистісної характеристики як гуманність та принциповість. На основі формування морально-етичних норм розвиваються ціннісні орієнтації та внутрішні значеннєві мотиви професійної діяльності.

Дотримання етичних норм у ситуації перекладу суттєво впливає на результат. Оскільки усний переклад – це робота у прямому контакті з людьми, від перекладача передусім вимагається дотримання норм етики спілкування. Це означає, що перекладач повинен у повній мірі володіти вмінням поводити себе, бути вихованою людиною. В основі вихованості людини лежить відчуття та виявлення поваги до інших людей.

До основних пунктів професійної етики перекладача входять: повага до тексту, толерантність, конфіденційність, піклування про власне фізичне та моральне здоров'я, самовдосконалення.

В етиці перекладача, як і в багатьох інших професійних етиках, особливої ролі набувають такі цінності, як професійний обов'язок та відповідальність.

Етичні аспекти професійної діяльності перекладача реалізуються через такі професійно-особистісні якості, як: серйозність, тактовність, стриманість, коректність, делікатність.

Таким чином, у подальшому ми будемо чітко розмежовувати принципи професійної етики та особистісні якості, потрібні для їх дотримання.

Для повнішого опису компонентів професійної етики перекладача беруться до уваги ситуації та труднощі, що виникають під час його діяльності. Оскільки перекладач має справу із передачею інформації, то він несе повну відповідальність за її адекватність.

Серед професійно-етичних навичок перекладача слід виокремити культурну компетенцію, що виявляється в повазі та толерантності до учасників комунікації; мовну, що передбачає постійне опановування специфічною термінологією у певній царині науки або техніки; предметну (фонову), до якої входить ознайомлення перекладача з найважливішими поняттями певної галузі науки і техніки. Крім того, перекладач зобов'язаний безперервно вдосконалювати свої знання, стежити за розвитком науки, систематично читати літературу з певної галузі знань.

Від рівня володіння переліченими навичками залежить успіх перекладача як професіонала, його кар'єрне зростання.

Але є інший бік професійної етики, дотримання якої в більшій мірі пов'язане з духовністю спеціаліста, його моральним ставленням до загальнолюдських цінностей. У цьому випадку ми маємо на увазі відповідальність особистості перед іншими людьми. Професійна етика розглядає такі види відповідальності спеціаліста: стосовно інших людей, себета структури, в якій він працює.

Серед принципів, яких перекладач повинен дотримуватися стосовно учасників комунікації, виокремлюємо наступні: точність перекладу; конфіденційність; нейтральність позиції; етикет; об'єктивність.

Щодо професійних обов'язків самого перекладача діють такі етичні правила: самокритичність (перекладач заявляє про свої помилки і виправляє їх); самоосвіта (перекладач підвищує свій професійний рівень); принциповість (перекладач відмовляється перекладати за наявності чинників, що суперечать його моральним переконанням).

І, зрештою, стосовно організації-роботодавця перекладач повинен: виконувати внутрішні правила та розпорядок; сприяти підвищенню високопрофесійного та високоморального іміджу фірми.

На основі принципів професійної етики виокремлюються особистісні якості, якими має володіти перекладач: точність, обов'язковість, серйозність та відповідальність (точність перекладу); дискретність, тактовність (конфіденційність); стриманість, скромність (нейтральність позиції); вихованість, культурність, коректність (етикет); делікатність, толерантність (об'єктивність).

Для виявлення та більш систематичного висвітлення типових компонентів професійної етики перекладача проаналізовано кодекси перекладача (Interpreter Code of Ethics), розроблені та розміщені на численних зарубіжних Інтернет-сайтах.

На базі сайтів, зазначених⁴ у Інтернет-ресурсах, виявлено такі

основні компоненти професійної етики перекладача: конфіденційність; точність та повнота перекладу; об'єктивність/справедливість; нейтральність позиції; професійна придатність; професійний етикет; самоосвіта.

Окремо також зауважуються такі моменти, як солідарність з колегами, чесність у стосунках з клієнтами, ввічливість, шанобливість, слухняність, непомітність, пунктуальність.

Формування професійної етики на практичних та семінарських заняттях для майбутніх перекладачів здійснюється через питання, вправи та тести для обговорення і самоконтролю, рольові та ситуативні ігри, практичні рекомендації та поради, вправи для автотренінгу, написання та виголошення рефератів. Зазначені завдання сприяють розвиткові свідомого підходу до питання етичної поведінки перекладача у своїй професійній діяльності.

У процесі засвоєння професійної етики у майбутніх перекладачів формуються такі важливі професійно-особистісні та морально-духовні якості, як впевненість, організованість, охайність, цілеспрямованість, тактовність, співчутливість, гнучкість, делікатність, самостійність, доброзичливість тощо.

Зміст професійної етики перекладача та морально-особистісні якості, що продукують її принципи, разом становлять структуру етичної компетенції, яку ми визначатимемо як діяльність, що характеризується наявністю моральних якостей та сукупності професійних знань про етичні поняття та норми поведінки й свідомим їх застосуванням у перекладацькій практиці.

3. Моральні принципи перекладача

Мораль – сукупність усвідомлюваних людьми принципів, норм, приписів, правил поведінки, оціночних уявлень про добро, зло і справедливість. Мораль приписує людині те, що можна робити у процесі

спілкування з іншими людьми і чого не можна. Таким же чином і професійна мораль визначає те, що дозволено спеціалісту під час виконання ним своїх професійних обов'язків і чого не можна.

Моральні принципи перекладача стосуються, насамперед, його ставленням до власної праці. Спробуємо сформулювати основні правила перекладацької етики:

1. Перекладач не співрозмовник і не опонент клієнта, а транслятор, який передає усний чи письмовий текст з однієї мови на іншу.
2. Із цього випливає, що текст для перекладача є недоторканим. Перекладач не має права за своїм бажанням змінювати сенс і зміст тексту під час перекладу, скорочувати його чи розширювати, якщо дані умови не узгоджувалися із замовником.
3. Під час перекладу інтерпретатор за допомогою відомих йому професійних дій завжди намагається максимальною мірою передати інваріант вихідного тексту, орієнтуючись на функційні домінанти оригіналу.
4. Перекладач мусить дотримуватися етики усного спілкування, поважаючи свободу особистості і не принижуючи гідності співрозмовника.
5. У деяких випадках усного послідовного чи синхронного перекладу перекладач може наділятися також і дипломатичними повноваженнями. Якщо такі дипломатичні повноваження визнані за перекладачем, він може відступити від послідовної точності вихідного тексту, щоб не допустити погіршення дипломатичних відносин, виконуючи функцію третьої сторони, проте не зобов'язаний захищати при цьому інтереси жодної із сторін. В інших випадках перекладач не має права втручатися у стосунки сторін, так само як і демонструвати свою власну позицію з приводу змісту тексту, що перекладається.
6. Перекладач зобов'язаний турбуватися про своє здоров'я, оскільки від його фізичного стану залежить не тільки зовнішній вигляд, а і якість

перекладу.

7. Перекладач не має права реагувати емоційно на індивідуальні дефекти у мовленні оратора і не повинен їх відтворювати.

8. Про свою недостатню компетентність перекладач зобов'язаний тут же по відомити, а помічені за собою помилки виправляти, а не приховувати їх; це є гарантією високої якості перекладу і довіри до нього оточуючих.

9. При письмовому перекладі перекладач зобов'язаний дотримуватися правил його оформлення.

10. За необхідності перекладач зобов'язаний зберігати конфіденційність стосовно інформації, що перекладається, і без потреби не розголошувати її.

Говорячи про загальнолюдські принципи поведінки перекладача, зазвичай мається на увазі ситуація конструктивного спілкування. Проте, іноді під час розмови виникають конфліктні ситуації. Зрозуміло, що перекладач не зобов'язаний і, як правило, не в змозі її розв'язати. Мабуть, як і у будь-якій іншій ситуації, він не повинен допускати приниження своєї гідності, але при цьому йому важливо вирішити: що перекладати і що не перекладати.

Етика не допускає при цьому ні участі перекладача у скандалі, ані перекладу лайки, якою обмінюються співрозмовники. Він повинен перевести для сторін основний зміст їх реплік, послуговуючись літературною нормою мови, а лайку коротко прокоментувати: «Пані Н ужила різкі лайливі вислови».

Перекладач повинен добре усвідомлювати, що він повинен бути експертом не лише з мови, але і з культури відразу двох (як мінімум!) народів, й активно сприяти налагодженню контакту між сторонами. Не слід забувати ще й про те, що саме культурні особливості певної країни можуть збити з пантелику перекладача, спричинити неточності в перекладі і навіть стати причиною конфліктні ситуації. Сюди ми можемо віднести і особливості почуття гумору, і певні жести, які тлумачаться в різних народів по-іншому, і ідіоматичні вислови, фразеологізми та неологізми, і

певні історичні події та ін.

I, нарешті, інтелігентність. Мається на увазі не енциклопедична освіченість, а жвавість і творчий склад розуму, що дозволяє застосовувати власне широке коло знань у потрібний момент. Перекладачеві неминуче доведеться мати справу з людьми різних професій, з різними поглядами на життя і різними захопленнями, із текстами різної тематики і різних типів. Тож вузька спеціалізація на якійсь одній сфері знань стає на заваді повноцінному перекладу.

Отже, підсумовуючи все вище сказане, відзначимо, що представники будь-якої професії мають свої норми і правила поведінки. За допомогою цих норм і правил професія займає своє місце в суспільстві, а суспільство, у свою чергу, здійснює вплив на її етику. Тож, говорячи про етику перекладача, маємо відзначити, що на першому місці в даному випадку мають стояти принципи моралі та широка обізнаність в усіх сферах. Перекладачі мають досконало знати не лише мову, з якою працюють, а і культуру, історію, економічну та політичну ситуацію в країнах з якими має справу.

Питання для самоконтролю:

1.	Що таке діловий етикет перекладача?
2.	Що таке перекладач?
3.	Що таке транслятор?
4.	Що таке тлумач?
5.	Що таке інтерпретатор?
6.	Які ви знаєте моральні принципи перекладача?
7.	Чи повинен перекладач перекладати лайки при усному перекладі?
8.	Яких ви знаєте відомих перекладачів?
9.	Чи залежить атмосфера і успіх переговорів від кваліфікації перекладача?
10.	Що таке мораль?

11.	Що таке професійна етика перекладача?
12.	Якими особистісними якостями має володіти перекладач?
13.	Які компетенції слід виокремити серед професійно-етичних навичок перекладача?
14.	Яких принципів повинен дотримуватися перекладач під час перекладу?
15.	Через які професійно-особистісні якості реалізуються етичні аспекти професійної діяльності перекладача?

Лекція 2.

Перекладацька етика – правила і норми поведінки

План

1. Перекладацька етика – правила і норми поведінки
2. Етичні проблеми, з якими стикається перекладач
3. Поняття конфіденційності. Обов'язкові правила для перекладачів

1. Перекладацька етика – правила і норми поведінки

Перекладацька етика – це професійна етика перекладача, яка інтегрує в себе та зовсім не відмінняє прийняті у даному суспільстві норми та правила загальнолюдської та ділової етики.

Сформована перекладацька етика орієнтована на створення позитивного іміджу перекладача в очах замовника. Дотримання цих неписаних норм та правил підвищує гарантії того, що (за інших рівних умов) замовник наступного разу знову запросить саме цього перекладача. Перекладацька етика, насамперед – це коректність, обов'язковість та конфіденційність. Професійна етика перекладача це не лише його (її) відносини з людьми, але і в цілому відношення перекладача (перекладачки)

до своїх професійних обов'язків. Тим не менш, питання про те, чи зобов'язаний письмовий перекладач перекладати вкраплення з інших мов, що зустрічаються в тексті оригіналу, навряд чи правомірно слід відносити до етики. Це швидше відноситься до правил роботи з текстом під час письмового перекладу. Жоден професійний кодекс поведінки, жодні рекомендації та правила не в змозі охопити всі ситуації, у які щодня потрапляє практикуючий перекладач. Але, вони можуть слугувати йому орієнтиром, відправною точкою для більш зваженого вибору поведінки в тому або іншому конкретному випадку.

Важливо відзначити, що перекладацька етика передбачає, передусім, коректність, обов'язковість і конфіденційність.

На думку Юрія Новикова (дипломованого перекладача-референта німецької та англійської мов), перекладацький етикет містить такі елементи:

- Виконання перекладів в терміни з належною якістю.
- Сумлінне ставлення до всіх своїх перекладацьким обов'язків.
- Пунктуальність.
- Дотримання дрес-коду.
- Ввічливе і коректне ставлення з усіма учасниками перекладного

заходу.

Перекладацький етикет у професійних відносинах між перекладачамитрадиційно включає наступні моменти:

- Вважається неприпустимим у присутності замовників відкрито поправляти свого колегу-перекладача, якщо він переводить неправильно, і взагалі як-небудь обговорювати якість його переклади.
- Вважається неколегіальний і некоректним відводити замовника у свого колеги.

Етикет перекладача по відношенню до замовника перекладів полягає в

основному в наступному:

- Ведення всіх контактів з фірмою замовника і її клієнтами тільки через відповідальну особу, яка відповідає за організацію перекладу і запрошення перекладачів.
- Утримання від прямих телефонних контактів або листування електронною поштою з доповідачами та іншими представниками замовника, якщо це не обумовлено із замовником заздалегідь і не викликано гострою необхідністю.
- Конфіденційність, тобто нерозголошення третім особам будь-якої внутрішньої інформації замовника, яка стає відомою перекладачеві при усному або письмовому перекладі (це може бути як комерційна інформація, так і медичний діагноз при перекладі медичних висновків).
- Ввічливе і коректне ставлення як до самого замовника, так і до клієнтів замовника та учасникам перекладного заходу (це стосується, насамперед, усних переказів).
- З'явитися до місця усного перекладу слід за 10-15 хвилин до початку (на відповідальних заходах з синхронним перекладом за 20-30 хвилин для перевірки справної роботи обладнання).
- Йти по закінченню перекладного заходу слід тільки тоді, коли попередньо сповістивши відповідального за захід з боку замовника.
- Утримання від ведення сторонніх розмов із замовником і клієнтами (в перервах перекладного заходу, в дорозі до місця наступної зустрічі і т.д.).

2. Етичні проблеми, з якими стикається перекладач

Професійна етика відповідно диктує і реакцію на будь-які особисті, індивідуальні особливості мови оратора, бо мова оратора далеко не завжди може бути нормативною. Автор усного тексту може допускати різні

відхилення від норми:

. Професійний сленг.

Однією з серйозних проблем, з якою може зіткнутися перекладач або агентство перекладів при перекладі технічних документів і листів - це використання професійного сленгу. Регулюється це питання мовним етикетом, який, як правило, дозволяє використання сленгу в спілкуванні професіоналів, але виключає його, якщо серед учасників спілкування є неспеціалісти. Професійний сленг не слід плутати зі спеціальною термінологією, бо зі спеціальною термінологією перекладачам неминуче доводиться працювати. Наприклад, при перекладі медичних або технічних текстів чи перекладі документів юридичного та ділового характеру. Однак цю термінологію можна знайти в загальних або спеціалізованих словниках.

. Нерозуміння вихідного тексту.

Не виключено, що перекладач може чогось не знати або щось не зрозуміти. При цьому усний перекладач, який змушений працювати в постійній обстановці дефіциту часу, не має можливості заглянути в словник, погортати який-небудь довідник. Але тоді перекладач зобов'язаний сигналізувати про свою недостатню компетентність і фактах нерозуміння вихідного тексту, а не приховувати їх. Наприклад, у голландських синхроністів колись було прийнято мати в кабінці два червоні прапорця з написами стоп і повільніше gaquo. Як тільки доповідач починав поспішати, вони тут же сигналізували оратору цими прапорцями.

. Засмічені слова.

Не рекомендується починати переклад з придаткових пропозицій, питальних слів, вигуків типу «ну», «значить», «що», і т.д. Краще почати своє висловлювання з обставини місця і часу або з вступних слів: actually, in fact, as a matter of fact, it will be recalled, I would say that і т.д. Вони дадуть хоч півсекунди на роздум, допоможуть уникнути мовного сора. Також

бур'яністі слова можуть бути присутніми і в мові оратора. Наприклад, в українській мові: як би, значить, так би мовити, чи що. Важливо відзначити, що, незважаючи на наявність цих слів у мові, перекладач їх переводити не повинен.

. Діалект.

Особливо часто з такою проблемою стикаються перекладачі, що працюють з китайською мовою. Як відомо, в китайській мові існує безліч діалектів, тому перекладач спершу повинен дізнатися, з людьми з якої частини Китаю йому належить працювати.

. Індивідуальні дефекти мови.

У автора усного тексту можуть бути індивідуальні дефекти мови, шепелявість, гаркавість, заїкання, гугнявість, і т.п. Але такі дефекти ніяк не відбиваються на перекладі.

На наш погляд, такі недоліки в роботі можуть зустрічатися в будь-якій професії, головне – зуміти не розгубитися.

3. Поняття конфіденційності. Обов'язкові правила для перекладачів

Перекладачі повинні діяти у відповідності з Кодексом Мови усного та письмового перекладача та кодексом професійної поведінки, в якій підкреслюються наступні інструкції:

1) Конфіденційність

Перекладач не повинен оприлюднювати інформацію, отриману під час виконання його послуг, включаючи доступ до документації або звітів. Він не повинен відкривати, обговорювати або пропонувати думку про будь-яку інформацію, до якої отримують доступ під час роботи, якщо не потребується законом. Крім того, він не повинен використовувати інформацію, отриману в ході його роботи для особистої, професійної або фінансової переваги.

2) Неупередженість

Перекладач повинен залишатись нейтральним, неупередженим

відповідно до статі сторони, непрацевдатності, етнічної приналежності або національної приналежності, віку, освітнього рівня, соціально-економічного статусу, релігійних або політичних цінностей. Він повинен утриматися від пропозиції незапитуваних коментарів або рекомендацій крім необхідних для комунікації.

3) Точність

Перекладач повинен завжди повністю і щиро віддавати повідомлення мови оригіналу, нічого не додаючи, переглядаючи лінгвістичні зміни на обох вхідних і вихідних мовах, зберігаючи тон і дух повідомлення мови оригіналу.

4) Культурна чутливість – люб'язність

Перекладач повинен бути культурно компетентним, чутливим і шанобливим до людини (людей), яким він слугує.

5) Розкриття

Перекладач не повинен публічно обговорювати, повідомляти або пропонувати думку щодо питань, в яких він усвідомлений, навіть коли та інформація не привілейована законом, щоб бути конфіденційною.

6) Майстерність

Перекладач повинен мати мінімальний стандартний набір майстерності, пройшовши потрібну сертифікацію та навчання.

7) Компенсація

Прейскурант на послуги, погоджений між постачальниками лінгвістичних послуг і замовниками, повинен бути максимально належним для обох сторін. Перекладачі повинні отримувати обговорену зарплатню без затримок.

8) Відсутність дискримінації

Перекладач повинен бути нейтральним, неупередженим. Перекладач не повинен проявляти неприязнь відповідно до статі сторони, непрацевдатності, національної приналежності, віку, соціально-економічного або освітнього стану⁴ релігійних або політичних цінностей

замовника.

9) Самооцінка

Перекладач повинен точно і повністю представити свої сертифікації, навчання і досвід.

10) Професійна поведінка

Усні та письмові перекладачі повинні бути пунктуальними, підготовленим потрібний спосіб і не незадоволений для ситуації.

Перекладачі не повинні радити або виражати власні думки людям, для яких вони перекладають або брати участь в інших діях, які можуть бути некоректно витлумачені, а також можуть впливати на процес перекладу. Перекладачі завжди повинні бути «на зв'язку» із замовником, особливо, коли виконується технічний переклад, при якому можуть виникати додаткові питання. Перекладач повинен оцінювати в будь-якому випадку свою можливість перекладати. Якщо у виконавця є якийсь сумнів щодо його компетентності, він повинен негайно повідомити сторонам і запропонувати замовнику знайти іншого перекладача для цього проекту. Перекладач може залишитись на проекті, якщо замовник надасть консультанта або поки не буде запрошений інший, більш компетентний перекладач.

11) Етичні порушення

Перекладач повинен негайно піти з проекту, якщо відбувається будь-яке порушення Кодексу Професійної Поведінки. Такі етичні порушення можуть викликати завершення контракту.

12) Професійний розвиток

Професійні перекладачі повинні розвивати свої навички і знання методом професійної підготовки, подальшої освіти та взаємодії з колегами та спеціалістами в суміжних областях.

Питання для самоконтролю:

1.	Що таке перекладацька етика?
2.	Які ви знаєте обов'язкові правила для перекладачів?
3.	Що таке конфіденційність?
4.	З якими етичними проблемами стикається перекладач?
5.	Чи є професійний сленг проблемою з якою може стикнутися перекладач?
6.	Чи є діалект проблемою з якою може стикнутися перекладач?
7.	В чому полягає етикет перекладача по відношенню до замовника перекладів?
8.	Чи повинні професійні перекладачі розвивати свої навички?
9.	Розкажіть про професійну поведінку перекладача
10.	Що таке етичні порушення?
11.	Розкажіть про неупередженість перекладача
12.	Чи є індивідуальні дефекти мови проблемою з якою може стикнутися перекладач?
13.	Чи повинні перекладачі радити або виражати власні думки людям, для яких вони перекладають?
14.	Що таке «засмічені слова»?
15.	За скільки хвилин потрібно з'явитися перекладачу до місця для усного перекладу?

Лекція 3.

Етичний кодекс перекладача

План

1. Етичний кодекс перекладача
2. Професійні принципи роботи
3. Оплата та відповідальність
4. Конкуренція
5. Взаємини із замовниками
6. Взаємини в професійному середовищі
7. Суспільні взаємини

1. Етичний кодекс перекладача

Етичний кодекс (далі – «**Кодекс**») визначає норми та правила поведінки членів спільноти перекладачів (у широкому розумінні – учасників перекладацького ринку) при здійсненні ними професійної діяльності, які ґрунтуються на морально-етичних цінностях і професійних стандартах.

Недотримання етичних принципів може слугувати підставою для морального осудження порушників.

Етичний кодекс стосується питань, що знаходяться поза межами чинного законодавства, тому він може доповнювати положення договорів, укладених учасниками ринку перекладів.

Положення Кодексу в межах, що застосовуються, адресовані всім учасникам перекладацької діяльності: перекладацьким компаніям, їхнім керівникам і співробітникам, перекладачам-фрілансерам і штатним перекладачам різного профілю (письмовим і усним перекладачам, гідам-перекладачам, сурдоперекладачам, аудіовізуальним перекладачам, соціальним перекладачам тощо), редакторам та коректорам перекладених текстів. Далі в тексті учасники перекладацької діяльності, в залежності від контексту, називаються окремо **«Перекладач»** або **«Перекладацька**

компанія», а разом – «Перекладач/Перекладацька компанія». В деяких випадках перекладачі-фрілансери та перекладацькі компанії можуть виступати як замовники.

Перекладачі та Перекладацькі компанії, що приймають положення Кодексу, інформують про це своїх партнерів і замовників, використовуючи доступні їм засоби (у тому числі веб-сайти, резюме, рекламні матеріали тощо).

Іншим особам, які беруть участь у процесі перекладу, в тому числі якості замовників, також рекомендується дотримуватись положень Кодексу.

2. Професійні принципи роботи

Робота в межах компетенції

Перекладач/Перекладацька компанія виконують переклад в межах своїх компетенцій: мовної, предметної, культурної та технологічної.

Неприйняття умов, які не дозволяють виконати замовлення належним чином

Якщо компетенції, можливості або умови замовлення (наприклад, терміни) не дозволяють виконати переклад відповідно до вимог замовника (в тому числі, якщо означене ускладнення виникає в процесі виконання перекладу), то Перекладач/Перекладацька компанія зобов'язуються негайно повідомити про це замовника та прийняти разом із ним зважене рішення.

Об'єктивність і незалежність

При виконанні перекладу (в першу чергу усного) не допускається внесення в переклад особистих міркувань, а також висловлення свого ставлення до повідомлення. Перекладач зберігає нейтральну позицію та намагається максимально точно передати зміст повідомлення сторін.

Сумлінність

Перекладач/Перекладацька компанія докладають усіх можливих

зусиль для виконання замовлення відповідно до погоджених умов.

Дотримання авторських прав

Перекладач/Перекладацька компанія дотримуються законних прав авторів оригінальних текстів. Якщо переклад виконується на замовлення, то зазвичай питання авторських прав вирішуються замовником. Авторські права перекладача на створюваний ним твір (переклад) регулюються й охороняються відповідно до чинного законодавства.

Виключення конфлікту інтересів

Якщо на етапі обговорення замовлення виникає ситуація, коли особиста зацікавленість Перекладача/Перекладацької компанії може вплинути на неупередженість при виконанні професійних обов'язків або може бути завдано шкоди законним інтересам замовника, то Перекладач/Перекладацька компанія повідомляють про це замовника, і сторони приймають спільне рішення. Використання в особистих комерційних інтересах Перекладачем/Перекладацькою компанією інформації, яку було отримано під час обговорення або в ході роботи, є неприпустимим.

Світова практика й законодавство

Перекладач/Перекладацька компанія намагаються застосовувати принципи кращої світової практики, положення міжнародних галузевих стандартів і загальноприйняті звичаї ділового обороту в своїй роботі в тій мірі, в якій вони не суперечать законодавству.

Право на відмову

Перекладач/Перекладацька компанія мають право відмовитись від замовлення з ідеологічних чи етичних причин до початку роботи.

Якщо такі причини з'явилися в ході виконання замовлення, то припинити виконання роботи дозволяється тільки в тих випадках, коли виконання перекладу суперечить чинному законодавству або громадському правопорядку. ***Підвищення кваліфікації***

Перекладач націлений на поглиблення предметних знань в сферах

спеціалізації та вдосконалення професійних навичок. Перекладацька компанія прагне застосовувати в роботі передові технології галузі перекладів.

Конфіденційність

Перекладач/Перекладацька компанія забезпечують конфіденційність інформації, яка стала їм відомою в ході обговорення або виконання перекладу і є конфіденційною згідно із законом або відповідно до умов договору між сторонами.

3. Оплата та відповідальність

Ціноутворення

Перекладач/Перекладацька компанія підтримують тарифи на тому рівні, який дозволяє постійно надавати якісні послуги та забезпечує справедливу винагороду для виконавця.

Неетичним і неприйнятним визнається надмірне заниження тарифів, що має на меті виграш у конкурента в питаннях ціни. В процесі участі в тендерах на надання перекладацьких послуг перекладацькі компанії не пропонують в тендерних заявках ціну, яка б не дозволила якісно виконати роботу та забезпечити справедливу винагороду для перекладачів-виконавців. Цінова пропозиція Перекладача/Перекладацької компанії має бути зрозумілою, чіткою та повною і виключати несподіване для замовника збільшення вартості під час розрахунків.

Штрафні санкції за недотримання умов договору

Підстави для застосування штрафних санкцій по відношенню до Перекладача/Перекладацької компанії за недотримання умов договору, а також їх розмір обговорюються сторонами в момент укладення договору; розмір штрафних санкцій не перевищує суму оплати за замовлення, якого стосуються претензії.

Так само при укладенні договору визначаються підстави для застосування штрафних санкцій та їх розмір. Вони можуть бути застосовані по відношенню до замовника за недотримання умов договору.

В обох випадках сторони керуються нормами чинного законодавства.

4. Конкуренція

Чесна конкуренція

Неприйнятними є методи конкуренції, що суперечать загальноприйнятій світовій практиці та діловій етиці, навіть якщо вони не є забороненими законодавством: інтернет-атаки; дифамація й тролінг в соціальних мережах; явне переманювання персоналу різноманітними способами, в тому числі шляхом звернення до хедхантерів або надання заздалегідь недостовірної інформації про потенційного роботодавця чи умови співпраці, а також підбурювання співробітників конкуруючої компанії до розголошення секретів в процесі перемовин; підбурювання персоналу до розголошення комерційних таємниць попереднього роботодавця; негативні відгуки про конкурентів при спілкуванні з замовником; використання випадково отриманої конфіденційної інформації; свідоме заниження цін тощо.

У процесі роботи над галузевими стандартами, при проведенні відкритих конкурсів, конференцій та інших галузевих заходів Перекладач/Перекладацька компанія, що беруть участь у такій роботі або якимось чином істотно впливають на неї, не допускають порушення принципу рівних можливостей участі, особливо для прямих конкурентів.

У процесі підготовки до тендерів неприйнятним є включення в тендерну документацію даних кваліфікованих виконавців, якщо заздалегідь відомо, що до роботи буде залучено виконавців із більш низькою кваліфікацією.

Зв'язки з кінцевим замовником

Неприйнятно пропонувати свої послуги замовнику, з яким Перекладач/Перекладацька компанія працюють через посередника (колегу- перекладача або перекладацьку компанію).

Протидія корупції

Неетичним визнається потурання або непротивлення наступним формами корупції: вимаганню з боку державних і муніципальних службовців або співробітників замовника, комерційному підкупу співробітників замовника (в тому числі подарунками та натуральними благами), змові з державними й муніципальними службовцями або співробітниками замовника на шкоду державі чи замовнику, змові з конкурентами в процесі участі в торгах, аукціонах та тендерах на надання перекладацьких і суміжних послуг, участі в торгах, аукціонах і тендерах декількох афілійованих юридичних осіб тощо.

5. Взаємини із замовниками

Домовленості між сторонами

При виконанні перекладу загальноприйнята практика передбачає укладення письмового договору, проте Перекладач/Перекладацька компанія дотримуються також і усних домовленостей, яких було досягнуто до початку роботи.

Неприпустимо в односторонньому порядку під час і після виконання письмового або усного перекладу змінювати умови договору або включати в нього додаткові умови, які є не вигідними для іншої сторони.

Інформування замовника

Перекладач/Перекладацька компанія інформують замовника про основні принципи та правила надання перекладацьких послуг, а також забезпечують максимальну прозорість процесу виконання перекладу.

Пропозиція замовнику оптимальних рішень

Якщо замовник вирішує поставлене завдання неефективними способами, Перекладач/Перекладацька компанія пропонують замовнику оптимальні рішення та вказують на їх переваги.

Виявлення помилок в оригіналі

При виявленні у вихідному матеріалі явних помилок Перекладач/Перекладацька компанія проявляють ініціативу та вказують на

них замовнику.

Непередбачувані обставини

Погоджуючись на виконання замовлення, Перекладач/Перекладацька компанія приймають повну відповідальність за свою ділянку роботи. Тому при виникненні непередбачених обставин, що перешкоджають належним чином виконати професійні обов'язки, Перекладач/Перекладацька компанія роблять усе можливе, щоб негайно проінформувати свого безпосереднього замовника й разом з ним урегулювати ситуацію.

Вирішення суперечок шляхом перемовин

Суперечки щодо перекладів вирішуються шляхом перемовин. Складні випадки можуть потребувати залучення комісії незалежних експертів, склад якої формується за погодженням сторін, або звернення до суду. Законодавство також допускає практику третейського суду (*Третейський суд – недержавний незалежний орган, що утворюється за угодою або відповідним рішенням зацікавлених фізичних та/або юридичних осіб у порядку, встановленому Законом України «Про третейські суди» для вирішення спорів, що виникають із цивільних та господарських правовідносин.*

Суть третейського судочинства полягає у тому, що сторони довіряють вирішення спору та ухвалення рішення третій особі, а не уповноваженому державою органу. В цьому істотна відмінність третейського судочинства від інших форм захисту прав та інтересів — цивільного та господарського судочинства, які здійснюються виключно судами загальної юрисдикції.

Відповідно до положень ст. 125 Конституції України третейські суди не входять до системи судів загальної юрисдикції, а отже, не є органами правосуддя). Неетичним вважається винесення суперечок на суд громадськості (наприклад, обговорення їх в соціальних мережах, на професійних форумах тощо), оскільки в таких випадках об'єктивність неможлива, а

компетентний орган, рішення якого учасники зобов'язані виконати, відсутній.

Конструктивне спілкування на всіх рівнях

Культура спілкування безпосередньо впливає на точність передачі думок і якість взаємодії сторін. Перекладач/Перекладацька компанія дотримуються коректного стилю спілкування, не переходять на особистості, поважають права й обов'язки сторін, дотримуються правил ввічливості, а також правил професійної та мережевої етики.

6. Взаємини в професійному середовищі

Перекладацькі компанії та їх співробітники

Якщо Перекладацька компанія приєднується до Кодексу, то її штатні співробітники зобов'язуються дотримуватися положень Кодексу. При виборі позаштатних перекладачів Перекладацька компанія, за інших рівних умов, надає перевагу співпраці з тими перекладачами-фрілансерами, які заявили про свою згоду з положеннями Кодексу.

Відмова від необґрунтованої критики колег

Перекладач уникає різких висловлювань на адресу колег, особливо перед замовником, адже це завдає шкоди галузі в цілому та створює негативний іміджПерекладача/Перекладацької компанії.

Взаємодопомога, співпраця, передача досвіду, доброзичливі відносини Перекладач/Перекладацька компанія проявляють доброзичливість, нерозглядають колег по галузі виключно як конкурентів, навіть якщо вони в силуобставин ними є.

Перекладач/Перекладацька компанія визнають, що взаємодопомога, обмін корисним досвідом, наставництво та навчання колег приносять користь суспільству й підвищують престиж професії перекладача.

Неприпустимість дискримінації за віком, статтю, зовнішнім виглядом тощо

У процесі пошуку перекладача не рекомендується вказувати такі

параметри, як вік, стать, характеристики зовнішності тощо, якщо це не входить в число виробничих вимог при виконанні роботи.

7. Суспільні взаємини

Прагнення до підвищення престижу професії

Робота перекладача, як правило, залишається непомітною для широкого загалу, і її важливість недооцінюється. Перекладач/Перекладацька компанія намагаються демонструвати широкому загалу важливість професії на конкретних прикладах, з обов'язковим дотриманням конфіденційності.

Просування та підтримка законодавчих ініціатив

Перекладач/Перекладацька компанія просувають і підтримують законодавчі ініціативи, які спрямовані на розвиток галузі, підвищення престижу професії, розробку галузевих стандартів і нормативних документів, а також ті ініціативи, які привертають увагу державних і муніципальних органів, громадськості та бізнес-спільноти до проблем перекладацької галузі.

Волонтерство та благодійність

Волонтерство (виконання перекладу на безоплатній основі) та інші форми благодійності – особистий вибір кожного. Неетично примушувати перекладачів до неоплачуваної роботи або використовувати результати волонтерської праці з комерційною метою.

Виконуючи переклад на безоплатній основі, Перекладач/Перекладацька компанія керуються тими самими професійними стандартами відповідальності, якості та конфіденційності, що й при виконанні оплачуваних замовлень.

Запобігання міжкультурним розбіжностям

Професія перекладача за визначенням об'єднує людей. Неетичними вважаються висловлювання, що сприяють розпалюванню міжнаціональної та релігійної ворожнечі; використання образливих епітетів на адресу

інших народів (за винятком випадків, коли образливі епітети містяться в матеріалах, що підлягають перекладу); участь в мережових дискусіях, що мають на меті або стають результатом розпалювання ненависті або міжнародного (релігійного) розладу, навіть якщо такі дії формально не суперечать законодавству.

Етичний кодекс був розроблений галузевою експертною радою (<http://translation-ethics.ru/experts/>) у рамках широкого обговорення з учасниками галузі, схвалений на найбільшій перекладацькій конференції Translation Forum 2015

Питання для самоконтролю:

1.	Що таке етичний кодекс перекладача?
2.	Розкажіть про професійні принципи роботи перекладача
3.	Розкажіть про оплату та відповідальність перекладача
4.	Розкажіть про конкуренцію у роботі перекладача
5.	Розкажіть про взаємини із замовниками
6.	Розкажіть про взаємини в професійному середовищі
7.	Розкажіть про суспільні взаємини
8.	Чи вирішуються суперечки щодо перекладів шляхом перемовин?
9.	Чи об'єднує людей професія перекладача?
10.	Що ви можете сказати про волонтерство і благодійність перекладача?
11.	Розкажіть про неприпустимість дискримінації за віком, статтю, зовнішнім виглядом тощо
12.	Розкажіть про перекладацькі компанії та їх співробітники
13.	Розкажіть про взаємодопомогу, співпрацю, передачу досвіду, доброзичливі відносини
14.	Розкажіть про запобігання міжкультурним розбіжностям
15.	Розкажіть про просування та підтримка законодавчих ініціатив

Лекція 4.

Двомовність перекладача

План

1. Поняття білінгвізму. Двомовність у роботі перекладача
2. Індивідуальний білінгвізм
3. Білінгвізм у роботі перекладача

1. Поняття білінгвізму. Двомовність у роботі перекладача

Білінгвізм (або двомовність) – це практика поперемінного використання двох мов.

Двомовності можна досягти двома шляхами, перший – **природний**, це коли засвоєння мови відбувається у процесі спілкування з носіями мови (прикладом може послужити ситуація української та угорської мови в Україні), а інший – **штучний**, тут на допомогу приходять уроки іноземної мови у школі, на курсах, у вузі.

Більшість дослідників білінгвізму вважають, що при двомовності не можна досягнути однакового рівня знань двох мов. Створення ж чистого білінгвізму потребує організації іншомовного оточення, що практично досягається важко.

Як же тоді можна прискорити розвиток рівня володіння другою мовою? Цьому сприяє:

- Навчання у закладі, де першою мовою є нерідна людині
- Перебування впродовж 4-6 годин у (бажаному) іншомовному середовищі
- Перегляд відеоматеріалів цією мовою
- Прослуховування аудіоматеріалів (у наш час існує безліч казок, фільмів, мультфільмів, пісень, різних програм дубльованих іноземними мовами).

В залежності від віку, білінгвізм можна умовно поділити на **ранній**, що зумовлений перебуванням і у двомовному культурному середовищі; та **пізній**, при якому оволодіння другою мовою відбувається у старшому віці,

після оволодіння рідною мовою, тобто після 10-12 років і більше.

Білінгвізм – явище неоднозначне: так його можна розцінювати як здатність користування двома мовами як повноцінними, або ж здатність користування другою мовою лише у певних сферах. Згідно з дослідженнями Andrea Mechelli **раннє вивчення другої мови сприяє розвитку тієї частини мозку, що відповідає за швидкість мовлення**. Цей ефект стає особливо помітним якщо почати вивчати другу мову починаючи з віку до п'яти років.

Дослідження виявили, що у двомовних людей утворюється більше сірої рідини головного мозку. Чим пізніше почати вивчати мову тип менше проявляється ця особливість. Саме сіра рідина мозку відповідає за аналіз інформації.

Але не забувайте....

Людина може володіти кількома мовами, залежно від її здібностей, нахилів і прагнень, але найкраще, найдосконаліше людина має володіти, звичайно, рідною мовою.

У межах мовної ситуації виділяють білінгвізм – специфічний стан суспільного життя, при якому спостерігається і є визнаним факт функціонування й співіснування двох мов у межах однієї держави. Джерелом білінгвізму, як правило, виступає етнічна неоднорідність самого суспільства, наприклад, існування в одній державі двох етносів, що користуються різними мовами. Через те, що в сучасному світі практично немає етнічно «чистих» держав, білінгвізм як явище набуло значного поширення. Ступінь володіння кожною мовою при білінгвізмі, розподіл між ними сфер спілкування і ставлення до них залежать від багатьох чинників – соціального, економічного, політичного й культурного життя індивіда чи групи людей.

В інформаційному суспільстві, до якого поступово переходить людство, питання про роль мови як основного засобу соціальної взаємодії, про мовну ситуацію та взаємозв'язок мов набувають першорядного

значення. Соціальна взаємодія стає здебільшого мовною взаємодією і здійснюється через тексти, які породжуються і сприймаються особистістю. Попередній досвід свідчить, що плюралізм мов, якими користуються національні спільноти, не є нездоланною перешкодою для політичних, економічних та культурних обмінів. Навпаки, відбувається їх розширення та прискорення внаслідок глобалізації світових процесів та інформаційного простору.

Тобто явище двомовності або багатомовності не можна назвати рідкісним. У сучасному світі воно дедалі більше поширюється. Навпаки, рідкість – мовна ситуація, яка характеризується одномовністю. Монолінгвістичних й одночасно моногосних (з однією формою існування мови) суспільств практично не існує в чистому вигляді.

Як стверджує О. Яковлева, у сучасному світі загалом, і зокрема в Європі, є чимало країн із більш ніж однією державною чи офіційною мовою (загальна тенденція останніх десятиліть полягає у збільшенні їхньої кількості), мовну ситуацію в яких визначає дво- і багатомовність. Є держави, в яких інші, крім основної, мови мають спеціальний чи особливий статус або ж уживаються без юридичного оформлення такого статусу. Загалом у 86 (45%) державах із 193 мовна політика ґрунтується на засадах саме полілінгвізму, і, за спостереженнями соціолінгвістів кількість дво- та багатомовних ситуацій щорік зростає. Цей процес об'єктивно зумовлений низкою чинників, зокрема перманентним нарощуванням інтенсивності контактів між державами й народами.

Найпростішим і найпоширенішим визначенням білінгвізму є вміння людини спілкуватися двома чи кількома мовами. Звідси виникає поняття білінгв – людина, що говорить, читає або розуміє дві мови на однакому рівні. Сам термін білінгвізм визначався і розглядався з різних перспектив. Такі дисципліни як лінгвістика, психолінгвістика і соціолінгвістика, кожна згідно з особливостями своєї галузі, дають визначення білінгвізму. В загальних рисах, білінгвізм характеризується чергуванням двох мов у

вжитку. Проблема виникає тоді, коли хтось намагається визначити рівень володіння мовами, який повинна мати людина щоб називатися білінгвом.

Білінгвізм – вживання двох мов в межах певної соціальної спільноти (насамперед держави); вживання індивідом (групою людей) двох мов, кожна з яких обирається згідно з конкретною комунікативною ситуацією. Одними з перших визначення білінгвізму дали Леонард Блумфілд, який зазначив, що білінгвізм – це володіння двома мовами як рідними; Ейнар Хоген, який стверджував, що білінгвізм – це використання повних, закінчених і осмислених речень іншою мовою; твердження Вайнрайха, що білінгвізм має місце тоді, коли дві або більше мов вживаються однією людиною поперемінно. Визначення білінгвізму і білінгва коливаються від «радикальних» до більш гнучких. Білінгва можна описати як людину, що окрім того, що має навички в рідній мові, також вміє використовувати одне з чотирьох основних положень (читати, писати, розуміти, розмовляти) з іншої мови. Це випадок вживання тубільних мов, або ж вживання мовцями інших мов на прикордонних районах. Під подібне визначення потрапляє величезна кількість людей по всьому світі.

Білінгвізм – це здатність людини до вживання двох мов залежно від ситуації, обставин. Також вчений виділяє білінгвізм від народження, коли дитина виростає в двомовному оточенні і з дитинства відмінно володіє обома мовами. Настільки ж поширеним видом білінгвізму є територіальний білінгвізм – результат мовної інтерференції двох народів-сусідів, що довго прожили поряд. Існує ще соціально або «прагматично зумовлений» білінгвізм. Це білінгвізм всіх емігрантів, що зіткнулися з іншою мовою і вимушені ставати білінгвами, щоб мати можливість пристосуватися до соціальних умов нового середовища існування. До цього ж типу відноситься свідоме вивчення і використання мов освіченими людьми.

Всі типи білінгвізму, що було зазначено вище, є ідеальними моделями. На практиці мовна поведінка білінгва визначається лише однією

з них. Як правило, білінгв може користуватися активно обома мовами. Однак існує окремий вид білінгвізму – пасивний, або рецептивний, тобто білінгв володіє мовою на рівні розуміння, але сам її відтворювати не може. Продуктом пасивного білінгвізму може бути двосторонній пасивний білінгвізм: кожен з учасників комунікації говорить своєю мовою, але розуміє мову іншого. Це явище характерне на границях поширення двох мов.

2. Індивідуальний білінгвізм

Згідно Шигуан і Маккі, білінгв – це така людина, що окрім своєї рідної мови, має таку ж компетенцію в іншій мові, і може використовувати кожен з них в будь-якій ситуації з однаковою ефективністю. Автори стверджують, що така ситуація може вважатися «досконалою або ідеальною», оскільки така міра використання двох мов майже не зустрічається на практиці. Також автор приводить деякі загальні риси, що є характерними для індивідуального білінгвізму. Ці риси ми стисло виклали в наступній таблиці:

Тип	Риси
Окреме вживання мовних кодів	чітко визначені мовні коди; автоматичне відокремлення мов
Чергування	легкий і швидкий перехід від одного мовного коду до іншого
Переклад	вираження відповідного змісту в рамках кожного з кодів

З іншого боку Вайнрайх, враховуючи відносини між двома мовами, що ввійшли в контакт, виділив три типи білінгвізму:

- Координований білінгвізм, ⁴¹коли білінгв виступає як два

зіставлені одномовні мовці.

- Змішаний білінгвізм, при якому два експонента описують одне поняття.
- Субординативний білінгвізм, при якому друга мова вивчається і використовується через доміную мову.

Слід зазначити, що у білінгвізмі, за подібними критеріями, виділяються три типи двомовності:

- Субординативний – це, коли мовець сприймає другу мову через свою рідну, тобто поняття другої мови він співвідносить з лексичними одиницями рідної. Як правило, це призводить до помилок внаслідок відмінності семантичних структур мов.
- Координативний (так званий «чистий») – це, коли мови є автономними, в кожній існують свої поняття, а граматичні структури незалежні.
- Змішаний – це єдиний механізм аналізу і синтезу мовлення, мови відрізняються лише на рівні поверхневих структур.

Таким чином, стає зрозумілим, що фактори, що мають місце при оволодінні другою мовою, цілком залежать від індивідуальних якостей вивчаючого, а також від оточення і обставин, при яких проходить вивчення мови. Простіше кажучи, ми можемо помітити, що людина може мати пасивний чи активний білінгвізм залежно від того, до використання яких мовних складових він має більше здібностей.

Також вирізняють соціальний білінгвізм. З соціальної точки зору, білінгвізм також впливає на суспільства або мовні общини; в цьому сенсі білінгвістична спільнота може бути визначена як середовище, в якому розмовляють двома мовами, або де всі чи кілька членів є білінгвами. Найчастіше використовують форми соціального білінгвізму, які висунули Рене Аппель і Пітер Мюскен. Вони описали три ситуації. В першій

ситуації кожна з мов використовується виключно окремими групами; в такій ситуації виникає зіткнення з меншими монолінгвальними групами, що в цілому створює білінгвальне суспільство, яке потребує окремих громадян-білінгвів для комунікації між різними мовними групами. В ситуації другого типу майже всі її члени є білінгвами. Третя ситуація описує співіснування монолінгвальної групи, зазвичай домінантної, з іншими мовними групами. Слід зазначити, що наведена типологія носить теоретичний характер, оскільки важко знайти суспільство, яке б повністю співпадало з однією з описаних мовних ситуацій.

Коріння проблеми двомовності криється в тому, що майже всі мови світу, так чи інакше, протягом свого історичного розвитку зазнавали вплив інших мов. Найдавнішими працями, які так чи інакше торкалися теми білінгвізму можна вважати граматику санскриту давньоіндійського мовознавця Паніні, релігійні тексти, наприклад Біблію, пам'ятки класичних мов (грецької та латинської). Ці літературні пам'ятки дають загальні картини лінгвістичного прескриптивізму, мовних контактів та поширення мов. Контакти мов зумовлені контактами їх носіїв, різноманітними культурними зв'язками між народами, міграціями і іншими історичними причинами. В свою чергу термін мовних «контактів» в мовознавстві позначає таку взаємодію мов при якій один мовний колектив володіє і використовує в спілкуванні дві різні мови.

Однак питання мовної інтерференції є доволі неоднозначним в наш час, коли процес глобалізації залишає все менше умов для «самостійного» існування окремих мов. Н. Б. Мечківська описує випадки збалансованих і незбалансованих мовних ситуацій. На її думку збалансована мовна ситуація, як при одномовності, так і при багатомовності, майже неможлива зараз. Нестійкість двомовності пояснюється тим, що не існує повної симетрії в соціально-етнічних умовах існування двох мов в одному суспільстві. Слід взяти до уваги також індивідуальні (психолінгвістичні і психологічні) аспекти двомовності. На думку Мечківської збалансована

двомовна ситуація була б можлива в тому випадку, якщо б більша кількість членів певного соціуму володіла б повністю двома мовами, використовували б їх в любых мовних ситуаціях, з легкістю переходили з однієї мови на іншу, при цьому не змішуючи системи різних мов. Однак на думку таких видатних вчених як Б. Гавранек, А. Мартіне, Е. Хауген, повне і автономне (без змішення мов) володіння двома мовами перевищує психічні можливості звичайної людини.

Практично неможливо визначити, яким чином поєдналися історичні, культурні, політичні та лінгвістичні фактори, щоб створити ту чи іншу мовну ситуацію. Однак Шігуан і Маккі визначили наступні історичні фактори, які могли вплинути на появу білінгвізму:

- Експансія: процес захоплення нових земель, на яких розмовляють іншою мовою.
- Уніфікація: політичний процес об'єднання менших територій в більш великі утворення. Зазвичай, більш могутні групи намагаються поширити і нав'язати свої лінгвістичні традиції. Коли такий процес стикається з опором з боку менших груп, може виникнути так званий лінгвістичний конфлікт.
- Постколоніальна ситуація: незалежні території або країни з лінгвістично різноманітним населенням.
- Імміграція: міста чи країни з великою кількістю приїжджих людей, що розмовляють зовсім іншими мовами. Нормальною є ситуація, коли іммігранти повинні вчити мову країни-хазяїна аби вижити. Тим не менш, вони намагаються не забувати свою рідну мову задля збереження свого коріння та ідентичності. Однак можливо, що друге або третє покоління іммігрантів вже буде сприймати мову своїх батьків як мову меншості. В такому випадку може мати місце субтрактивний білінгвізм.
- Космополітизм: місця, де відбуваються інтернаціональні контакти,

особливо в комерційних або політичних цілях.

З огляду на те, що переважно мова використовується в соціальних цілях, слід враховувати сферу використання мови і комунікативну ситуацію. В першому випадку ми враховуємо місце і час комунікації, учасників, теми і прагматичні фактори. Говорячи про білінгвістичну ситуацію важливо розрізняти публічні або формальні ситуації сфери (школа, робота, релігійні служби) і особисті або неформальні сфери (в колі сім'ї або друзів). Однак тим не менш, якою б не була мова, економічні, політичні, культурні, соціальні та релігійні фактори завжди зумовлюють рівень мови в тій чи іншій комунікативній ситуації.

Кожен раз, коли відбувається мовний контакт, він неминуче впливає як на окремо взятую людину, так і на суспільство в цілому. В ситуації, коли складаються несприятливі для білінгвізму (або окремого білінгва) соціальні умови, особистість людини (при психологічному підході) може опинитися в небезпеці. Може з'явитися відчуття соціальної ізоляції, аномії, що призводять до постійного стресу і занепокоєння.

Соціальні переваги білінгвізму очевидні. Необхідність встановлювати численні різноманітні зв'язки, щоб закріпити порозуміння і поширити знання і інформацію серед людей є вкрай важливим в сучасному світі. Коли володіння другою мовою розглядається як щось престижне, суспільно схвалене, або як щось, що дає персональні переваги і вигоду, ми можемо говорити про *адитивний білінгвізм*. І навпаки, коли оволодіння другою мовою повністю зумовлено соціально-економічними потребами, і передбачає відокремлення або поступову втрату володінням основної мови ми можемо говорити про *субтрактивний білінгвізм*.

Підсумував суть використання білінгвізму видатний український мовознавець О. О. Потебня, який писав: «Людина, що говорить на двох мовах, переходячи від однієї до іншої, змінює разом із тим характер і напрям течії своєї думки, при тому, що зусилля її волі лише змінює

колію її думки, а на подальшу течію її впливає лише посередньо. Це посилення може бути порівняно з тим, що робить стрілочник, що переводить поїзд на інші рейки...».

Таким чином на даному етапі вивчення і більш глибокого дослідження білінгвізм є галуззю лінгвістики, що стрімко розвивається. Він базується на міждисциплінарному підході і на різноманітні понятійної структури. В мовознавстві білінгвізм завдячує своїй появі і розвитку здебільшого історичній та соціальній лінгвістиці, які вводять такі поняття як мовна мутація, мовний контакт і мовна змінюваність.

3. Білінгвізм у роботі перекладача

У сучасному світі володіння двома мовами є необхідною вимогою часу. Останніми роками доведено, що білінгвізм не тільки дає змогу спілкуватися з великою кількістю людей, а й сприяє розвитку когнітивних умінь і навичок, які не стосуються вивчення мов.

Погляди на сутність білінгвізму змінювалися протягом ХХ сторіччя. Дослідники вважали, що друга мова є інтерференцією, яка затримує розумовий розвиток дитини. Але насправді було доведено, що мозок білінгва працює активніше, тому що він намагається вирішити внутрішній конфлікт, зміцнюючи

при цьому «когнітивні м'язи». Білінгви, порівняно з монолінгвами, швидше та ефективніше вирішують когнітивні завдання, бо білінгвальний досвід дає їм змогу поліпшувати виконавчу функцію мозку, тобто командну систему, що спрямовує процеси, пов'язані з увагою, які використовуються для планування, вирішення завдань, ігнорування факторів, що відволікають, і переключення з однієї інформації на іншу. Обидві мовленнєві системи білінгвів завжди активні та конкуруючі, тому людина використовує ці контрольні механізми, коли вона розмовляє чи слухає. Така постійна практика зміцнює контрольні механізми і зміцнює роботу відповідних ділянок мозку.⁴ Білінгвізм впливає на структуру мозку.

Високий рівень володіння другою мовою, як і процес оволодіння нею, пов'язаний із підвищенням сірої речовини в лівій півкулі (Marian V., Spivey M.). Із цього ми можемо припустити, що ситуація білінгвізму є досить ефективною в навчанні іноземної мови й, зокрема, формуванні перекладацьких навичок.

Існує багато підходів до визначення поняття «білінгвізм». Під білінгвізмом розуміють: 1) здатність тих чи інших груп населення розмовляти двома мовами. Іншими словами, належність до двох угруповань, так як у родині користувалися однією мовою, а в суспільних колах – іншою; 2) білінгвізм передбачає однакове володіння двома мовами, уточнюється, що за першу мову приймається рідна, а за другу – нерідна мова, але така, що використовується всією спільнотою. У.Вайнрах називає білінгвізмом практику поперемінного користування однією особою двома мовами.

Відомі також декілька класифікацій білінгвізму. За ступенем володіння двома мовами розрізняють координований і субординований (змішаний) білінгвізм. При координованому білінгвізмі створюються дві паралельні системи. У випадку субординованого білінгвізму одному плану змісту відповідають два плани вираження (переклад різними мовами). Деякі науковці розрізняють поняття істотного (побутового) і штучного (навчального) білінгвізму. Перший виникає в дитинстві внаслідок знаходження в мовному середовищі. Другий, штучний білінгвізм – унаслідок вивчення іноземної мови з метою її подальшого використання в самореалізації. Він формується поза мовним середовищем на основі навчальних ситуацій та в умовах недостатньої мовленнєвої практики. Але тут має місце цілеспрямоване навчання з використанням спеціальних методів, які поєднують аналіз, синтез, порівняння, переключення з однієї мови на іншу та переклад.

Отже, штучний білінгвізм характеризується такими рисами: 1) асиметрична комунікативна компетенція стосовно двох мов; 2) керований

характер; 3) особлива комунікативна траєкторія.

Під час користування двома мовами ці мови знаходяться в контакті, внаслідок чого в мовленні людини-білінгва можна знайти приклади змішування норм кожної із цих мов, тобто це вияви інтерференції двох мов у мовленні індивіда. «Інтерференція – це взаємодія мовних систем за умов двомовності, яка виникає в процесі мовних контактів або як наслідок засвоєння нерідної мови» (Укр.енциклопедія ім.М.П.Бажана).

Переклад теж варто розглядати як мовленнєвий контакт. Перекладач є білінгвом, бо він використовує дві мови, і явища інтерференції можуть виявлятися через помилки або не зовсім точний переклад, хоча перекладач намагається уникнути будь-яких відхилень від норми та інтерференції. У цьому випадку виникає питання: наскільки дві структури, які знаходяться в контакті, можуть залишатися незмінними і як вони впливають одна на одну? Це випадок професійного білінгвізму (перекладач), який відрізняється від звичайного білінгвізму, що притаманний окремому народові.

Лінгвістичну основу навчання другої мови становить порівняльний метод (зіставний, синхронно-порівняльний), де звертається увага на спільні та відмінні риси обох мов. Виділяють також односторонній і двосторонній (багатосторонній) зіставний аналіз. М.П.Кочерган надає перевагу двосторонньому підходу, але зазначає, що «цінність його в тому, що він дає змогу виявити всі мовні засоби вираження чогось, а недоліки в тому, що він спирається на метамову, якої поки що немає». Порівняння мов сприяє активному і творчому мисленню студентів, формує навички вживання ізоморфів та аломорфів у граматичних конструкціях, допомагає долати міжмовну інтерференцію під час перекладу.

Аломорфи – різновиди однієї й тієї ж морфемі. Аломорфи мають тотожне значення (пор.: рік-року): звукові розбіжності між аломорфами мінімальні, зумовлені сусідніми звуками або морфемами: друг –

друзі, сад-ок – сад-к-а, уч-ень — уч-н-я.

Варіанти морфів характеризуються тотожністю значення, позицій іздатністю в будь-яких позиціях заміняти один одного: на цьому-на цім, ходжу-ходю, ходить-ходе).

В типології неабияке значення має поняття «ізоморфізм». Цей термін, що сходить до грецького "isos" - рівний, однаковий та "morphē" – вид, форма був уведений до лінгвістичного ужитку польським мовознавцем Є. Куриловичем з математики, де він позначає тотожність, подібність внутрішнього устрою двох систем чисел. Визначається також ізоморфізм як «однотипність структури конститутивних мовних одиниць різних рівней, наслідком чого є або може являтися однотипність відносин між цими одиницями на різних рівнях».

Отже, під ізоморфізмом ми розуміємо не тільки подібність в структурі одиниць різних рівней мови, але також подібність у матеріальних засобах їх мовного вираження.

Сучасні мовознавчі студії зосереджені на порівнянні особливостей обох мов в умовах білінгвізму. Під час відтворення структури однієї мови іншою завжди наявні перекладацькі елементи. Для адекватного перекладу перекладач повинен не тільки знати й розуміти мови загалом, а й мати досконале розуміння їх систем. Важливе завдання перекладача – встановити функціональні та семантичні еквіваленти, що досягаються через розуміння спільних і відмінних рис обох мов. Перекладач шукає відповідники, паралельні форми та робить граматичні трансформації. Так, під час перекладу речення англійською мовою певні труднощі викликає порядок слів, тут інтерференція іншої мови відчувається суттєво. До інших граматичних труднощів належать багатозначність морфем, синтаксичні функції іменника в різних мовах, критерії сполучуваності прикметників та іменників, труднощі в розбіжностях між категоріями дієслова, різноманітні синтаксичні звороти, більш широке вивчення пасивного стану в англійській мові⁴⁹

Розбіжності та спільні риси існують і в морфології. Так, можна зазначити, що в українській мові іменник має 3 категорії (категорії відмінка, числа і роду), а в англійській – 2 категорії (числа та означеності/неозначеності). Для дієслова в українській мові наявні 7 категорій (виду, часу, стану, способу, особи, числа й роду). У системі англійського дієслова наявні також 7 категорій, але вони дещо відрізняються (часу, способу, стану, часової віднесеності, особи та числа). Аналізуючи передачу відношень між словами, можна сказати, що прийменник в англійській мові має лексичне та граматичне значення через відсутність відмінкових закінчень.

Фонологічна система також має свої відмінні та спільні риси. Так, для фонемного складу української мови характерним є спосіб творення, лабіалізація, відкритість/закритість. Для фонологічної системи англійської мови притаманні стабільність вимовляння (монофтонги, дифтонги), довгота й короткість, огубленість, відкритість/закритість. В обох мовах є певні голосні та приголосні, які не мають аналогів.

Можна зробити висновки про існування зв'язку між білінгвізмом і процесом формування навичок перекладу. Установлено, що користування двома мовами поліпшує увагу, яку використовують для планування, вирішення завдань, ігнорування факторів, що відволікають, і переключення з одного типу інформації на інший, є важливим фактором у засвоєнні іноземної мови.

Питання для самоконтролю:

1.	Що таке білінгвізм?
2.	Які ви знаєте визначення поняття «білінгвізма»?
3.	Які ви знаєте класифікації білінгвізму?
4.	Розкажіть про білінгвізм у роботі перекладача
5.	Розкажіть про індивідуальний білінгвізм

6.	Чи є штучний білінгвізм? Якщо так, то розкажіть про нього
7.	Які історичні фактори могли вплинути на появу білінгвізму?
8.	Хто такий білінгв?
9.	Як можна прискорити розвиток рівня володіння другою мовою?
10.	Що виступає джерелом білінгвізму?
11.	Чи існує зв'язок між білінгвізмом і процесом формування навичок перекладу?
12.	Що таке соціальний білінгвізм?
13.	Хто такий О.О.Потебня і що він написав про білінгвізм?
14.	Хто визначив історичні фактори, які могли вплинути на появу білінгвізму?
15.	Який це пасивний, або рецептивний білінгвізм?

Лекція 5.

Вміння, навички, інструменти та організація роботи перекладача

План

1. Інструмент перекладача: пам'ять, голос, форма
2. Характеристики професійного усного перекладача
3. Правила перекладу емоційного мовлення
4. Організація роботи перекладача

1. Інструмент перекладача: пам'ять, голос, форма

Вміння бути професійним перекладачем – це не просто відмінне володіння іноземною мовою. Спеціалісти, які здійснюють якісний переклад документів, вважають, що варто звертати увагу на певні характеристики, притаманні професіоналам при виконанні їхніх обов'язків. До прикладу, спеціалісти, які виконують усний переклад

повинні добре знати фразеологічні вислови, а також вільно володіти іноземною мовою, з якою вони працюють. Не достатньо добре знати граматику, потрібно розуміти культуру та звичаї відповідної країни.

Крім цього, перекладачам при виконанні усного перекладу часто доводиться швидко приймати рішення, тому людина, яка виконує якісний переклад документів та переговорів повинна вміти швидко аналізувати ситуацію, не упускати жодної деталі та могти діяти точно, ефективно та оперативно. Також, враховуючи, що спеціаліст отримує інформацію за короткий проміжок часу, він повинен влучно виділяти основну думку розмови і передавати її співрозмовнику у точній та лаконічній формі.

На відміну від спеціалістів, які виконують переклад документів, усний перекладач повинен мати добре розвинену короткочасну пам'ять, щоб запам'ятовувати про що йдеться передавати зміст розмови іноземною мовою, для швидкого засвоєння технічних і специфічних термінів, попередньо підготувавшись до виконання такої роботи. Перекладач, який виконує якісний переклад документів, повинен бути спеціалістом своєї справи, завжди зосередженим і застосовувати усі п'ять органів чуття, виконуючи усний переклад.

Бюро перекладів для виконання таких завдань обирає кандидатів, які вміють уважно слухати, сприймати, аналізувати, синтезувати інформацію, робити замітки та розмовляти, і виконувати усі ці завдання одночасно, оскільки навіть секундне відволікання уваги може призвести до помилки. Так само, як і перекладачі, які виконують терміновий переклад, такі спеціалісти повинні дуже уважно ставитись до своєї роботи, тому зазвичай ми рекомендуємо проводити наради у спокійних місцях, щоб сприяти максимальній концентрації усіх учасників процесу.

Для отримання якісного перекладу документів, варто також враховувати одну з найважливіших характеристик професійного перекладача, а саме – неупередженість. Ми повинні усвідомлювати, що кожен має власну думку і, на підсвідомому рівні, ми часто займаємо певну

позицію. Функція спеціаліста, який виконує усний переклад, полягає у неупередженій передачі інформації. Також, справжні професіонали, які виконують термінові та усні переклади, не можуть піддаватись нервовій напрузі, оскільки ефективне спілкування залежить від їхнього емоційного стану та залучення до роботи.

Перекладачі, які виконують термінові та усні переклади повинні мати багатий досвід усного мовлення, вони не можуть соромитись виступів на публіці, тому нервова напруга та страх сцени просто несумісні з цією роботою. Також, такий спеціаліст повинен вміти імпровізувати та швидко адаптуватись до зміни обставин. Усне спілкування може бути непередбачуваним, змінювати напрямок та емоційне забарвлення.

2. Характеристики професійного усного перекладача

1. Вільне володіння іноземною мовою

Як ми вже зазначали вище, це одна з ключових характеристик професійного перекладача. Але його робота на цьому не завершується. Для виконання якісного перекладу документів та усного мовлення, така робота не лише полягає у відмінному знанні граматичних конструкцій, синтаксису або лексики іноземної мови. Спеціалісти такого плану повинні мати практичні знання та володіти лексичними зворотами, оскільки мова є дуже багатим, живим організмом, який постійно розвивається, існує незліченна кількість фразеологізмів, сталих висловів, багатозначних слів, які повинен знати перекладач, який виконує усний і письмовий переклад документів.

2. Відмінні рефлекси та здатність до аналізу

Дуже часто перекладачам доводиться приймати рішення, за короткий проміжок часу, одночасно виконуючи свою роботу, саме тому справжні професіонали повинні вміти швидко аналізувати ситуацію, щоб не упустити важливих деталей, діяти точно, ефективно і оперативно. Такі ситуації також вимагають надзвичайно стресостійкості та вміння

адаптуватись до будь-яких обставин і умов.

3. Здатність лаконічно висловлюватись

При виконанні перекладу такого виду перекладач отримує величезний обсяг інформації за короткий проміжок часу, тому його основне завдання полягає у тому, щоб обрати основну думку та точно передати її співрозмовнику, при цьому не упустивши важливих деталей.

4. Добра пам'ять

На відміну від перекладачів, які виконують терміновий переклад у Львові, усний перекладач повинен вміти легко запам'ятовувати усне мовлення. Саме тому він повинен мати добре розвинену короткочасну пам'ять, щоб запам'ятовувати фрази, які вимовлять співрозмовники. Крім цього, не менш важливою є і довгострокова пам'ять, яка стане у пригоді при вивченні специфічної термінології у рамках підготовки до виконання усного перекладу.

5. Максимальна концентрація

Чи можете Ви уявити собі перекладача, який постійно відволікається? При усному перекладі усе відбувається «тут і зараз», тому справжній професіонал повинен застосовувати у своїй роботі усі п'ять чуттів. Спеціалісти бюро перекладів стверджують, що усні перекладачі не мають права відволікатись за жодних обставин, оскільки це неодмінно призводить до помилок, вони повинні бути повністю зосередженими на розмові і не відволікатись на інші речі.

6. Неупередженість та вміння зберігати спокій

Це ключові та, мабуть, найважливіші риси характеру для усних перекладачів, адже людина схильна в кожній ситуації формувати власну думку і займати певну позицію, навіть не усвідомлюючи цього. На відміну від спеціаліста, який виконує переклад документів, усний перекладач не може собі цього дозволити, його завдання передавати зміст спілкування неупереджено. Усний перекладач повинен вміти підбирати слова, які максимально передають як мовлення, так і емоційний стан людини.

Оскільки, як ми вже зазначали, спеціалісти, які виконують такий вид роботи, повинні вміти швидко приймати рішення, вони не можуть піддаватись емоціям і зобов'язані завжди зберігати спокій, оскільки ефективне спілкування людей, які розмовляють різними мовами, залежить саме від них.

8. Приємний зовнішній вигляд і голос

Як не дивно, перекладач повинен вміти добре вимовляти усі звуки, мати приємний зовнішній вигляд та голос. Перекладачі, які мають проблеми з дикцією, переважно займаються виконанням якісних перекладів документів і уникають замовлень з усного перекладу. Що стосується зовнішнього вигляду, перекладач не повинен привертати увагу, йому варто дотримуватись дрес-коду.

9. Вміння виступати на публіці

Усний перекладач повинен бути відмінним оратором та не соромитись публіки. Якщо людина відчуває нервову напругу та страх сцени, їй не варто братись за виконання усного перекладу. Спеціалісти такого типу повинні вміти імпровізувати, при цьому не відходячи від контексту, адаптуватись до ритму та інтонації спілкування, обирати лексику, яка відповідає конкретній комунікативній ситуації.

3. Правила перекладу емоційного мовлення

Проблема відтворення засобів емотивності викликає особливий інтерес перекладознавців. У сучасній лінгвістиці та перекладознавстві емотивність залишається одним із найскладніших чинників тексту художнього твору у площині добору адекватних засобів передачі емотивного навантаження слова, виразу чи фрази, який вживає у мовленні той чи інший персонаж художнього твору. В «лінгвістиці емоцій» одним з пріоритетних напрямків є вивчення текстів, які виражають “світ емоцій”, зокрема тих засобів, за допомогою яких мовець (письменник) виражає своє ставлення до тих чи інших людей, явищ, фактів, передає свої почуття,

емоції, а також засоби їх міжмовної передачі.

До вирішення проблеми відтворення окремих емотивно-експресивних компонентів мовного засобу звертаються О.Близнюк, Р.Зорівчак, В.Комісаров, С.Петров, Я.Рецкер, О.Чередниченко та ін. Також проблематика вираження емотивних засобів тексту є предметом досліджень Ю. Андрійченко, С.Гладь, Я.Гнезділової, О.Дорош, І.Синельникової, А. Цибулевської, В.Чабаненко, І.Шахновської, В.Шаховського, В.Юрченко та ін.

Матеріалом дослідження слугувала збірка оповідань Агати Крісті “The Mysterious Mr. Quin”. Переклад українською та китайською мовами було здійснено автором роботи самостійно.

Особливу увагу слід надати емоційно-забарвленій лексиці у спектрі художньої літератури.

В художній літературі емотивність актуалізується всіма мовними рівнями: фонетичним, лексичним, морфологічним і синтаксичним, кожен з яких має свою систему засобів вираження емоційних одиниць.

Презентація емоцій у художній літературі, на відміну від їхнього спонтанного висловлення в усному мовленні – це свідоме вираження емоційного стану героя. За цього способу зображення емоцій автор описує не саме почуття, а зовнішні ознаки його переживання: міміка обличчя, очей, губ, пантоміміка, тембр голосу, його інтонація, жести та рухи тіла або окремих його частин. Для опису емоційних концептів у текстах художньої літератури застосовуються різні слова, у семантичній структурі яких присутній елемент, що позначає або так чи інакше стосується певної емоції. Зрозуміло, що таких слів дуже багато – до того ж письменники, кожен у відповідності до свого власного ідіостилю, часто використовують різні слова для вираження однієї й тієї самої емоції, водночас не називаючи її.

Існує багато класифікацій застосування перекладацьких операцій при перекладі художніх творів. Систематизація перекладацьких

особливостей, що була застосована при аналізі перекладацьких операцій для відтворення англomовних емоційних висловлювань іншою мовою, наведена нижче, а саме: до фонетичних операцій відносимо прийоми транскрипції та транслітерації.

Наведемо приклад застосування комплексів трансформацій при перекладі висловлювання *Sir, I'm really, really, really, really sorry, Sir...* — *Чорт, забирай, сер, мені дуже шкода...* ми використовуємо комплексні прийоми на лексичному та граматичному рівнях (лексичне додавання: *Чорт забирай* та трансформацію перестановки звертання *Sir* з початку в середину речення).

Комплексний характер мають перекладацькі операції у наступному прикладі: *His plans were bold and fiery, and his conceptions glowed with barbaric luster!* — *Кожен його задум був сміливим і незвичайним і втілювався з варварською розкішшю!* Перш за все ми бачимо, що англійський іменник “plans” множини трансформовано в український іменник “задум” однини. Словник дає наступні варіанти відповідностей англійського прикметника “fiery”: вогненний, палаючий, пекучий, гарячий, запальний, але жоден з них не підходить за умовами контексту. Перекладач замінює англійський прикметник “fiery” українським прикметником «незвичайний». Характерне для англійської мови використання «парних» синонімів (“plans” – плани, задуми; “conceptions” – задуми, думки), що є нетиповим для української мови. Перекладач використовує опущення – опускає прикметник “conception”, вважаючи його семантично надлишковим. Для англійського дієслова “glow” словник дає наступні варіанти відповідностей: світитися, розжарюватися, тліти, згоряти, палати – жоден з цих варіантів не відповідає контексту, тому перекладач замінює англійське дієслово “glow” українським дієсловом “втілюватися”. Таким чином, при перекладі цього речення застосовано перекладацькі операції структурної заміни та лексичні заміни.

Комплексність перекладацьких операцій присутня і у відтворенні

емоційних виразів китайською мовою. При перекладі виразу *Oh my god!* – було застосовано опущення вигуку “*Oh*”, а також використано операцію лексичної заміни – *Боже* замінюється на більш ширше поняття, що пов’язано з культурою Китаю, де релігія тісно пов’язана з філософією. Слід зауважити, що багато китайців не вважають себе послідовниками будь-якої певної релігії.

У дослідженні особливостей перекладу у мовних парах англійська-українська, українська-англійська мови найнижчі показники на фонетичному рівні. Застосовуються перекладацькі операції транскрипції та транслітерації, як правило використовувалися при перекладі емоцій сміху: *Ha-ha-ha!* – *Ха-ха-ха!*; при перекладі власних імен – *You are right, Mr. Kean!* – ви маєте рацію, містер Кін; *For Christ’s sake, Ayris!* Заради Бога, Айріс!; назви планети – *By Jupiter, you’re right!* – Я клянусь тобі *Юнітером*, ти маєш рацію! Переходячи до порівняння фонологічних систем української та англійської мов, потрібно розуміти, що вони відносяться до однієї індоєвропейської мовної сім’ї. Це пояснює їх схожість в системах вокалізму і консонантизму, але українська мова належить до східнослов’янської групи, а англійська, в свою чергу, до германської, що пояснює їх відмінність.

При аналізі застосування граматичних операцій при перекладі емоційних висловлювань було виявлено значну кількість структурних заміни. Саме розбіжності в будові мов, у наборі їхніх граматичних категорій, форм та конструкцій і становлять основні проблеми при перекладі, наприклад: *Lord have mercy!* – *Господи, помилуй!* конструкція іменник + аналітична форма дієслова “*have mercy*” замінюється на синтетичну форму дієслова (укр.) *помилуй*; *My feelings are hurt...* – Це мене зачіпає. – заміна пасивної форми мови оригіналу на активну форму варіанту перекладу.

У ході проведення дослідження вдалося дійти наступних висновків:

1) Проблема художнього перекладу – проблема точності і вірності. При перекладі перед перекладачем постає проблема вибору коректного варіанту перекладу з урахуванням стилістичної виразності слів та зворотів різних мов;

2) при перекладі творів з англійської українською чи угорською мовами виникають проблеми, пов'язані із відмінностями у структурі мов, номенклатурі граматичних категорій, форм та конструкцій відображення змісту;

3) типологічно спільним для досліджуваних мовних пар є використання перекладацьких операцій для відтворення англійських емоційних одиниць на фонетичному, лексико-граматичному та граматичному рівнях. У мовній парі англійська – українська мови типологічно схожими є усі операції при перекладі, що пояснюється приналежністю української мови до групи східнослов'янських мов, вони мають значну структурну схожість на рівні словникового складу, фонологічному та граматичному рівнях. Порівнюючи результати дослідження цієї мовної пари із парою англійська – угорська показники значно відрізняються, бо китайська мова має мало спільного з українською мовою, вони відрізняються на всіх рівнях мови;

4) кожна досліджувана мова мала свої конкретно мовні засоби вираження емоційності та їх переклад. Можемо зазначити такі особливості перекладу українською мовою: перестановки – згідно з нормами зазначених мов; цілісні перетворення – вирази типові для конкретних мов перекладу; структурні заміни – через розбіжність граматичних категорій, форм і конструкцій. Особливості перекладу у парі англійська – угорська пояснюються тим, що угорська мова належить до групи ізолюючих мов – це означає, що слова в реченні зв'язуються не за допомогою зміни самих слів, а за допомогою порядку слів у реченні.

Перспективним вважаємо подальше дослідження відтворення перекладацьких операцій емоційних висловлювань в художній

літературі.

4. Інструменти (програми) для організації роботи перекладача

Перекладачі звикли до напруженого графіка роботи та стислих термінів. Робочий день зазвичай досить насичений, а тиск може бути доволі високим. Ось чому варто працювати над удосконаленням навичок продуктивності й більш ефективного виконання великої кількості справ.

На щастя, є застосунки та інструменти, які можуть у цьому допомогти. Пропонуємо ознайомитися з переліком із 7 програм, відібраних Даніелою МакВікер (*Daniela McVicker*), авторкою essayguard.com.

1. Slack

Перекладачі мають підтримувати зв'язок із колегами, клієнтами, керівниками й членами команди. Комунікація важлива незалежно від того, працюєте ви над проектом самостійно чи в команді.

Застосунок Slack має функції, потрібні для підвищення щоденної продуктивності:

- обмін миттєвими повідомленнями;
- відеодзвінки;
- файлообмінник;
- спільний доступ до екрана.

Slack дає змогу впорядкувати завдання та розмови. Якщо ви працюєте над кількома перекладами одночасно, вся потрібна інформація зручно зберігатиметься в Slack.

2. Grammarly

Перекладач має стежити, щоб перекладений текст був точним і досконалим. Не можна припускатися помилок в офіційних документах, ось чому кожен переклад слід **вичитувати**. Виконувати вичитку вручну може бути доволі складно, крім того, мозок не в змозі виявити кожну помилку.

Тут можуть допомогти такі програми коригування, як Grammarly.

Вони:

- перевіряють текст перекладу на наявність помилок;
- виявляють помилки та пропонують виправлення;
- пропонують вдалі рішення.

Ця програма зробить за вас важку роботу й допоможе пришвидшити процес роботи загалом. У результаті ви матимете більше часу, щоб зосередитися на інших завданнях і підвищити ефективність роботи.

3. TMX Editor

Також радимо звернути увагу на комп'ютерну програму TMX Editor. Вона призначена для редагування файлів TMX (Translation Memory eXchange) на комп'ютерах з операційною системою macOS, Linux або Microsoft Windows.

Ви можете використовувати цей інструмент із будь-якими мовами та керувати вмістом усіх своїх перекладів. Програма дає змогу:

- поєднувати будь-які мови;
- редагувати файли;
- виправляти помилки;
- об'єднувати та розділяти файли TMX;
- перевіряти файли TMX;
- видаляти дублікати файлів.

4. Trello

Ефективність невіддільна від організованості. Якщо ви не вмієте організовувати свій робочий день або тиждень, то не зможете суттєво підвищити продуктивність. Trello може допомогти перекладачам організувати свій час і виконувати справи без тиску та напруги.

За допомогою Trello ви зможете впорядкувати проекти за такими параметрами:

- дошки;
- списки;

- картки.

Ви можете встановлювати терміни, позначати виконані завдання й відстежувати свій графік заздалегідь. Крім того, програма ідеально підходить для керування командними проєктами та спільною роботою з кількома людьми, навіть коли ви працюєте вдома.

Ви зможете зберігати все в одному місці та за потреби впорядковувати завдання за пріоритетністю.

5. PDFescape

Перекладачам потрібно обробляти файли різних типів і форматів. З документами Word усе може бути простіше, а от файли у форматі PDF можуть бути проблематичними. Тому вам потрібен редактор PDF з усіма основними функціями.

PDFescape – це інструмент, який перекладачі використовують для:

- конвертування файлів PDF у формат, який можна редагувати;
- редагування PDF-файлів;
- додавання зображень і нових сторінок;
- створення паролів безпеки для файлів;
- поширення PDF-файлів в інтернеті;
- додавання приміток і коментарів.

Інструмент полегшить обробку файлів PDF, і замість того, щоб витрачати години на перенесення тексту з файлів PDF у текстовий редактор, ви зможете негайно почати роботу.

6. Todoist

Якщо ви переважно працюєте з проєктами самостійно, вам може стати в пригоді програма Todoist. Вона допоможе реорганізувати робочий день і досягати кращих результатів за однакових зусиль.

Програма проста у використанні та:

- зберігає різні перекладацькі проєкти окремо;
- складає щоденні графіки;
- позначає терміни виконання;

- визначає пріоритетність завдань.

Ви можете використовувати Todoist для створення різних розділів і відстежування прогресу. Усе зберігатиметься в одному місці, а ви починатимете кожен день у повній готовності.

7. Xbench

Цей інструмент спеціально розроблений для перекладачів, які бажають удосконалити робочий процес. Xbench забезпечує контроль якості та керування термінологією. Програма допоможе покращити переклад і досконало його відредагувати.

До основних особливостей програми належать:

- завантаження двомовних файлів;
- додавання термінологічних джерел;
- створення звітів про переклади, які підвищують якість редагування;
- створення власних контрольних списків;
- перевірка узгодженості й точності.

Xbench також забезпечує автоматизацію тих дрібних завдань, які інакше довелося б робити вручну.

Отже, для підвищення продуктивності достатньо підібрати відповідний застосунок. Усе, що потрібно зробити, – це визначити, що вас гальмує, і вибрати програми (зокрема з-поміж наведених вище), які допоможуть виправити ту чи ту проблему.

Питання для самоконтролю:

1.	Які ви знаєте інструменти перекладача?
2.	Які ви знаєте характеристики професійного усного перекладача?
3.	Розкажіть про правила перекладу емоційного мовлення
4.	Що таке мовні пари? Наведіть приклади
5.	Наведіть приклад застосування комплексів трансформацій при перекладі висловлювання

6.	Чи потрібне перекладачу міння виступати на публіці?
7.	Розкажіть про організацію роботи перекладача
8.	Які інструменти (програми) щодо правильної організації перекладача ви знаєте
9.	Що таке Slack?
10.	Що таке Todoist?
11.	Що таке TMX Editor?
12.	Що таке Xbench?
13.	Що таке PDFescape?
14.	Що таке Grammarly?
15.	Що таке Trello?

Лекція 6.

Вимоги та переваги перекладу текстів

План

1. Вимоги та переваги перекладу текстів
2. Найпоширеніші напрямки перекладу текстів
3. Види, терміни та визначення перекладів

1. Вимоги та переваги перекладу текстів

У наш час розвинених інформаційних технологій багато хто вважає, що досить скористатися функціями машинного перекладу, але жодна перекладацька програма не виконає переклад тексту, враховуючи структуру тексту, специфічну термінологію і стилістику. Для отримання точного і стилістично правильного перекладу текстів необхідний індивідуальний підхід професійного перекладача.

Вимоги до перекладу

У перекладі повинні бути дотримані норми сучасної орфографії і

правила граматики мови перекладу.

Переклад повинен стилістично відповідати початковому текстові (наприклад, при перекладі юридичних і економічних текстів не повинна здійснюватися підміна спеціальної лексики і зворотів на відповідні звороти нейтрального стилю, переклад технічних текстів здійснюється з дотриманням норм стилістики технічних текстів мовою перекладу тощо).

Як результат надається остаточний і правильно відформатований текст перекладу без помилок, друкарських та орфографічних, і не перекладених фрагментів тексту.

Перекладач дає тільки **один варіант** перекладу окремих слів, термінів або виразів, приводити кілька варіантів перекладу на вибір неприпустимо.

У всьому тексті перекладу має бути дотримано єдність термінології, властивої даної тематиці перекладів. Так, при перекладі технічних текстів рекомендується використовувати терміни, встановлені відповідними державними термінологічними стандартами, або терміни, що містяться в термінологічних додатках до державних стандартів і в інших документах.

Не стандартизовані терміни повинні відповідати термінологічним рекомендаціям міжнародних організацій, наприклад, Міжнародної організації зі стандартизації (ISO).

Неприпустиме вживання термінів, прийнятих в професійній розмовній мові (професійному жаргоні), за можливим винятком випадків вживання аналогічних лексичних одиниць в початковому тексті, але за обов'язкового дотримання принципу еквівалентності перекладу.

Переклад тексту здійснюється повністю, без пропусків і довільних скорочень тексту оригіналу. Перекладається весь текст мовою оригіналу: зміст документа, зміст бланка документа, зміст написів на печатці / штампі або зміст написів, зроблених від руки.

Спірні, нерозбірливі і неоднозначні місця, слова, що допускають декілька варіантів перекладу (терміни, фрази, скорочення, аббревіатури)

слід обговорювати з іншими перекладачами-колегами, а також виділяти їх у тексті фоном і докладати свої коментарі в дужках на жовтому фоні з підписом (наприклад, так).

Якщо в перекладі зустрічаються слова на інших мовах, необхідно їх залишити і виділити сірим маркером.

При перекладі на українську мову загальновідомі латинські вирази (de facto, de jure тощо) можуть не перекладатися. Деякі назви з галузі медицини, біології та хімії зберігаються в латинському написанні, так як не мають перекладних еквівалентів або не перекладаються за традицією. Назви видів бактерій, тварин, рослин тощо зберігаються в латинському написанні.

При перекладі на іноземну мову україномовні еквіваленти загальновідомих латинських виразів можна замінити оригінальними латинськими виразами. В даному випадку слід керуватися розумінням того, чи сприйме цільова аудиторія перекладу такі терміни.

Переваги замовлення перекладу текстів:

- Перекладач при прийомі замовлення погоджує з клієнтом усі побажання і вимоги до фінальної версії перекладу
- Якщо замовлення перекладу текстів або тексту відбувається у бюро перекладів, то за бажанням клієнта виконується абсолютно безкоштовно тестовий переклад уривка тексту (до 1000 символів, включаючи пробіли) декількома перекладачами і замовник може вибрати, з ким із перекладачів він хотів би працювати зараз і надалі
- Якщо текст буде засвідчуватися нотаріально або печаткою бюро перекладів, то, за бажанням замовника, висилається переклад клієнту для фінального узгодження до засвідчення
- Якщо текст на переклад має вузькоспеціалізовану спрямованість, перекладач має узгодити з клієнтом глосарій для майбутнього перекладу (список термінології може надати замовник або розробити

перекладач і вислати на погодження клієнту)

- Завжди потрібно просити надати написання ПІБ, назви компаній та інших нюансів, якщо ці назви та імена прописувалися в офіційних документах раніше, щоб уникнути різночитань

2. Найпоширеніші напрямки перекладу текстів є:

- **Переклад технічних текстів**, який вимагає особливої чіткості в структурі і термінології. Як правило, перекладачі, які працюють з даною тематикою, мають додаткову технічну освіту. При виконанні великих проектів, коли терміни досить стислі і необхідно розділити текст між декількома перекладачами, підтримується зв'язок з усіма учасниками процесу перекладу для узгодження всієї термінології і нюансів, що виникають при перекладі.
- **Переклад юридичної, фінансової, економічної, бухгалтерської документації та банківських текстів.** Багато перекладачів мають також додаткову освіту з юриспруденції та економіки і багаторічний досвід перекладу договорів, судової документації, бізнес-планів та бухгалтерської звітності.
- **Переклад медичних текстів.** При перекладі медичної тематики кожен фахівець несе особливу відповідальність за повну і чітку передачу кожного медичного аспекту, адже від цього часто залежить життя людини, тому переклади даної спрямованості в агентстві виконуються перекладачами з медичною освітою і досвідом перекладу не менше кількох років.
- **Переклад художніх текстів, рекламних матеріалів і поезії.** Фахівці-перекладачі працюють над перекладом текстів художніх, історичних книг, монографій, пісень, віршів, наукових досліджень і рекламних текстів вже не один рік, тобто мають практику.

3. Види, терміни та визначення перекладів

Збалансований переклад (**Balanced translation**) – це переклад, який можна вважати середнім між мовою оригіналу та мовою перекладу з точки зоруповаги до значення, структури тощо обох мов. Перекладач перекладає оригінальний текст на мову перекладу, використовуючи оригінальний текст на мову перекладу, використовуючи нормальний порядок слів, граматику та синтаксис мови перекладу, зберігаючи при цьому значення мови оригіналу. Це те, чого зазвичай намагаються досягти перекладачі.

Конференц-переклад (**Conference interpretation**) – синхронний переклад виступу доповідача на конференції, симпозіумі або будь-якому іншому великому зібранні.

Послідовний переклад (**Consecutive interpretation**) – один із трьох способів усного перекладу (поряд із синхронним та візуальним), при якому оратор робить паузи через кожні кілька речень, щоб дати можливість перекладачеві перекласти те, що він щойно сказав.

Судовий/юридичний переклад (**Court/Legal interpretation**) – усний переклад на судових процесах, який виконується судовим перекладачем, що володіє спеціальними знаннями в даній галузі.

Культурна адаптація (**Cultural adaptation**) – пристосування перекладу до культурного середовища цільової мови, щоб зробити його придатним для цільової аудиторії.

Фрілансер (**Freelancer**) – самозайнятий усний або письмовий перекладач, який працює самостійно безпосередньо з клієнтами, а також може виконувати проекти для бюро перекладів.

Перекладач-гід або перекладач-супровідник (**Guide or escort interpreter**) – перекладач, який супроводжує відвідувачів з певної країни за кордоном або іноземних гостей, які приїжджають відвідати країну, щоб забезпечити їм можливість спілкуватися під час перебування. Це вимагає частих поїздок і вміння перекладати на різні теми, як професійні, так і неофіційні.

Письмовий переклад (**Human translation**) – переклад, виконаний живою людиною-перекладачем, на відміну від перекладу, виконаного машиною.

Усний переклад (**Interpretation, interpreting**) – процес сприяння усному спілкуванню з однієї мови на іншу. Виконується перекладачем.

Перекладач (**Interpreter**) – той, хто здійснює усне спілкування з однієї мови на іншу.

Дослівний переклад (**Literal translation**) – переклад, який точно відповідає формулюванню та структурі мови оригіналу. Буквальне значення слів береться ніби зі словника (поза контекстом), але граматику мови перекладу дотримується. Дослівний переклад часто виглядає неприродно, його важко читати і розуміти, тому його слід уникати, якщо тільки перекладача спеціально не попросили виконати дослівний переклад.

Художній переклад (**Literary translation**) – переклад художніх творів, таких як романи, оповідання, поезія тощо.

Медичний усний переклад (**Medical interpretation**) – усний переклад у різних медичних установах, таких як кабінети лікарів, лікарні, клініки, реабілітаційні центри тощо. Цей вид усного перекладу виконується медичними перекладачами, які володіють спеціальними знаннями в цій галузі.

Машинний переклад (**Machine translation**) – переклад, який виконується комп'ютером за допомогою різних комп'ютерних програм без участі людини-перекладача. На машинний переклад не можна покладатися, оскільки його точність дуже низька, а зміст у більшості випадків спотворюється.

Рідна мова (**Native language**) – це перша мова, яку вивчає людина, і зазвичай її називають "рідною".

Усний переклад (**Sight interpretation**) – один з трьох видів усного перекладу (поряд з послідовним і синхронним), при якому перекладач читає документ, написаний однією мовою, і усно перекладає інформацію на іншу мову.

Перекладач жестової мови (**Sign language interpreter**) – це перекладач, який полегшує спілкування між глухими або слабочуючими людьми та людьми, якічують. Перекладач жестової мови повинен вільно володіти англійською мовою та жестовою мовою (ЖМ).

Синхронний переклад (**Simultaneous interpretation**) – це один з трьох способів усного перекладу (поряд з послідовним і візуальним), при якому перекладач усно перекладає повідомлення одночасно з тим, як говорить оратор. Перекладач зазвичай сидить у кабінці і слухає через гарнітуру або інше обладнання. Залежно від ситуації, також відомий як конференц-переклад або переклад пошепки.

Мова оригіналу (**Source language**) – мова, якою було написано текст. Мова перекладу (**Target language**) – мова, на яку перекладається текст.

Мова А – рідна мова (*A language – Native language*)

Більшість людей мають одну мову А, хоча той, хто виріс білінгвом, може мати дві мови А або А і Б, залежно від того, чи є він справді білінгвом, чи просто дуже вільно володіє другою мовою.

Мова Б – вільне володіння мовою (*B language – Fluent language*)

Вільне володіння мовою означає майже рідну мову – розуміння практично всієї лексики, структури, діалектів, культурних впливів тощо. Сертифікований письмовий або усний перекладач повинен володіти принаймні однією мовою категорії В, якщо тільки він не є білінгвом, який володіє двома мовами категорії А.

Мова С – робоча мова (*C language – Working language*)

Штатні перекладачі (**Staff translators**) – перекладачі, які працюють на повну ставку на конкретного роботодавця

Телефонний переклад (**Telephone interpretation**) – усний переклад розмови по телефону.

Переклад, переклад (**Translation, translating**) – процес полегшення письмової комунікації з однієї мови на іншу. Виконується перекладачем.

Переклад майже завжди повинен виконуватися носієм мови на його/її рідну мову.

Транслітерація (Transliteration) – спосіб передачі складу знаків у тексті оригіналу засобами алфавіту мови перекладу, при якому кожен знак (або послідовність знаків) однієї системи письма передається одним і тим же знаком (або послідовністю знаків) іншої системи письма.

Транскрипція (Transcription) – передача звучання слів (тексту) мови оригіналу за допомогою умовних знаків в тексті перекладу.

Примітка перекладача (Translator's note) – текст, вставлений в переклад і чітко виділений в ньому, який не відповідає тексту оригіналу, а пояснює зміст або особливості роботи над перекладом.

Питання для самоконтролю:

1.	Що таке транслітерація?
2.	Що таке транскрипція і для чого вона потрібна?
3.	Які ви знаєте види перекладу?
4.	Як буде англійською мовою: телефонний переклад, транслітерація, транскрипція, усний переклад, синхронний переклад, медичний усний переклад?
5.	Як буде українською мовою: staff translators, source language, target language, literary translation, literal translation?
6.	Як буде англійською мовою: рідна мова, машинний переклад, культурна адаптація?
7.	Що таке фрілансер?
8.	Які ви знаєте найпоширеніші напрямки перекладу текстів?
9.	Які ви знаєте переваги при замовленні перекладу текстів?
10.	Які є вимоги до перекладу?
11.	Що таке interpreter?
12.	Яка різниця між translator та interpreter?

13.	Що означає «вільне володіння мовою»?
14.	Що означає «робоча мова»?
15.	Що таке рідна мова?

Лекція 7. Загальні вимоги до перекладів та їх оформлення

План

1. Загальні вимоги до перекладу і його оформлення
2. Вимоги до оформлення перекладу назв організацій, дат, абревіатур
3. Вимоги до оформлення перекладу імен, прізвищ, географічних назв та адрес
4. Вимоги до оформлення перекладу символів, одиниць виміру, цифр, формул, рівнянь, математичних і умовних знаків
5. Вимоги до оформлення перекладу назви професій, посад, вчених звань, титулів тощо
6. Вимоги до оформлення перекладу цитат, назв книг, документів тощо
7. Вимоги до оформлення
8. Оформлення ілюстрованого матеріалу, таблиць, нерозбірливих місць у перекладі, реквізитів, файлів і пересилання текстів перекладу
9. Оформлення підтвердження достовірності перекладу

1. Загальні вимоги до перекладу і його оформлення

Перекладач несе відповідальність за якість і стиль оформлення перекладу!!!

Якщо з якоїсь причини переклад не може бути виконаний в зазначений термін, слід своєчасно про це повідомити.

Переклади, надіслані з грубими порушеннями нижчевикладених правил, відправляються на доопрацювання перекладачеві. Доопрацювання тексту в межах цих Правил додатково не оплачується.

За неякісні переклади, зрив термінів, грубе недотримання цих правил застосовуються штрафні санкції, розмір яких пропорційний понесеним витратам.

Перекладачам повинен уважно вчитувати текст після того, як він перекладений повністю.

2. Вимоги до оформлення перекладу назв організацій, дат та аббревіатур

Відповідно до рекомендацій законодавчих актів і нормативно-правових документів форма власності та організаційно-правова форма наводяться в скороченому вигляді після зазначення назви найменування заголовними латинськими буквами – ТОВ, ЗАО, ОАО, АКВ.

Вагомим аргументом до даного правила можна вважати і те, що через розбіжність законодавств, аббревіатура форми власності відразу ж дає можливість визначити країну реєстрації компанії: PLC (ВАН) - Великобританія; GmbH (ТОВ), AG (АН) - Німеччина; SpA (АН) - Італія, А / S (АН) - Норвегія, Данія, ОУ (АН) - Фінляндія тощо. Отже, якщо компанія зареєстрована в Україні, через застосування не української аббревіатури країна реєстрації буде зрозуміла.

Іноді логічно вказати в дужках назву компанії з аналогом аббревіатури в мові перекладу.

Аббревіатуру напрямку діяльності підприємств також слід транслітерувати, давши в дужках розшифровку (розшифровка може даватися при першій згадці компанії в документі, в подальшому буде використовуватися транслітерована назва).

При перекладі іноземної назви компанії рекомендується наступна модель: іноземне назва – іноземна назва, (транскрибована українською мовою).

Українські назви також зазвичай не перекладаються, а транскрибуються (практична транскрипція). Хоча в окремих випадках можна вказати переклад назви компанії в дужках.

Крім того, потрібно звернути увагу, що при перекладі українських компаній лапки не ставляться.

Назви іноземних установ і організацій, як правило, перекладають на українську мову. При перекладі назв установ і організацій зазвичай використовуються еквіваленти найменувань установ та організацій українською мовою.

У назвах установ і організацій з великої літери пишуть тільки перше слово і власні імена.

Але в назвах найважливіших міжнародних організацій з великої літери пишуть всі слова, крім службових.

Загальне правило полягає в тому, що перекладач не залишає назву компанії іноземною мовою.

Коли назва згадується вперше, наводиться її переклад, а в дужках – оригінал. Далі в тексті використовується лише перекладений варіант.

Наприклад:

United Fruit company – компанія «Юнайтед Фрут» (*United Fruit*).

У прикладі вище зверніть увагу на слово «компанія» – слід вказувати тип організації перед назвою, щоб надалі було зручно її відмінювати.

Наприклад:

The United Fruit company finally signed the agreement with... – Компанія «Юнайтед Фрут» (*United Fruit*) нарешті підписала...

Щодо самого перекладу назви, передусім слід використовувати **назву, указану на офіційному сайті** компанії, організації чи установи. Тому спершу слід перевірити, чи має компанія усталений варіант перекладу своєї назви цільовою мовою. Також можна використовувати раніше перекладений варіант назви, який фігурує в документах та інших матеріалах, щоб уникнути плутанини. Назву може бути внесено в глосарій

клієнта, ТМ, вказівки тощо.

Якщо усталеного варіанта немає, іншомовна назва **транслітерується** мовою перекладу. Зверніть увагу, що переважно мається на увазі не передача кожної іншомовної літери, а радше **відтворення звучання назви**.

Наприклад:

Shine Bright company – це не компанія «Схіне Брігхт», а компанія «Шайн Брайт» (*Shine Bright*).

Переклад назви за змістом можна робити лише в тому разі, якщо існує загально визнаний варіант перекладу, як-от *European Bank for Reconstruction and Development* – *Європейський банк реконструкції та розвитку*.

Увагу слід приділити також **організаційно-правовим формам підприємств**, які мають велике значення в контексті, зокрема, юридичного перекладу.

Наприклад:

ВАТ → OJSC (open joint-stock company), PJSC (public joint-stock company),

ЗАТ → CJSC (closed joint-stock company), Inc. тощо.

Тут слід ураховувати, що такі абрєвіатури є юридичними реаліями.

Відповідно, їх слід не перекладати, а транслітерувати.

Наприклад:

GmbH →

ГмбХSpA

→ SpA

SA → CA

Справа в розбіжностях між законодавчими системами різних країн загалом і нормативними актами, що регламентують устрій і діяльність різних типів компаній, зокрема. Саме тому такі аббревіатури доцільно транслітерувати: так одержувач перекладу отримає достовірні й однозначні дані про країну реєстрації юридичної особи.

Наприклад, аббревіатура «ВАТ» указує на те, що компанія зареєстрована в Україні, Plc. (Плс.) – у Великобританії, SpA (СпА) – в Італії, GmbH (ГмбХ) – у Німеччині, A/S (АТ) – у Данії, OY (АТ) – у Фінляндії і тощо.

Наприклад:

Corpus GmbH – «Корпус ГмбХ» (Corpus GmbH)

Відсутність відомостей про країну реєстрації підприємства може призвести до неправильного сприйняття одержувачем економічного чи правового значення документа.

Назви іноземних журналів, газет в тексті перекладу залишають в оригінальному написанні і беруть в лапки. При цьому дотримуються правила вживання великих і малих літер, властиві вихідній мові. У бібліографічних посиланнях і списку літератури ці назви використовують без лапок.

Дати

Не завжди літочислення мови оригіналу збігається з літочисленням мови перекладу документа.

Якщо місяць вказаний літерами, а рік повністю, то проблема зникає сама собою. Але при повному цифровому оформленні виникає питання. Щоб уникнути розбіжностей при перекладі і оформленні тексту ми

рекомендує два варіанти:

1. Датування слід адаптувати для мови перекладу.
2. Місяць при перекладі слід вказувати літерами, а рік повністю.

Наприклад: June 2023.

Слід дотримуватися також і форми написання дати, тобто якщо в оригіналі документа місяць вказаний літерами, не допускається заміна його в перекладі порядковим цифровим номером.

<i>Оригінал</i>	<i>Переклад</i>
Червень 2023	June 2023

Абревіатури

Скорочення, які використовуються в оригіналі, наводять у вигляді еквівалентів мовою перекладу, якщо такі існують.

За відсутності еквівалентів значення кожної абревіатури має бути пояснені.

Скорочені найменування марок машин, апаратів, приладів тощо зазвичай не розшифровують і в перекладі залишають в оригінальному написанні.

У буквених абревіатурах, що являють собою поєднання букв і цифр, останні пишуться разом з абревіатурою, якщо розташовуються перед нею, і через дефіс, якщо стоять за абревіатурою, при цьому лапки не вживаються.

У буквених абревіатурах, що поєднуються з цифрами і цілими словами, всі назви залишають в оригінальному написанні. Такі поєднання в перекладі укладають в лапки, а перше слово і власні імена пишуть з великої літери.

3. Вимоги до оформлення перекладу імен, прізвищ, географічних назв та адрес

Якщо перекладачеві спочатку не надаються варіанти написання імен і прізвищ, як це вимагається згідно з документами, що засвідчують особу (або іншими даними) для перекладу з української мови, то імена та прізвища перекладаються на розсуд перекладача відповідно до правил транскрибування вмові перекладу.

Те ж саме діє і при перекладі імен і прізвищ з іноземної мови на українську. У виняткових випадках (наприклад, при виникненні їх з рідкісних мов) імена і прізвища можуть транслітеруватись.

Оригінальне написання іноземною мовою обов'язково наводиться кожен раз.

Іноземні імена не можна українізувати, їх слід транскрибувати відповідно до правил вимови даного імені в іноземній мові. Винятки становлять імена, які за традицією українізовані.

Артиклі, прийменники (в тому числі однобуквені), частки в іноземних прізвищах та іменах *da, das, de, del, don, du, la, le, van, von* і ін. транскрибують і пишуть з малої літери окремо з відповідних положень частиною імені.

Артиклі, прийменники і частки пишуть з великої літери, якщо вони з прізвищем утворюють одне слово, якщо вони за традицією з'єднуються з прізвищем через дефіс або апостроф або якщо в іноземному написанні вони мають велику літеру.

Частинки *mas-* і *MC*, *Saint* найчастіше приєднують до імені через дефіс (*Сент-*, *Санта-*, *Мак-*), і пишуть в перекладі з великої літери. Однак, є і усталені відхилення від цього загального правила.

Якщо в середині імені зустрічається прийменник, сполучник або частка, то вони пишуться через дефіс і з малої літери.

Китайські прізвища та імена складаються з двох частин: перша частина - прізвище, друга - ім'я. Обидві частини пишуть з великої літери і

окремо.

Японські, корейські, в'єтнамські, індонезійські, бірманські прізвища та імена пишуть роздільно і з великої літери в кожній частині.

При зворотному перекладі українських імен, прізвищ, по батькові з іноземної мови слід дотримуватися загальноприйнятих норм їх написання в українській мові.

Географічні назви та адреси

Географічні назви з / на іноземну мову слід перекладати, ґрунтуючись на професійних словниках, довідниках і перевірених джерелах в Інтернеті.

Географічні назви, відсутні в атласах, на картах і інших перевірених джерелах, слід транскрибувати українськими буквами і при їх першому згадуванні приводити в дужках мовою оригіналу, а в подальшому використовувати тільки транскрибоване найменування.

У перекладах з японської та інших мов з не латинською графікою слід вживати тільки українську транскрипцію.

Адреси при перекладі необхідно передавати за допомогою прийому часткового перекладу, при якому перекладаються назви країн, регіонів і міст, а назви вулиць і будівель даються в українській транскрипції.

Відповідно до побажань замовника може також наводитися повний варіант адреси на мові оригіналу.

4. Вимоги до оформлення перекладу символів, одиниць виміру, цифр, формул, рівнянь, математичних і умовних знаків

Символи, одиниці виміру, чисельні значення в формулах, формули і рівняння відтворюються в перекладі в тій формі, в якій це прийнято в мові перекладу. Формули, наприклад, вводяться за допомогою редактора формул

«Microsoft Equation» текстового редактора «Microsoft Word». Індекси, що

містять в собі слова (наприклад, Σ), перекладаються, якщо замовник не бажає зберегти індекси мовою оригіналу. Підставою для збереження індексів мовою оригіналу може бути відсутність відповідностей в мові перекладу.

Одиниці фізичних величин в перекладі та їх міжнародні і українські позначення підлягають обов'язковому застосуванню одиниць Міжнародної системи одиниць (SI) (аббревіатура усіма мовами SI з фр. *Système International d'Unités*) – система одиниць фізичних величин, сучасний варіант метричної системи. Система одиниць SI використовується найчастіше як у повсякденному житті, так і в науці та техніці. При цифрах неметричні одиниці пишуть як повністю, так і в скороченні, а позначення міжнародних одиниць - відповідно до SI.

Умовний знак, що позначає найменування іноземних грошових величин (€, £ та ін.) і стоїть в початковому тексті перед числом, в перекладі на українську мову слід замінювати словами «євро», «фунтів стерлінгів» тощо, які відповідно до норм української мови ставляться після числа.

Римські цифри в перекладі рекомендується замінювати арабськими, якщо вони не використовуються для нумерації розділів тексту і якщо така заміна суперечить традиції вживання римських цифр в деяких мовах. Наприклад, в українській мові за традицією римськими цифрами позначають: а) номери з'їздів, конференцій, конгресів, б) номери міжнародних об'єднань, в) номери річниць, г) номери спортивних змагань, століття, ґ) календарні квартали.

При перекладі слід враховувати особливості вживання деяких математичних знаків:

Знак розбивки багатозначних чисел: при перекладі на українську мову багатозначні числа (більше трьох значущих цифр) розбивають точкою на класи по три знаки в кожному (за винятком чисел, що позначають номери і календарні роки).

Знак десяткового дробу: при перекладі на українську мову використовується кома в нижній частині рядка, наприклад 0,02.

Терміни, що містять символи, повинні відповідати загальноприйнятим нормам відповідної мови.

5. Вимоги до оформлення перекладу назви професій, посад, вчених звань, титулів тощо

Назви професій, посад, вчених звань, титулів перекладають в тих випадках, коли в мові перекладу є однозначне відповідне поняття або написання.

У ряді випадків при першій згадці назви в тексті допустимо дати роз'яснювальний переклад для кращого розуміння і / або навести оригінальне написання назви мовою оригіналу в дужках або в примітці.

6. Вимоги до оформлення перекладу цитат, назв книг, документів тощо

Вміщені в початковому тексті цитати слід перекладати. При перекладі цитат із загальнодоступних літературних творів, документальних джерел, періодичних видань тощо, перекладачеві слід перевірити, чи є та чи доступний текст перекладу цього фрагмента на мову перекладу. За наявності такого перекладу цитату мовою перекладу рекомендується брати з нього і наводити її з посиланням на джерело.

Особливу увагу слід виявляти в тих випадках, коли цитата в початковому тексті взята з перекладу з мови перекладу. У цьому випадку не слід робити зворотний переклад, а необхідно знайти першоджерело й взяти цитату з такого джерела.

Якщо в тексті наведено назву міжнародного документа або документа країни вихідної мови, перекладачеві слід знайти текстове вираження, яке прийнято для згадки цього закону або документа в офіційних документах країни мови перекладу, і тільки якщо такого знайти не вдасться, то перекласти. При цьому в разі необхідності допустимо

розміщення примітки перекладача.

Коли цитата в початковому тексті взята з перекладу з мови перекладу, але знайти оригінальний текст неможливо з об'єктивних чи технічних причин (наприклад, в тексті наводиться коротка цитата з праць україномовного автора, але відсутнє точне посилання на джерело, при цьому замовник не в змозі надати таке посилання, а пошук цитати з можливих джерел пов'язаний з непродуктивно великими витратами часу і зусиль), то в такому випадку перекладачеві рекомендується перекласти таку цитату самостійно, але непрямою мовою (без лапок).

7. Вимоги до оформлення

У перекладі необхідно зберігати порядок проходження текстів, формул, а також таблиць і малюнків, абзаців оригіналу.

Основний шрифт для використання в перекладі вихідного тексту - Times New Roman. Стандартний розмір шрифту 12пт. Міжрядковий інтервал - 1. Стандартний розмір полів: ліве - 3 см, праве, верхнє і нижнє - 2 см, відступ першого рядка 1,25 см. Відстані між абзацами бути не повинно.

Проте, іноді можливі деякі варіації зазначених вимог з метою збереження оригінального оформлення вихідного документа в перекладеному варіанті.

Якщо текст містить цифри, перекладач зберігає їх в підсумковому документі або переносить їх у підсумковий документ без спотворень.

Повністю відтворюються всі виноски, додатки, таблиці, списки і зображення, підлягають перекладенню текстові елементи в зображеннях і таблицях.

Текст перекладу повинен повністю зберігати:

· Нумерацію всіх розділів і пунктів (в тому числі при перерахуванні) -навіть якщо при цьому використовують символи мови оригіналу;

- Наведені в оригіналі виділення тексту (курсив, підкреслення, напівжирний шрифт тощо);
- За можливості форму таблиць і написання формул.

У тексті не повинно бути поспіль більше одного пробілу!!! Для проставлення в тексті перекладу декількох пробілів необхідно користуватися табулятором.

Не слід розділяти документ на розділи (робити розриви сторінок), за винятком випадків необхідної зміни орієнтації або розміру листа.

Слід зберігати первинну і / або вихідну орієнтацію сторінки (альбомна / книжкова) при перекладі.

8. Оформлення ілюстрованого матеріалу, таблиць, нерозбірливих місць у перекладі, реквізитів, назв файлів і пересилання текстів перекладу

Ілюстрований матеріал (креслення, схеми, таблиці, діаграми тощо) розташовується в перекладі аналогічно його розташуванню в оригіналі.

Малюнки бажано вставляти в тому вигляді і в тому місці, де вони наведені в тексті оригіналу.

Для обробки впроваджених у текст не редагованих об'єктів (картинки, діаграми, графіки тощо з підписами до них) рекомендуються 3 варіанти:

1. Зображення вставляється у текст, поруч з вихідним текстом проставляються номери.
2. Вставляється зображення, потім таблиця з перекладом підписів до ілюстрації.
3. Переклад тексту поверх малюнка, діаграми тощо.

Для обробки впроваджених в текст редагованих об'єктів (малюнки,

діаграми, графіки тощо з підписами до них) рекомендуються 2 варіанти:

Якщо на зображенні немає жодних посилань в тексті, то його можна не вставляти. Замість цього на мові перекладу курсивом в круглих дужках пишеться фраза «Зображення» або «Малюнок».

Якщо ж на запроваджене зображення посилаються в тексті, то воно вставляється в потрібне місце зі збереженням своїх розмірів і місця розташування.

Для нотаріальних перекладів незалежно від ситуації діє тільки перший варіант!!!

Якщо в тексті є таблиці, то їх потрібно переносити в переклад з максимальним збереженням структури, не змінюючи розміщення вмісту в осередках, а також кількості рядків і стовпців. Іноді може знадобитися також зміна напрямку написання тексту.

Нерозбірливі місця у перекладі

Якщо у вихідному документі зустрічаються місця з нерозбірливим текстом (наприклад, рукописний текст або погано надрукований штамп), який складно перекласти, слід замість нього в потрібному місці вписати мовою перекладу курсивом в круглих дужках: (нерозбірливо - прим. Перекладача).

Переклад реквізитів (якщо перекладається весь документ)

Присутні в документі штампи і печатки забороняється вставляти в переклад у вигляді малюнків. Замість цього повинні перекладатися написи в штампах і печатках.

В цьому випадку слід дотримуватися наступних рекомендацій:

- З нового рядка пишеться назва реквізиту;
- Стиль шрифту повинен збігатися з основним текстом перекладу;
- Якщо текст в штампі прописується в кілька рядків і передбачає окремий напис, то кожен з цих написів пишеться з нового рядка без додаткових знаків пунктуації

- Якщо на штампі є підрядник, його слід перекласти і поставити перед перекладом тексту, який відноситься до даного підряднику;
- Не рекомендується виділяти переклад печаток або штампів в окрему рамку;
- Переклад тексту печатки починається з перекладу текстів, написаних в центрі печатки і закінчується перекладом текстів, написаних максимально близько до її країв.

Оформлення перекладу реквізитів (якщо перекласти потрібно тільки реквізити документа)

У разі, якщо в документі потрібно перекласти тільки реквізити (весь інший документ українською мовою), лист перекладу оформляється наступним чином:

Потрібно написати текст про те, реквізити якого документа будуть перекладені, а саме вказати:

- Назву документу;
- Прізвище, ім'я та по батькові (якщо така є) власника документа;
- Дату і номер документ;
- Ким виданий документ;
- З якої мови на яку мову буде перекладений документ.

Потім виконати переклад відповідно до наведених вище вимог.

Вимоги до назви файлів і пересилання текстів перекладу

Попередньо перед надсиланням завдання на переклад електронною поштою, перекладач узгоджує всі основні умови (терміни, тарифи, мова перекладу тощо).

При отриманні завдання на переклад, слід перекладачу, в обов'язковому порядку, відправити своє підтвердження про прийняття проекту в роботу. Таким чином одночасно підтверджується згода з усіма позначеними в листі умовами §5 з правилами виконання письмових

перекладів.

Файл з перекладеним текстом, який перекладач відправляє замовнику, повинен мати оригінальну назву. Якщо, наприклад, перекладач отримав файл з назвою «23_dohovir.rar», то перекладений файл буде мати таку ж назву, але з припискою мови перекладу – «23_dohovir_ukr.doc».

При відправленні перекладу в електронну скриньку в листі потрібно вказати статистику перекладу і підсумкову вартість кожного документа.

Підрахунок кількості знаків з пробілами (Word – Статистика) необхідно проводити тільки після видалення зайвих порожніх символів (для полегшення перевірки слід використовувати функцію «Знайти і замінити», де в поле «Знайти» вводиться подвійний пробіл, а в полі «Замінити» – одинарний. Перевірку варто повторювати кілька разів, поки додаток Word не повідомить про те, що проведених замінів 0).

9. Оформлення підтвердження достовірності перекладу

При перекладі з подальшим нотаріальним посвідченням внизу сторінки вставляється колонтитул з наступним текстом:

Я, перекладач ППБ, підтверджую достовірність вчиненого мною перекладу тексту (реквізитів) документа з _мови на _____ мову.

Причому при перекладі з української мови на іноземну мову даний заголовок в обов'язковому порядку дублюється мовою перекладу.

Заключне слово

Якщо після прочитання у вас виникнуть будь-які пропозиції щодо вдосконалення процесу стандартизації оформлення письмових перекладів, будемо раді вас почути.

Питання для самоконтролю:

1.	Які ви знаєте загальні вимоги до перекладу і його оформлення?
2.	Які ви знаєте вимоги до оформлення перекладу назв організацій, дат, абревіатур? Наведіть приклади
3.	Які ви знаєте вимоги до оформлення перекладу імен та прізвищ? Наведіть приклади
4.	Які ви знаєте вимоги до оформлення перекладу символів, одиниць виміру, цифр, формул, рівнянь, математичних і умовних знаків? Наведіть приклади
5.	Які ви знаєте вимоги до оформлення перекладу назви професій, посад, вчених звань, титулів тощо? Наведіть приклади
6.	Які ви знаєте вимоги до оформлення перекладу цитат, назв книг, документів тощо? Наведіть приклади
7.	Які ви знаєте вимоги до оформлення?
8.	Як оформити ілюстрований матеріал, таблиці у перекладі?
9.	Як оформити підтвердження достовірності перекладу?
10.	Які вимоги до назви файлів і пересилання текстів перекладу? Наведіть приклади
11.	Як оформити переклад реквізитів (якщо перекласти потрібно тільки реквізити документа)?
12.	Як оформити переклад реквізитів (якщо перекладається весь документ)?
13.	Яке заключне слово перекладача після перекладеного матеріалу?
14.	Як оформити нерозбірливі місця у перекладі?
15.	Які ви знаєте вимоги до оформлення перекладу географічних назв та адрес? Наведіть приклади

Лекція 8.

Алгоритм роботи перекладача

План

1. Хто потребує професійного перекладу
2. Що передбачає процес перекладу в агенції
3. Скільки коштує переклад?

Світ прагне до глобалізації, і переклад з однієї мови іншою є частиною цього процесу, що охоплює безліч напрямів і тісно переплітається зі сферою бізнесу й технологій. Масштабування проєкту за межами однієї країни збільшує радіус охоплення потенційних клієнтів, що відкриває нові можливості для розвитку та зростання прибутку.

Щоб зацікавити іноземну аудиторію, важливо говорити з нею однією мовою. Споживач буде незмінно зіставляти контент компанії з якістю продукції або послуг. Перш ніж вийти на новий ринок, важливо одразу правильно «спакувати» свою пропозицію – перекласти сайт або ПЗ (програмне забезпечення), рекламні тексти та іншу інформацію про унікальність і цінність продукту.

1. Хто потребує професійного перекладу

Відмінність професійного перекладу полягає в його високій якості, точності та компетентності спеціалістів, які його виконують. Послуги перекладу користуються великим попитом серед власників бізнесу, які прагнуть задати правильний вектор для просування компанії, сформувані імідж в очах іноземного користувача, реалізувати маркетингову стратегію. Доперспективних напрямів масштабування належать:

- виробництво та продаж товарів;
- надання послуг у сегменті B2B та B2C;

- IT-розробка.

Переклад для бізнесу може включати створення мовних версій інтернет-магазину, локалізацію програм і мобільних застосунків, переклад технічної документації, юридичної інформації, корпоративних інструкцій тощо.

Якщо здійснюється модифікація різнопланового контенту декількома мовами, що вимагає знань із предметної області та спеціальних навичок, одного перекладача недостатньо. Найпростіший спосіб швидко знайти потрібних спеціалістів – звернутися до перекладацької компанії.

2. Що передбачає процес перекладу в агенції. 10 основних кроків

Кожен професійний переклад складається з безлічі взаємопов'язаних процесів, а також командної роботи. Ось основні етапи, які проходить проектна шляху до фінального вигляду:

1. Отримання файлів для перекладу. Клієнт надсилає файли з матеріалами співробітнику агенції. Це можуть бути будь-які типи файлів: прості документи й презентації (docx, pptx, xlsx), ресурс-файли чи інші файли розробки (po, xml, json), файли макетів (idml, indd) тощо.

2. Аудит і оцінювання проєкту. Спеціалісти детально вивчають вихідні файли, оцінюють тематику, визначають строки виконання перекладу і його вартість. Замовник озвучує свої вимоги й очікування. Також на початковому етапі приймаються рішення щодо додаткових послуг: аналіз ринку іншої країни, адаптація маркетингової стратегії, локалізаційне тестування, перевірка відображення в готовому макеті тощо.

3. Формування команди. Основа бездоганного перекладу – це професіоналізм виконавців, їхній досвід і узгодженість роботи. В агенції кожен етап роботи з контентом зазвичай виконується окремим досвідченим спеціалістом. Серед співробітників компанії можна виокремити таких:

Менеджер проєкту

Виступає сполучною ланкою між замовником і командою. Він узгоджує вимоги з клієнтом, передає матеріали й інструкції клієнта до роботи, контролює виконання перекладу й забезпечує взаємодію в команді.

Перекладач

До обов'язків перекладача належить точне передавання змісту вихідного тексту, вибір термінології, яка відповідає галузевим стандартам, а також її консистентне використання. Згідно зі стандартами галузі перекладач має бути носієм мови, якою здійснюється переклад. Крім того, він повинен мати додаткову освіту в експертній галузі або досвід перекладу в ній.

Редактор

Щоб бути впевненим у якості будь-якого тексту, його потрібно оцінити свіжим поглядом. Перекладач може не помітити деякі мовні або термінологічні нюанси, які редактор, безсумнівно, виявить. Процес редагування передбачає вичитування готового перекладу, виправлення з погляду стилю, а також оцінювання послідовності тексту й узгодженість його частин між собою.

Коректор

Після внесення виправлень редактором необхідно переконатися у відсутності помилок і в узгодженості вихідного тексту й відредагованих частин. Необхідно також виконати стандартну перевірку якості.

Термінолог

Залучення цього спеціаліста може знадобитися для великих або вузькопрофільних проєктів. Термінолог створює базу термінів із перекладом (глосарій), контролює його дотримання, доповнюючи й оновлюючи його в процесі перекладу в разі потреби.

Підготовка матеріалів для перекладу й локалізації

А) Перетворення файлів у єдиний формат

Перед перекладом потрібно конвертувати вихідні файли в робочий

формат. Перекладацькі компанії згідно з вимогами галузі використовують автоматизовані інструменти.

Лінгвістичне ПЗ (програмне забезпечення) суттєво прискорює робочий процес, дає змогу підключати словники термінів, перевіряти їхню одноманітність, зберігати переклади й використовувати їх знову в разі виявлення в тексті однакових або схожих речень.

Б) Створення універсальної мовної версії

Якщо переклад здійснюється декількома мовами, доцільно спочатку адаптувати матеріали однією мовою, бажано англійською. Після цього перекладати іншими мовами буде значно легше, що більшою мірою також пов'язано з професійною етикою щодо перекладу носієм мови, адже знайти професійних перекладачів і редакторів із необхідними навичками й досвідом перекладу з англійської будь-якою іншою мовою простіше, ніж аналогічних спеціалістів із перекладу з української. Крім того, у процесі створення такої версії можна дізнатися в клієнта розшифровку тих чи інших аббревіатур, виявити можливі помилки у вихідному тексті й вирішити інші спірні або незрозумілі питання. Для перекладу іншими мовами перекладачам можна буде надати такі додаткові матеріали, які точно допоможуть їм у роботі.

В) Інтернаціоналізація та псевдолокалізація

Для перекладу програмних продуктів може знадобитися інтернаціоналізація – підготовка програмної та текстової частин до локалізації. У ній беруть участь розробники й дизайнери. Процес передбачає налаштування алгоритмів вибору мови, структури зберігання текстових рядків різними мовами й графічних компонентів, можливість вибору форматів дат, чисел, валют тощо.

Щоб заздалегідь визначити, чи немає проблем із відображенням

тексту, проводять псевдолокалізацію за допомогою машинного перекладу або заповнення програми будь-яким текстом цільовою мовою.

Г) Глосарії та словники

Рішення щодо використання глосарію приймається на початку проєкту. Це необхідно, щоб від самого початку дотримуватися одноманітності в термінах. Клієнт може надати свій глосарій або затвердити варіант, підготовлений перекладацькою агенцією.

Переклад тексту й локалізація графіки

Перекладач адаптує матеріали іншою мовою, зважаючи на культурні особливості регіону. Після цього виконується редагування й коректура. Окрім перекладу, що передбачає роботу з текстом, необхідно провести локалізацію – модифікацію візуальних елементів.

Довжина перекладеного тексту на графічному елементі часто відрізняється від оригіналу, тому необхідно правильно зробити перенесення слів і підібрати шрифт. Іноді може знадобитися зміна зображень, оскільки вони можуть викликати неправильні асоціації в жителів іншого регіону.

Переклад аудіо- і відеоматеріалів

Переклад аудіоматеріалів

Аудіозаписи можуть бути частиною файлів, які адаптуються, наприклад записи лекцій, тренінгів, звукових заставок для презентацій. Лінгвісти з навичками аудіювання виконують транскрипцію файлів, створюючи з вихідного матеріалу зрозумілу для іноземного слухача інтерпретацію з огляду на термінологію, фразеологізми, сленгові вирази.

Переклад відеоматеріалів

Якщо в компанії є YouTube-канал, огляди товарів, рекламні ролики або навчальні матеріали, то відео потрібно адаптувати шляхом створення

субтитрів або переозвучування.

Контрольні перевірки

Аналіз перекладу автоматизованими засобами

Крім виконання всіх етапів перекладу в спеціалізованому ПЗ (програмному забезпеченні), на кожному етапі виконуються автоматизовані контрольні перевірки за допомогою додаткових інструментів (зокрема, Verifika або Xbench), що дозволяють швидко й ефективно виявляти речення, перекладені не повністю, помилки пунктуації та капіталізації, подвійні пробіли або їх відсутність, помилки перекладу термінології за наявності глосарію, орфографічні й граматичні помилки.

Аналіз перекладу третьою стороною

Для абсолютної впевненості в якості перекладу адаптовані матеріали передають на перевірку третій стороні — незалежній агенції перекладів, яка не залучена до жодного з попередніх етапів роботи над проєктом. Незалежна експертиза й рекомендації до перекладу дозволяють досягти ідеального результату.

Тестування в цільовому форматі

Окрім перекладу тексту, необхідно проводити перевірку відображення контенту в кінцевому вигляді – яким його бачить іноземний читач або користувач. Наприклад, у PDF-файлі або на екрані ПК. Завершальним етапом перекладу документації є звіряння перекладеного документа з оригіналом: загальний вигляд тексту, відображення заголовків, таблиць, підписів дозображень, компонування блоків контенту. За допомогою верстки можна усунути візуальні неточності.

Після локалізації сайту або програмного продукту рекомендується проводити локалізаційне тестування – перевірку відповідності перекладених елементів інтерфейсу загальному контексту сторінки й відображення контенту на екрані вцілому.

Узгодження та затвердження результату замовником

Коли переклад готовий, матеріали надсилають клієнту для затвердження. За потреби файл доповнюють і вносять виправлення, після чого проєкт повністю готовий до запуску.

Супровід проєкту

Світ швидко змінюється, і потрібно відповідати тенденціям та очікуванням користувачів. Успішний проєкт знаходиться в стадії безперервного розвитку – з'являється новий контент, виходять оновлені версії ПЗ тощо.

Вносити коригування набагато простіше, якщо з матеріалами замовника працюють одні й ті самі спеціалісти. Також перекладацька агенція використовує пам'ять перекладів – усі попередні дії з проєктом зберігаються, що дозволяє відокремити новий текст від раніше перекладеного й не адаптувати документ повторно з нуля. Це дозволяє зекономити й водночас гарантувати збереження та незмінність раніше перекладеного тексту, затвердженого клієнтом.

3. Скільки коштує переклад?

Якщо звертатися до бюро перекладів або агенції, яка надає лінгвістичні послуги, клієнтів часто цікавить питання вартості перекладу та принципів її формування. Ціна на переклад залежить від обсягу матеріалів. Згідно зі стандартами галузі на вартість перекладу впливає кількість слів, рідше – кількість витраченого часу.

Ще одним критерієм, що визначає вартість, є вибір спеціалістів для цільових мовних пар. Наприклад, потрібен переклад із української китайською, японською та шведською мовами. Знайти перекладачів, які проживають у цільових регіонах, можливо, але на це потрібно більше часу, та й коштуватиме це дорого. У такому разі доцільно перекласти матеріали англійською. Вартість перекладу англійською з подальшою модифікацією іншими мовами буденничною.

Професійний переклад – це процес, який передбачає безліч етапів, деталей і нюансів. До причин, які зумовлюють доцільність замовлення перекладу в спеціалістів, можна віднести наведені нижче.

- **Упевненість у результаті.** Якщо над проектом працює не один, а відразу кілька виконавців, при цьому кожен із них — спеціаліст у своїй галузі, це значно прискорює й удосконалює процес перекладу. Виявляти й усувати неточності, вирішувати складні й нестандартні завдання простіше за допомогою спільних зусиль і досвіду.
- **Перше враження та імідж.** Якість перекладу асоціюється з якістю продукту. Бездоганний переклад з огляду на всі нюанси мови є гарною відправною точкою перед початком просування. Довіряючи переклад спеціалістам, можна бути впевненими, що проект повністю готовий до завоювання ринку інших країн.
- **Економія сил і часу.** Співробітництво з агенцією — це можливість передати контент до роботи повністю, незалежно від його типу, обсягу й кількості мов, якими потрібно виконати переклад. Комунікація з менеджером проектів позбавляє необхідності пояснювати те саме завдання кільком перекладачам, контролювати процес, терміни й результат.
- **Приріст аудиторії і доходу.** Вихід на міжнародний рівень робить продукт більш вагомим і глобальним. У добре підготовленого проекту більше шансів отримати хороший відгук серед іноземної аудиторії і досягти поставленої мети.

Питання для самоконтролю:

1.	Хто потребує професійного перекладу?
2.	Що передбачає процес перекладу в агенції?
3.	Скільки коштує переклад?
4.	Які ви знаєте контрольні перевірки перекладу?
5.	Як здійснюються контрольні перевірки перекладу?
6.	Розкажіть про підготовку матеріалів для перекладу
7.	Розкажіть про формування команди у бюро перекладачів
8.	Що таке професійний переклад?
9.	Розкажіть про узгодження та затвердження результату перекладу замовником
10.	Розкажіть про переклад аудіоматеріалів
11.	Розкажіть про переклад відеоматеріалів
12.	Розкажіть про переклад тексту й локалізацію графіки
13.	Розкажіть про аудит і оцінювання перекладу
14.	Чи здійснюється аналіз перекладу автоматизованими засобами?
15.	Розкажіть про тестування в цільовому форматі

Лекція 9.

Дрес-код перекладача

План

1. Дрес-код перекладача
2. Зовнішній вигляд, макіяж
3. Професійні норми поведінки перекладача

1. Дрес-код перекладача

Англійське поєднання *dress code* можна перекласти українською

мовою як «код одягу».

За поняттям *дрес-коду* стоїть традиція, яка рекомендує "правильне" поєднання костюма та аксесуарів.

У широкому значенні під *дрес-кодом* розуміють стійкі норми та уявлення про те, як треба одягатися в конкретній ситуації в тій чи іншій соціальній групі, професійному колективі.

Дотримання *дрес-коду* – одне з правил шахової гри в успіх у всіх фінансових та владних структурах.

Знання основних правил *дрес-коду* дає впевненість у тому, що вам не доведеться відчувати незручність через зовнішню невідповідність місцю та події.

Один з основних постулатів полягає в тому, що знання правил та норм ділового етикету дозволяє найбільш точно позначити свій діловий статус через елегантний класичний костюм, а свій індивідуальний стиль – через аксесуари та дрібні знакові деталі.

Успішна робота перекладача багато в чому залежить від його зовнішнього вигляду.

Головним правилом *дрес-коду* перекладача є його *відповідність обстановці*

Тобто, якщо це якийсь культурний захід – то й одяг має відповідати цьому випадку.

Правило №1: Бути професіоналом

1. Виконувати свої обов'язки чесно, сумлінно, із професійною компетентністю.
2. Надавати перекладацькі послуги тільки в тих професійних галузях, в яких маєш достатні знання, навички та техніку перекладу.
3. Дотримуватись норм ділового етикету при наданні послуг з перекладу.
4. Постійно вдосконалювати свої професійні знання та навички.

Мистецтво поведінки перекладача

- Вміння адаптуватися до умов, виходити з будь-якої ситуації
- Не показувати емоції
- Не перебивати спікера
- Охайний одяг, що відповідає випадку (презентабельний, діловий зовнішній вигляд)
- Спиртне виключено
- Готовність говорити будь-якої миті
- Не відволікати на себе увагу

Найвдаліші положення перекладача:

- у процесі спільної дискусії та на офіційних диспутах – ззаду та зліва від клієнта;
- при приватній розмові – між тими, хто говорить (але так, щоб не заважати їм вільно бачити один одного);
- у момент конгресу чи доповіді – поруч із виступаючим, або неподалік за мікрофоном.

Перекладачеві варто прибути на місце зустрічі трохи раніше, «зорієнтуватися на місцевості», дізнатися деякі мовні деталі майбутніх переговорів (основні теми, власні імена, прізвища) і налаштуватися на потрібний лад.

- Якщо фахівець виконує переклад переговорів, він має виглядати відповідно до ділового стилю сторін.
- На такі переговори не можна з'являтися у джинсах і светрі!
- Не можна впадати і в іншу крайність: приходити на переговори в короткій спідниці та на шпильках!
- Ідеально у цьому випадку виглядає темний діловий костюм (як для чоловіків, так і для жінок), світла блуза, природний макіяж.

Колір та комфорт

На перекладачах, що виконують *синхронний переклад*, лежить велике навантаження, тому одяг для них повинен бути в першу чергу зручним.

У більшості випадків вони виконують свою роботу в кабінках, що допускає більш вільний стиль в одязі . Але щоб нічого не відволікало уваги від роботи, одяг має бути темних непомітних кольорів і не мати яскравих деталей.

Якщо ви працюєте гідом-перекладачем у місцевості з низькою температурою, потрібно одягати теплі речі, брати із собою відповідне спорядження та мати необхідну спортивну підготовку.

При роботі на водній місцевості обов'язково потрібно надягати на себе рятувальні жилети і, звичайно, одягнутися за погодою на місцевості.

Дуже небезпечна праця перекладача, який працює гідом груп фотомисливців за тваринами. Одяг повинен бути зручним, дихаючим, обов'язково потрібно брати з собою головний убір.

Перекладачі часом бувають потрібні у різних рятувальних операціях. У даній ситуації необхідно враховувати всі чинники роботи – починаючи з виду провідної операції закінчуючи погодою на місцевості. Тому одяг повинен відповідати умовам, в яких проводиться операція: чи це рятувальні операції у відкритому морі чи в горах, гасіння лісової пожежі чи вилучення людей із завалів.

У військових операціях часом потрібні репортери-перекладачі. Їхня робота дуже небезпечна і потребує відповідного обмундирування, що включає захисний шолом, бронежилет та зброю (із запасом снарядів).

Перекладачі, які працюють за умов НС, повинні в першу чергу думати про свою безпеку і відповідно, про безпечний одяг, залежно від ситуації. Це можуть бути захисні комбінезони, каски, гумові рукавички, зручне взуття.

Одяг на всі випадки життя

Але якщо перекладач працює на буровій (там, де бурять, свердлять), то буде одягнений строго за нормами техніки безпеки, тобто на ньому будуть каска та важкі черевики.

Доречно згадати і про відмінності усного та письмового перекладача — той, хто вдома перекладає тексти, не повинен дотримуватися чийхось вимог до одягу.

Дрес-код для гідів-перекладачів

Більш вільний *дрес-код* мають *гіди-перекладачі*.

Під час проведення пішохідної екскурсії доречними будуть джинси та зручне взуття.

У цьому випадку можна одягнути і яскраву куртку або футболку, яка зможе послужити орієнтиром для туристів, що відстали.

А вирушаючи з групою до музею чи театру, звичайно, слід змінити і вбрання.

2. Зовнішній вигляд, макіяж

І хоча єдиного *дрес-коду* перекладача не існує, одяг завжди повинен бути непомітним, але разом з тим елегантним і якісним.

Акуратний зовнішній вигляд перекладачів повинен налаштовувати до них людей.

Особливу увагу слід приділяти макіяжу губ, оскільки саме до них насамперед приковується увага.

Ознайомтеся з основними позначеннями та скороченнями дрес-коду. Діловим людям можуть принести запрошення на денну чи ранкову подію з позначкою Bb або Btr.

Bt (Business traditional) – традиційний діловий стиль або повсякденна форма одягу – добре пошитий класичний костюм із шерсті темно-синього

чи сірого кольору. Цей стандарт найпоширеніший у діловому середовищі для ділової зустрічі.

Bb (Business best) – офіційний діловий стиль або «найсуворіший і найдорожчий діловий костюм» для таких заходів як відповідальна ділова зустріч, особливо з іноземними партнерами, діловий прийом.

Для чоловіка: кращий діловий костюм, зазвичай темно-синього кольору, можливо в смужку, одно- або двобортний, сліпучо-біла сорочка (краще з подвійними манжетами та запонками), однотонна або в дрібну точку краватка, можливо, у червоних тонах, хустка в нагрудній кишені. Туфлі – виключно чорні оксфорди.

Для жінки: сірий, синій або бежевий костюм, біла блузка-сорочка, можлива краватка, прозорі тілесного кольору панчохи, туфлі чорного кольору або кольору костюма, на невисокому підборі (3-5 см).

Bf (Business formal) – формальний діловий стиль – ошатний класичний костюмабо смокінг для особливо урочистих заходів та вечірніх прийомів.

Bc (Business casual) – "бізнес-кежуал", неофіційний діловий стиль – більш вільний, невимушений зовнішній вигляд – піджак, блейзер, неділовий костюм у поєднанні з менш формальними сорочками, светрами і т.п. Як правило, без краватки або з традиційною краваткою (в'язаною, вовняною, лляною). Літні лляні, шовкові, бавовняні костюми зазвичай належать до цього стандарту.

CF (Casual Friday) – кежуал по п'ятницях або так званий "п'ятничний стандарт" – неофіційний стиль в одязі, прийнятий в деяких компаніях по п'ятницях. П'ятничний стандарт дозволяє почуватися вільніше наприкінці тижня, сприяє спілкуванню з колегами, що вітається багатьма компаніями

Btr (Business travel) – діловий стиль відряджень – костюм для ділових поїздок та переїздів. "Дорожній" костюм повинен зберігати форму і не м'ятися в будь-якій ситуації, тому тут допускаються синтетичні добавки в тканину костюма, що надають йому еластичність і пружність до деформацій, або крепове переплетення тканини, що робить її практично незмінною. Основним правилом тут є – одягатися не для подорожі, але для того місця, куди ви прямуєте

A5 (After Five) – "після п'яти" і позначає "Коктейль" – будь-який вечірній захід, що починається після 17.00. Одяг чоловіка: передбачається костюм, не обов'язково діловий. Кольори будь-які, краватка необов'язкова. Одяг жінки: сукня для коктейлю або ошатні сепарати (гарні речі), наприклад, відкритий розшитий топ і спідниця, ошатний костюм зі спідницею або брюками.

A5c – After 5 casual – невимушений вечірній стиль (після 17.00). Слово casual не повинно вводити вас в оману. Йдеться не про поношені джинси, а про модний одяг від дизайнерів або відомих брендів, незалежно від того, чи одягнете ви ошатний піджак або шовкову водолазку.

A5 After 5 - "Коктейль" – вечірні, але не надто урочисті заходи, зазвичай з напоями та фуршетом. Передбачається костюм, не обов'язково діловий. Кольори будь-які, краватка необов'язкова.

A5 Black Tie – Black Tie – "чорна краватка" – офіційний вечірній прийом після п'ятої вечора. Можливі заходи: офіційний вечірній прийом, наприклад різдвяний, або весілля, прем'єра в театрі тощо. Одяг чоловіка: смокінг, а для офіційних заходів чорний фрак, чорні лакові туфлі, спеціальний жилет, сорочка і метелик обов'язково білого кольору .

Важлива порада: не надягайте чорний жилет і метелика, тому що на

світських раутах так зазвичай одягнені метрдотелі (метрдотель – особа, яка координує обслуговування відвідувачів ресторану чи готелю) та офіціанти. Одяг жінки: сукня для коктейлю або довга вечірня сукня. Допустима біжутерія та відсутність хутра.

3. Професійні норми поведінки перекладача

Перекладач у своїй роботі завжди повинен користуватись правилами ситуативної поведінки. У світі усного перекладу зустрічаються різні люди, наприклад, відомий вчений або зірка світового масштабу, їх поведінка може бути неадекватною, а перекладач завжди повинен тримати себе в руках. У процесі перекладу роль «транслятора» належить перекладачу, він повинен бути невидимим, не акцентувати на собі увагу, а просто виконувати поставлене перед ним завдання – передавати інформацію потрібною мовою. Зовнішній вигляд перекладача під час роботи з клієнтами повинен відповідати правилам дресс-кода, перекладач зобов'язаний мати охайний вигляд і дотримуватись загальноприйнятих правил пристойності. Він може порушити ці правила лише у тому випадку, якщо вони не сумісні з його головною професійною роллю у ситуації. Наприклад, якщо процес перекладу відбувається під час обіду, то він не може їсти і пити разом з клієнтом. Якщо спілкування відбувається в кулуарній обстановці, перекладач не має права висловлювати свою точку зору або виступати в ролі опонента, як би він цього сильно не хотів, це може призвести до спотворення інформації оратора, мовлення якого він перекладає. Головне завдання перекладача полягає у швидкій адаптації до ситуації і професійному виконанні своєї роботи.

Дотримання правил пристойності й охайність в одязі важливі не лише тому, що перекладач жодним чином не повинен привертати до себе увагу. Якщо він неохайно вдягнений, поводитьься розв'язно, встряє в розмову і поводитьься зовсім не належним чином, це може призвести до негативної реакції з боку учасників дискусії і ускладнити сприйняття

інформації. Такий виконавець може втратити довіру учасників комунікації.

Бувають зовні більш сприятливі випадки самостійного порушення перекладачем кордонів професійної належної поведінки. Частіше за все це стосується перекладачів, які мають загальні філологічні знання, які закінчили університет і знають як себе правильно поводити. Це освічені люди й інтелектуально підковані співрозмовники. Вони звикли висловлювати свою думку і брати участь у розмові на рівних правах. А ось на роль перекладача їм перейти складно, вони втручаються у розмову і пропонують свою особисту думку обом сторонам, можуть скорочувати або цілком ігнорувати репліки, які їх не зацікавили. Це і є порушення професійної перекладацької етики.

Досвідчений перекладач знає, що навіть за допомогою інтонації не може показувати особисте ставлення до матеріалу, що він перекладає. Багато замовників ставляться до таких виконавців негативно і надають перевагу тим, хто не знає мову досконало. Вони, зазвичай, ні на що не претендують і чітко виконують свої зобов'язання. А всезнаючі виконавці, які не можуть увійти у роль перекладача, бачать у роботі перекладача не професію, а лише проміжний варіант у своїй кар'єрі або джерело одноразового збагачення.

Дуже складно визначити рамки професійних зобов'язань перекладача і в багатьох окремо взятих випадках вони повинні брати участь у їх визначенні. Іноді синхроніста, що має певні обов'язки, під час конференції можуть попросити виконати письмовий переклад документації у найкоротші строки. І він буде працювати вночі, замість відпочинку. У такій ситуації він повинен пояснити замовнику, що він ставить під загрозу якість перекладу. Особливо складно доводиться працювати перекладачу, якого наймають для роботи у країні його іноземної мови. У такій ситуації він не лише особистий перекладач кожного, але ще й і гід, організатор, культурний консультант, а іноді

головний помічник менеджера і письмовий перекладач, який виконує підготовку документів для всієї групи.

Перекладачі нижньої і середньої ланки зазвичай готові на все, нестачу професіоналізму і недотримання професійних етичних норм, приводять їх у замкнене коло, що дуже засмучує. У таких виконавців падає самооцінка через те, що вони мало отримують, а мало отримують через те, що у них низький рівень знань тощо.

Згубний вплив на перекладача може спричиняти думка, що він другосортна особистість. Цей факт так само сильно впливає на самооцінку. Пов'язано це, скоріше за все, з самоствердженням людей, які замовляють послуги перекладача. Вони бажають показати свою значимість, не розуміючи мову, і виміщують весь свій негатив на перекладачах, створюючи думку, що вони можуть лише стояти в стороні і повторювати за «розумною» людиною.

Кожен професійний перекладач повинен не звертати увагу на думку замовника, а оцінювати себе, на думку людей компетентних у цих питаннях, наприклад, колег чи вчених. Якщо перекладач буде сам оцінювати себе високо, тоді так само вчинить і замовник.

Питання для самоконтролю:

1.	Розкажіть про дрес-код перекладача
2.	Розкажіть про зовнішній вигляд, макіяж перекладача
3.	Розкажіть про професійні норми поведінки перекладача
4.	Що таке Bb або Btr?
5.	Що таке A5 After 5?
6.	Що таке A5 Black Tie?
7.	Що таке A5c – After 5 casual?
8.	Що таке A5?
9.	Що таке CF?

10.	Що таке Vf?
11.	Що таке Vc?
12.	Що таке Vt?
13.	Який повинен бути дрес-код для гідів-перекладачів?
14.	Яким повинен бути одяг для перекладачів-синхроністів?
15.	Розкажіть про найвдаліші положення перекладача

Лекція 10.

Типові неприємні ситуації усного послідовного перекладу

План

1. Типові помилки перекладачів-початківців
2. Типові неприємні ситуації усного послідовного перекладу
3. Правила усного перекладу
4. Як стати професійним перекладачем

1. Типові помилки перекладачів-початківців

Перекладачі, навіть фахівці з багатим досвідом, періодично допускають помилки. Перекладачі-початківці, які пробують свої сили самостійно, а не в бюро перекладів, стикаються з багатьма труднощами. Навіть якщо все відмінно з лексикою і граматиною, то далеко не завжди вдається знайти хороших замовників. Прагнення заробити більше і швидко створити власну базу клієнтів найчастіше призводить до негативних наслідків.

У сфері перекладів, як і в будь-якому іншому виді діяльності, найскладніше доводиться початківцям. Відштовхуючись від практичного і теоретичного перекладацького досвіду, можна сказати, як можна уникнути

поширених помилок, які роблять перекладачі на початкових етапах своєї діяльності. Важливо розуміти, що кожна помилка дає нам можливість вчитися. Усвідомивши свою помилку, просто намагайтесь більше не повторювати її.

У школах перекладу ви можете пройти дистанційні курси підвищення кваліфікації перекладачів та опанувати перекладацьку майстерність. Ця тема стане корисною як для позаштатних перекладачів, які працюють у бюро перекладів, так і для перекладачів-фрілансерів, які працюють з клієнтами напряму. Допоможе вам уникнути найпоширеніших помилок та виконувати переклад якісно.

Найчастіші помилки, які допускають перекладачі-початківці

- *Не вибирати спеціалізацію.* Той, хто знає все – не знає нічого. Потенційним клієнтам може здатися досить дивним той факт, що ви однаково добре розбираєтесь в медицині, техніці, юриспруденції та дизайні інтер'єрів. Можливо, ви добре розбираєтесь в певній галузі, в якій раніше працювали або яку вивчали в університеті. Якщо ж Ви не впевнені в своїх знаннях, то можете освоїти який-небудь предмет самостійно або отримати додаткову освіту, щоб продемонструвати свою компетентність потенційному клієнту. Не піддавайтесь спокусі додати десяток предметів до переліку своєї спеціалізації, намагаючись, таким чином отримати більше роботи. Так ви тільки зіпсуєте свою репутацію. Визначившись зі своєю сферою діяльності, ви можете стати фахівцем в цій галузі і грамотним порадником для клієнтів: обирайте між юридичним, медичним, технічним, фінансовим чи іншою тематикою перекладу.
- *Робити дослівний переклад.* Просто замінюючи кожне слово на іноземний аналог, не можна домогтися гарного перекладу документації і стати професіоналом. Необхідно передавати зміст іншою мовою, дотримуючись потрібного стилю та обираючи слова певної професійної тематики. Синтаксичні конструкції замінюються

на відповідні іноземні, адже дослівно далеко не завжди можна передати зміст тексту. Остаточний варіант краще спочатку віддати на перевірку носіям мови, якщо такий є. Він зможе звернути увагу на типові мовні помилки і допоможе уникнути їх у майбутньому.

- *Встановлювати невідповідні ціни.* Гідно оцінюйте свою працю. Встановлювати ціни на перекладацькі послуги – непросте завдання. У надії отримати більше замовлень перекладачі-початківці часто працюють за невелику плату. Однак така стратегія в перспективі може викликати проблеми. Низька вартість створить невірне враження, бо свідчить про нестачу досвіду або про низьку якість ваших перекладів. Однак, високі тарифи для перекладача-початківця також неприпустимі, адже у вас ще немає належного досвіду, тому варто зважено оцінювати вартість своїх послуг. Також, потрібно врахувати чи ви працюєте з бюро перекладів чи з замовником напряму. Саме тому, типова помилка перекладачів-початківців – низька вартість послуг. Спершу вивчіть ринок лінгвістичних послуг і встановіть відповідні розцінки, які дозволять вам гідно виглядати серед професіоналів.
- *Допускати перебільшення і прикрашання тексту.* Початківці фрілансери, в тому числі надають послуги перекладу, відразу ж намагаються видати максимум своїх можливостей. Тому в їх текстах часто спостерігається зайве перебільшення фактів. У якісному перекладеному тексті не повинно бути надлишку «розумних» слів і конструкцій. Перш за все, варто дізнатися побажання замовника з цього приводу. Якщо текст буде використовуватися в комерційних цілях, то дуже важливо дотримуватися зазначеного стилю, а для особистого користування він повинен бути максимально простим і зрозумілим.
- *Використовувати невірні слова при перекладі.* Досить часто перекладачі-початківці вживають слова в неправильному контексті.

Існує ряд виразів, дослівний переклад яких неможливий в силу їх специфічності. У різних мовах є слова, які неможливо перекласти, адже вони стосуються культурних або релігійних аспектів. У таких випадках використовують транскрипцію з елементами транслітерації. Звичайно, знати всі тонкощі практично неможливо навіть для професійного перекладача з величезним стажем.

- *Недотримуватись належного стилю тексту.* При перекладі потрібно повністю занурюватися в контекст, щоб дотримуватися належного стилю та змісту. В іншому випадку це може призвести до спотворення сенсу тексту, адже стиль викладу художнього тексту сильно відрізняється, наприклад, від перекладу юридичних документів, їх неможливо сплутати між собою.
- *Боятися задавати питання замовнику.* Багато починаючих перекладачів бояться задавати питання своїм клієнтам при отриманні нового проекту. Вони бояться, що клієнт відмовиться від пропонованих послуг, запідозривши, що перекладач не розбирається в тому, чим займається. Це не так! Якщо ваші питання раціональні і сприяють створенню якісного продукту, тоді Ваш клієнт це оцінить.
- *Не вести облік своїх замовлень.* Ставтеся до свого бізнесу серйозно з самого початку. Заведіть окремий рахунок для своєї справи і стежте за доходами і видатками. Це можна зробити, використовуючи спеціальну електронну таблицю або будь-який з доступних інструментів обліку. Також, рекомендуємо вести облік замовників.
- *Не уточнювати інформацію про нових замовників.* На початку кар'єри, коли ви прагнете отримувати досвід і готові будувати свій бізнес, здається дуже привабливим працювати з кожним клієнтом, який до вас звертається. Але будьте обережні! Коли з вами зв'язується новий клієнт, чи це бюро перекладів чи компанія, завжди запитуйте повну назву фірми, адресу, перегляньте веб-сайт компанії, відгуки на форумах, дізнайтеся, яка репутація тощо.

- *Боятися відмовлятися від замовлень.* Багато починаючих перекладачів- фрілансерів бояться відмовлятися від замовлень, думаючи, що вони можуть втратити клієнтів. Якщо ви беретеся за проект, який ви не можете добре виконати або погоджуєтеся на терміни, в які не можете вкластися, то так ви лише зіпсуєте відносини з клієнтом. Більшість клієнтів ставляться з розумінням і повагою, якщо ви чесно відмовляєтеся від замовлення, який ви не в змозі добре перекласти чи виконати в бажаний для клієнта термін.
- *Не приділяти час маркетингу та створенню ділових зв'язків.* Якщо ви думаєте, що для того, щоб отримати велику кількість замовлень досить створити свій веб-сайт і роздати кілька візиток, то помиляєтеся. В силу сьогоднішньої конкуренції на ринку важливо виділяти час для постійного розвитку маркетингу та ділових зв'язків, щоб клієнту було простіше вас знайти. Створіть веб-сайт, напрацюйте базу бюро перекладів, відвідуйте конференції, вступайте в професійні спільноти і відвідуйте заходи для створення і зміцнення ділових зв'язків, щоб люди максимально були проінформовані про послуги, які ви надаєте. Проста істина фрілансу в тому, що люди не можуть Вас найняти, якщо вони не можуть вас знайти. Можливостей заявити про себе більш ніж достатньо. Використовуйте їх!
- *Недолік комунікативних навичок.* Людина, що займається, наприклад, технічним перекладом документів, повинна бути ерудованим співрозмовником. При спілкуванні з замовником потрібно вміти підтримувати розмову і всіляко взаємодіяти з ним на всіх етапах виконання замовлення. Налагодивши канал спілкування з клієнтом, можна бути впевненим, що в майбутньому він обов'язково звернеться до вас ще. Своєчасно відповідайте на електронні листи і дотримуйтеся вказівок. Дайте клієнтові зрозуміти, що він може на вас покласти, і він і далі буде з вами

співпрацювати. Не забувайте просити про рекомендації.

- *Не приділяти час професійному розвитку.* Індустрія перекладів постійно змінюється і розвивається, нові процеси і інструменти стають доступнішими кожного дня. Тому важливо стежити за змінами і вивчати нові інструменти для покращення якості перекладу та саморозвитку.
- *Працювати надто багато.* ви не зможете ефективно працювати над перекладом цілу добу. У вашому розкладі повинно бути виділено час на відпочинок та інші заняття – спорт, читання книг та інше. В іншому випадку, ви ризикуєте дуже швидко вичерпати усі свої сили та неякісно виконати роботу.

Як бачимо, якість роботи перекладача-початківця напряму залежить від його досвіду, який приходить в результаті тривалої практики. Хороший перекладач може не тільки адаптувати текст під особливості мови, на який здійснюється переклад, але також змінювати сам стиль і формат твору, підлаштовуючись під потреби сучасного світу. Звичайно, перекладач-фрілансер-початківець, напевно, не зможе уникнути якихось із перелічених вище помилок. Але робота над собою, своїми вміннями дає можливість підвищити рівень майстерності. А професіонали своєї справи завжди будуть затребувані в будь-якій сфері.

2. Типові неприємні ситуації усного послідовного перекладу

Гріх № 1 «перекладацький ступор»

Найбільш нетерпима ситуація – це те саме зловісне й тяжке мовчання, коли після завершення висловлювання замість упевненої реакції перекладача в тиші напруженого очікування повисає важка пауза. Погляди спрямовуються на перекладача, всім стає вкрай ніяково, і ніхто не знає, що робити: повторити сказане, продовжити переговори, як ніби нічого не сталося, або одразу звільнити винного?

Подібне найбільш типово для недосвідчених перекладачів,

особливо на початку переговорів або виступу, коли перекладач ще не звик, не

«включився», розгубився, мало що зрозумів від хвилювання, не зумів записати або хоча б запам'ятати основні думки і розгубився.

Щоб не опинитися в незручному становищі, слід зробити все можливе ще до початку переговорів (виступи), для «інформаційного» прогнозування вивчити матеріали по темі, почитати відповідну літературу, ознайомитися з термінологією. З іншого боку, якщо є можливість, корисно поспілкуватися з тим, кому належить перекладати, «розговорити» його, поцікавитися тематикою і колом питань, які обговорюватимуться на бесіді або порушуватися у виступі.

Крім отримання усної інформації про склад делегації/групи, імена, посади, надзвичайно важливо хоча б поглянути на документи (проспекти, брошури), що розповідають про діяльність організації, з якою вестимуться переговори.

Як правило, ці документи містять відповідну термінологію, інформацію про історію та положення компанії, дають багато відомостей, які вкрай знадобляться при перекладі. Сприймавши і засвоївши все це, перекладач буде почувати себе впевнено і спокійно.

Якщо перекладачу, все-таки, не вдалося уникнути неприємної ситуації, можна використати такі варіанти поведінки:

а) використовуючи ключові слова, сказати що-небудь, що не буде суперечити ситуації, тобто доповнити переклад по ходу справи;

б) вибачившись, попросити повторити, пославшись на шум чи інші відволікаючі об'єктивні чинники – це називається обґрунтований перезапит;

в) зробити вигляд, що нічого не сталося, і продовжувати роботу.

Варіанти поведінки відправника інформації:

а) зрозумівши, що переведення «буксує», як ні в чому не бувало повторити попередню інформацію, додавши нову, що дає можливість перекладачеві «зберегти обличчя» і, виправивши помилку, увійти у звичайну колію;

б) перетворити все на жарт, підбадьорити перекладача, спокійно, більш чітко і повільно повторити сказане.

Як уникнути такої ситуації і допомогти перекладачеві (з точки зору відправника інформації):

а) «розминка», тобто перед початком серйозної розмови сторони обмінюються вітаннями і світськими фразами на теми: погода, готель, перші враження і т.д.

Це дозволяє перекладачеві заспокоїтися, освоїтися, звикнути до індивідуальної манери мови, вимові;

б) ознайомити перекладача, хоча б перед самим початком переговорів або виступу, з тематикою, якщо можливо, дати матеріали (копію тез, другий примірник тексту), тим самим психологічно підтримати.

Проте перекладачеві треба завжди мати в запасі ряд ввідних слів і фраз, якими можна заповнити «паузу нерозуміння», щоб сказати щось спільне, відповідне для різних випадків.

Як правило, перекладач дійсно скоро освоюється, і потім процес усного перекладу йде більш-менш гладко. Однак неприємне враження у роботодавця може залишитися, так що перекладач повинен бути пильним!

Гріх № 2 «переклад навпаки»

– Теж вельми неприємна і поширена ситуація, коли все перекладено жваво і чітко, але «з точністю та навпаки», тобто інформація повністю викривлена і перекладач перебрехав, «плюс» перетворився на «мінус» тощо.

Варіанти поведінки: продовжувати роботу і при нагоді спокійно доповнити інформацію або поправитися, вибачившись. Якщо непорозуміння вирішиться само собою, зробити вигляд, що нічого не сталося;

Гріх № 3 «лакуни»

– Серйозні втрати і/або недостатня передача інформації (значно менш 80%). Варіанти поведінки: компенсувати втрати по ходу перекладу при зручному випадку, не акцентуючи на цьому уваги;

Гріх № 4 «перекладацька чернетка»

– При повній адекватності передачі тексту в плані інформації невдале за формою із зайвими словами і паузами між фразами і т.д. Це справа цілком поправна, і з досвідом і практикою приходить вміння володіти мовою, правильно і красиво висловлювати думки.

Нарешті, *гріх № 5 - «пробачний»*

– Об'єктивні фактори або індивідуальні особливості перекладача – недостатнє вміння триматися, недбала манера говоріння, розв'язність, зайві жести або, навпаки, скутість, неважлива дикція, занадто тиха або, навпаки, надмірно гучна мова. Ці недоліки можна виправити шляхом наполегливого тренування, роботи із дзеркалом, відеомагнітофоном.

У будь-якому випадку необхідно стежити за презентацією перекладу, тобто манерою мови, зовнішнім виглядом, навчитися говорити і триматися на публіці, не боячись мікрофону і великої аудиторії. (Певний артистизм також допомагає при усному перекладі.)

Застосування скоропису, тренувана пам'ять, холонокровність допоможуть подолати ці труднощі і додадуть впевненості в собі в самих нервових ситуаціях.

3. Правила усного перекладу

Десять (плюс одне) **золотих правил** усного перекладу або як зберегти хорошу міну при будь-якій ситуації.

Мистецтво усного перекладу складається в тому числі в умінні правильно і красиво оформити висловлювання, щоб вас було приємно і легко слухати. Якщо є гріхи, повинні бути і заповіді. Отже, десять (плюс одна) заповідей для усного перекладача:

1. Точність, скрупульозність і навіть педантичність усного перекладу. У процесі синтезу/аналізу при усному перекладі втрати інформації неминучі як із об'єктивних так із суб'єктивних причин (перекладач чогось не зрозумів, не розчув, упустив при записі, просто не знає, нарешті, не цілком точно висловив думку – таке буває, бо людина не машина). Тому слід дотримуватися принципу «ні відняти, ні додати». Як кажуть, в письмовому перекладі перекладач суперник автора, а в усному – покірний раб, вірний службовець своєму господареві – в даному випадку тому, кому перекладається.

2. Перекладачеві не потрібно губитися перед текстом, якщо зустрічається щось незнайоме або щось не зрозуміле. Він повинен постаратися «за деревами побачити ліс», зловити основний сенс, зрештою, просто здогадатися, про що йде мова.

Потрібно передати головне, а другорядну інформацію поки можна опустити: згодом перекладач зможе доповнити або поправити себе непомітно для оточуючих. Крім того, зміст терміну проясниться в ході бесіди. Загалом, іноді краще перекладати більш довгі висловлювання, оскільки, тоді легше вловити, про що йде мова, розібратися в контексті.

3. Чітке і красиве мовне оформлення перекладу граматично (порядок слів), лексично, стилістично (правильний підбір слів) та інтонаційно. Він повинен мати початок і кінець, внутрішню логіку, по можливості бути кращим, логічнішим за формою оригіналу, що теоретично і практично можливо, бо з досвідом приходить вміння редагувати вихідну інформацію в бік вдосконалення:

а) не потрібно починати переклад з придаткових пропозицій,

питальних слів, вигуків типу «ну», «значить», «що» і т.д.;

б) для логічного завершення свого перекладу потрібно мати в запасі всілякі слова і фрази загального плану, які підходять для всіх випадків;

в) не потрібно кидати пропозицію на півдорозі, не завершено інтонаційно і граматично.

Потрібно підвести підсумок, «поставивши крапку» в
буквальному і
переносному сенсі;

г) потрібно прагнути «подати» початок свого висловлювання, почавши з обставини місця і часу або з вступних слів. Потрібно мати їх задалегідь: actually – взагалі-то, in fact – насправді, as a matter of fact – власне кажучи, I would say that – я б сказав і т.д.

Вони дадуть перекладачеві хоч пів секунди на роздуми, допоможуть уникнути «мовного сміття».

4. Час переказу (T2) має приблизно відповідати часу оригіналу (T1). Дико виглядає ситуація, коли після довгого і емоційного виступу перекладач бубонить три фрази, дивно – коли після трьох спокійних пропозицій перекладач вибухає довгою тирадою. І те, й інше насамперед викликають сумнів в адекватності перекладу і в кваліфікації або сумлінності перекладача.

Однак, у випадку роботи з англійською мовою тривалість звучання перекладу на англійську може зменшитися на 20-30% завдяки більшій стислості і компактності, а на українську – збільшитися на 20-30% зважаючи на його більшу описовість. Але все ж перевищувати цю цифру навряд чи розумно.

У житті можливі різні ситуації, наприклад: вас можуть

попросити передати лише суть висловлювання або взагалі дадуть свободу маневру («Ти вже сам скажи, як треба!»). То, можна вважати, що ваш клієнт повністю довіряє вашому знанню мови, психології партнерів та знанню традицій, звичаїв і культури країни, де ви знаходитесь.

5. Неясне в оригіналі, як правило, залишається неясним у перекладі. Навряд чи перекладачеві в процесі усного перекладу варто брати на себе місію редактора або коректора, зрозуміло, якщо не допущена явна обмовка чи помилка. Інша справа, що можна коротко пояснити те, що може здатися співрозмовнику незрозумілим, але робити це слід тактовно, з обережністю, враховуючи «прагматичну» ситуацію.

6. Потрібно звернути особливу увагу на модальність висловлювання (тобто на ставлення його до реальності). Подія, про яку йде мова: була вона, чи буде, чи тільки можливо (обов'язково, бажано). Це вкрай важливо: адже спеціальну лексику слухачі часто знають краще, ніж ви. Модальність становить неабияку проблему при усному перекладі, наприклад, передача відтінку значення: may – might; can – could; should, ought to, to be to, must.

7. Бажано залишати в перекладі інтернаціональні слова, якщо, звичайно, це не «помилкові друзі перекладача». Справа в тому, що люди, яким переводять, майже завжди слухають оригінал, прагнучи сприйняти зміст на основі знайомих їм слів, термінів, назв і т.д., навіть якщо не знають іноземної мови. Тому ваш переклад справить сприятливе враження на одержувача інформації, якщо він почує: structure, sector, tunnel і т.д. Це надасть більшій достовірності перекладу, зміцнить довіру до вас.

«Помилкові друзі перекладача» – слова, які подібно звучать, але мають різне, часто протилежне, значення в українській і англійській мовах (complexion – колір обличчя, pathetic – жалюгідний, dramatic – вражаючий, meeting – зустріч і т.д.).

8. Дотримання нейтралітету (неупередженості) у процесі усного перекладу. Перекладач повинен лише чітко і по суті передавати інформацію адресату, не виказуючи свої симпатії чи антипатії, ні інтонаційно, ні лексично (тобто вибором відповідних слів), не показуючи свого ставлення до тієї чи іншої проблеми. Однак, при перекладі публічних виступів можна дозволити собі трохи відійти від нейтральної інтонації під впливом емоційного напруження оратора.

У ході переговорів більш прийнятно зберігати доброзичливу відстороненість, наче згладжуючи перепади емоцій учасників.

9. Прагматичний аспект – тобто оцінка та облік аудиторії і ситуації (атмосфери спілкування), поведінки одержувачів інформації (слухачів), їхнє знання мови, загального освітнього рівня, віку, професії і т.д. Варто мати на увазі, що при роботі з професіоналами можна оперувати звичними їм термінами – вони зрозуміють з півслова. Інше, скажімо, невідготовлена аудиторія – тут бажано перекладати більш дохідливо, просто, щось пояснювати по ходу справи.

Особливо постарайтеся з'ясувати, чи знають ваші клієнти іноземну мову. Будьте акуратні, ніколи не висловлюйте своє ставлення до обговорюваної теми. Ви лише передаєте чужі думки і ваша власна думка нікого не цікавить. Нехай це вас не дуже засмучує: такими є правила гри.

10. І, нарешті, last but not least (останнє по порядку, але не за важливістю): ніколи не показуйте свою «кухню», тобто уникайте таких виразів і слів, як «відволікся», «не зрозумів», «як це, ой, я забув», «далі не пам'ятаю» і т.д. Нікого не цікавить, що вам вдалося запам'ятати / записати, а що ні. Ваше завдання – довести інформацію до адресата, зовні максимально дистанціюючись і від неї, і від самого процесу перекладу. Ваші муки і сумніви не повинні бути помічені («невидимі світові сльози» теж нікого не хвилюють).

Якщо ви щось упустили, то не привертайте до цього уваги. Краще потім, при нагоді, виправити цю прикрість. Не давайте зайвого приводу сумніватися у вашому професіоналізмі. Як кажуть англосакси, put your best foot forward (покажіть товар обличчям).

4. Як стати професійним перекладачем?

Є школи перекладу, які допомагають студентам та випускникам вищих навчальних закладів філологічного та перекладацького профілю, розробивши ефективні курси перекладу онлайн, які не просто дають загальне уявлення про переклад документів, а допомагають уникати типових помилок при перекладі текстів, допомагають дізнатись як навчитись перекладати шаблонні, особисті, юридичні, медичні, технічні та інші документи. Записавшись на курси перекладу онлайн, ви отримуєте можливість навчатись у викладачів, які здійснюють практичну перекладацьку діяльність, можуть поділитись секретами успіху та способами залучення клієнтів.

Особливою перевагою шкіл перекладу є необмеженість мовних пар. Оскільки у цих школах є курси, де робочими мовами найчастіше є англійська. Реалізація цього амбітного плану стала можливою завдяки тому, що школи перекладу самі виконують переклади на замовлення, тому у їхньому штаті є професійні перекладачі з різних іноземних мов, які можуть перевірити ваші завдання і надати вам корисні поради щодо того, яку лексику краще використовувати та підбирати для конкретного типу текстів. Після успішної здачі тексту, видається двомовний сертифікат про проходження курсу, який майбутні перекладачі можуть подавати разом з резюме для заміщення вакантних посад у перекладацьких компаніях. Кращі випускники школи перекладу, мають змогу стати частиною команди школи перекладачів і після проходження курсу перекладу онлайн, спробувати свої сили на практиці.

Питання для самоконтролю:

1.	Які ви знаєте типові помилки перекладачів-початківців?
2.	Які ви знаєте типові неприємні ситуації усного послідовного перекладу?
3.	Які є правила усного перекладу?
4.	Як стати професійним перекладачем?
5.	Розкажіть про «перекладацький ступор»
6.	Розкажіть про «переклад навпаки»
7.	Розкажіть про «лакуни»
8.	Розкажіть про варіанти поведінки відправника інформації
9.	Яка особлива перевага шкіл перекладу?
10.	Що таке прагматичний аспект?
11.	Розкажіть про дотримання нейтралітету у процесі усного перекладу
12.	Чи потрібно привертати увагу якщо перекладач щось упустив?
13.	Що таке «помилкові друзі перекладача»?
14.	Чи варто перекладачеві у процесі усного перекладу брати на себе місію редактора або коректора?
15.	Що потрібно зробити перекладачеві, щоб не опинитися у незручному становищі?

Лекція 11.

Робота письмового та усного перекладача

План

1. Відмінності між роботою письмового і усного перекладачів
2. Письмовий переклад
3. Умови якості письмового перекладу
4. Проблеми, які часто виникають під час письмового перекладу

5. Усний синхронний переклад – найекстремальніший вид перекладу
6. Робота синхроніста
7. Стандартні правила (прийоми) синхронного перекладу

1. Відмінності між роботою письмового і усного перекладачів

Для своєї майбутньої кар'єри в різних сферах професійної діяльності (економіці, менеджменті, будівництві, комп'ютерній інженерії) фундаментальні знання іноземної мови студенти можуть отримати лише на перекладацьких факультетах, де основний навчальний процес сфокусований якраз на вивченні різних аспектів іноземних мов та на дисциплінах перекладознавчого циклу.

Освітні заклади, які готують майбутніх перекладачів, формують глибокі знання основної (технічної або економічної) спеціальності і професійну компетенцію фахового перекладача, що дозволяє майбутнім фахівцям ефективно працювати, швидко орієнтуватися в динамічному середовищі, підвищувати свій професійний рівень. Якісна професійна підготовка перекладачів потребує постійного оновлення, розширення та удосконалення знань іноземних мов, та певної сфери діяльності, що ставить перед університетами нові завдання для підготовки кваліфікованих кадрів у сфері перекладу.

Навчальні програми включають основні компетенції, які формують комунікативну фахову підготовку особистості та її соціальну культуру: мовленнєву, мовну, соціокультурну і загально-навчальну компетенцію. Опанування студентами мовленнєвих умінь на рівні, достатньому для здійснення іншомовного спілкування в чотирьох видах мовленнєвої діяльності: аудіюванні, говорінні, читанні та письмі – забезпечується такими дисциплінами як практика іноземної мови, теорія і практика перекладу, усне та писемне мовлення, галузевий переклад. Вищі навчальні заклади готують фахівців різної спеціалізації: письмових перекладачів з певної галузі життєдіяльності ¹²¹(науково- технічної, економічної),

перекладачів-синхроністів, фахівців усного послідовного перекладу тощо.

Професія перекладача досить багатогранна, вона вимагає широкої ерудиції та високої освіченості з більш глибокими знаннями в певній галузі (в якій спеціалізується та працює перекладач), гарно розвинутих комунікативних навичок міжнаціонального спілкування, вільного володіння як іноземною, так і рідною мовами. Майбутні перекладачі повинні враховувати власні психологічні особливості для правильної орієнтації у своїй спеціалізації, оскільки різниця між роботою письмового й усного перекладачів – величезна.

Слід виділити основні відмінності між роботою письмового і усного перекладачів (дивись табл.1).

Але, мабуть, найголовніша відмінність полягає у відповідності оригіналу. Відповідність оригіналу в письмовому перекладі означає точну передачу авторського письмового тексту; а в усному перекладі вона означає перш за все правильну передачу сенсу, комунікативного наміру оратора.

Усний переклад за своїм видом поділяється на послідовний і синхронний. Найважчою сферою у перекладацькій діяльності є синхронний переклад. Складність синхронного перекладу полягає у великій психологічній напрузі, в якій працює перекладач-синхроніст, що спричинене умовами його роботи, а саме: необхідністю слухати і говорити одночасно, неможливістю зупинити промовця чи перепитати якусь фразу, необхідністю миттєво віднайти еквівалентну одиницю в мові перекладу, дуже малою можливістю виправити помилку, яку допустив у перекладі, вимова мовця не завжди відповідає літературному стандарту тощо.

Таблиця 1. Відмінності між роботою письмового і усного перекладачів

Робота письмового перекладача	Робота усного перекладача
1. Текст для письмового перекладу створений у минулому, тобто до початку перекладу.	1. Виступ створюється на місці, в момент мовлення.
2. Текст вже створений і змінам не підлягає.	2. Вислів незавершений, тобто в процесі створення, кінець його непередбачуваний.
3. Текст можна почитати, відкласти на якийсь час і повернутися до нього пізніше.	3. Усне повідомлення швидко «зникає», і перекладач може розраховувати тільки на власну пам'ять.
4. Текст складається виключно із словесного матеріалу (тобто він не супроводжується ні жестами, ні мімікою). Перекладач не знає, в яких умовах він був написаний.	4. Вислів супроводжується жестами, і перекладач неопосередковано бачить, в яких умовах створюється повідомлення і виступає доповідач.
5. Більшість текстів — робота одного автора. У перекладача достатньо часу, щоб звикнути до його стилю.	5. Усний перекладач повинен перекладати кількох ораторів, які можуть говорити, використовуючи абсолютно різні стилі.
6. Оскільки текст написаний в минулому, він не становить неопосередкованого сильного емоційного впливу на перекладача.	6. Усний перекладач не просто знає про умови або можливу напружену атмосферу засідання; він сам схильний до цієї атмосфери.

7. Перед публікацією перекладач може переробляти і повністю наново редагувати текст.	7. Усний перекладач повинен правильно перекладати з першого разу. Іншої можливості йому не
	надано.
8. Так само як і автор, перекладач не знає, хто його читач. І між автором і читачем немає неопосередкованого контакту.	8. Усний перекладач знає свою аудиторію і, швидше за все, бачить її.

2. Письмовий переклад

Письмовий переклад – є видом професійного перекладу, під час якого текст сприймається зоровим шляхом, а оформлення відбувається письмово. Також вважається, що письмовий переклад може виконуватися не тільки шляхом вивчення тексту, але й з усних джерел.

Якщо відбувається письмовий переклад будь-якої іноземної законодавчої документації, то важливо зробити легалізацію документів. Цей процес необхідний, щоб офіційні документи однієї держави були визнані законними в іншій державі.

Незалежно від різноманітності письмових текстів, такий переклад має однакову послідовність дій, за якою перекладач:

- вивчає оригінальний текст;
- аналізує, визначає тип тексту, його стилістику, галузь і жанр;
- виконує переклад.

Коли це треба, перекладач використовує допоміжні знання, тобто різні інформаційні джерела: словники, книги, консультації фахівців тощо. Закінчивши роботу над перекладом, перекладач перевіряє текст на наявність помилок, виправляє та редагує, а потім передає замовнику.

3. Умови якості письмового перекладу

Для визначення якості виконаного перекладу існує два основні критерії:

- Точність. Ця умова припускає точну відповідність перекладеного тексту його джерелу. Цей критерій є основним, тому що у разі відмінностей в оригіналі та перекладеному тексті не можна говорити про якісний переклад.
- Правильність оформлення. Ця умова припускає, що переклад має сприйматися природно, відповідати правилам оформлення та правопису, а не бути безглуздим набором фраз.

Іноді від перекладача потрібне глибоке осмислення культурологічних параметрів вихідного документа. Це треба для виразності опису певних понять, традицій, матеріальних об'єктів, а також правильних інтерпретацій дії, часу та простору. У такому разі потрібний творчий підхід до роботи та правильне створення рівноцінного перекладу як для перекладних, так і для неперекладних частин тексту.

4. Проблеми, які часто виникають під час письмового перекладу

Проблеми перекладів тексту можуть бути як загальними, так і окремими. Загальні проблеми мають на увазі різні недосконалості тексту, наприклад, наявність граматичних, пунктуаційних або стилістичних помилок, втрата змісту тощо. У такому разі перекладачу необхідно глибоко аналізувати вихідний документ і виявляти помилки, що розтягує процес і робить його складнішим.

Окремі проблеми перекладу мають на увазі присутність у тексті неперекладних понять і визначень, що мають подвійне значення (гра слів). Для того, щоб переклад був адекватний, потрібне збереження змісту тексту та неприпустимість викривлення його змістовності.

Щоб виконати якісний переклад, незалежно від перерахованих вище проблем, необхідно знайти кваліфікованого фахівця. Наявність досвіду письмових перекладів і ідеальне знання іноземної мови – головні критерії

вибору перекладача. Оптимальний варіант – звернутися до спеціалізованого бюро перекладів, де замовнику нададуть послуги виконавці-професіонали.

5. Усний синхронний переклад – найекстремальніший вид перекладу

Синхронний переклад – найважчий вид усного перекладу, який вимагає використання спеціального обладнання під час роботи, а саме: кабінка та пульт перекладача, радіо- та звичайні мікрофони, приймачі для усіх учасників процесу, трансмітери, акустичні та відео-системи тощо. Під час синхронного перекладу працює пара перекладачів: один перекладає до прикладу 20-30 хвилин, після чого другий перекладач замінює першого, відбувається своєрідне чергування перекладачами.

Якщо ви подумали, що поки один перекладач перекладає, інший відпочиває та набирається сил, то ви помилилися. Насправді інший перекладач готується до свого виходу через пів години і страшує активного перекладача, слідкуючи за його словами. Саме тому в Європі на одному заході працюють одночасно три перекладачі-синхроністи: один перекладає, інший підстраховує, третій відпочиває. Професію перекладачів-синхроністів влучно та коротко можна назвати за допомогою такого вислову: «Їх чують, але не бачать».

Короткі історичні відомості

Вперше синхронний переклад був застосований у 1927 році на Міжнародній конференції у Женеві. Це була система під назвою «Filene-FinlayIBM-System», що нагадувала портативний телефонний пристрій. Найбільшої популярності синхронний переклад досягнув під час Нюрнберзького процесу (1945-1946 роки) під час з одного із судових засідань. Пізніше його починають застосовувати у роботі ООН та різноманітних міжнародних самітах та конференціях.

Переваги та недоліки синхронного перекладу

Усний синхронний переклад має такі переваги:

- економія часу (перекладач моментально здійснює переклад),
- зручність для учасників,
- одночасне використання різноманітних робочих мов для перекладу,
- той факт, що перекладача не будуть перебивати під час роботи.

Та крім переваг варто назвати і недоліки, які також присутні під час синхронного перекладу, а саме:

- незручності, пов'язані із умовами перебування перекладача у тісній кабінці протягом тривалого часу,
- додаткові витрати на технічне оснащення перекладу,
- вища вартість однієї години синхронного перекладу, якщо порівнювати із послідовним.

6. Робота синхроніста

Якщо говорити про роботу перекладача-синхроніста, то це складна і надміру відповідальна діяльність. Ця робота важка як у фізичному, так і психологічному планах. У перекладача, особливо початківця, вона може викликати стрес під час і після завершення перекладу, оскільки синхроністу доводиться виконувати подвійну функцію: отримувати інформацію і одразу передавати її аудиторії. Тобто від перекладача вимагається одночасне володіння такими навичками: слухати, розуміти, перекладати та говорити. Синхронний переклад – вид перекладу, який здійснюється в екстремальних умовах, тобто при наявності певних акустичних і семантичних умов, при дефіциті часу й певному темпі діяльності. Вихідний текст має перекладатися з такою швидкістю, з якою розмовляє оратор. Важливою особливістю синхронного перекладу також є спонтанне мовлення синхроніста, коли оратор зачитує свою доповідь.

Дивовижний мозок перекладача-синхроніста

Роботу перекладачів-синхроністів по праву можна назвати

дивовижною та водночас дуже складною, але цікавою. Жодні комп'ютери світу не можуть впоратися із таким комплексним завданням як одночасно слухати, сприймати, розуміти та перекладати з однієї мови на іншу, до прикладу з англійської на іспанську чи німецьку. Проте людина в силі опанувати, та більше, може виконувати таку зовсім непросту роботу. Цікавим є той факт, що серед перекладачів-синхроністів переважають жінки, які чудово справляються зі своєю роботою. Без перебільшень можна сказати, що мозок таких людей простодивовижний та неймовірний. Людина такої професії повинна бути:

1. «Генієм» без перебільшень, бути фахівцем своєї справи, тобто вільно володіти іноземною мовою, іноді кількома одночасно.
2. Ретельною та уважною, тому що треба миттєво зреагувати на мовлення оратора, яке слід уважно послухати, сприйняти та миттєво перекласти іншою мовою.
3. Витривалою як фізично, так і психологічно. Робота синхроніста передбачає здійснення перекладу у душній кабінці протягом тривалого часу.

Таким чином, процес оволодіння синхронним перекладом відбувається за рахунок формування та розвитку навичок та вмій орієнтування в вихідному тексті, пошуку перекладацьких рішень та їх реалізації в умовах паралельного проходження цих процесів. Перекладач-синхроніст в режимі реального часу повинен зрозуміти повідомлення однією мовою та передати його іншою, одночасно використовуючи свої когнітивні, сенсорні та моторні навички.

Мозок перекладача-синхроніста давно є предметом вивчення та аналізу нейрофізіологів. Виявилося, що у процесі перекладу задіяна додаткова ділянка мозку, яка не бере зазвичай участі у процесі мовлення, а саме хвостате ядро. Воно відповідає за прийняття рішень, тобто з блискавичною швидкістю координує дії інших ділянок мозку, які використовуються в процесі перекладу. Додаткові підводні камені, що

виникають під час перекладу і які має долати мозок синхроніста, виснажують. Це і різний темп мовлення оратора, використання каламбурів та жартів, граматичні особливості мов та монотонність роботи. З часом у синхроністів проявляється цікавий ефект професійної деформації, а саме передбачення завершення фрази. Цей ефект переноситься і на повсякденне життя. Деякі синхроністи ледь стримуються, щоб не завершити речення за співрозмовником і дати йому договорити.

7. Стандартні правила (прийоми) синхронного перекладу

Відзначимо деякі стандартні правила (прийоми) синхронного перекладу, які потрібно запам'ятати майбутнім перекладачам:

Уміння скорочувати і конденсувати живу мову – одне з перших умінь у мистецтві синхронізму. Але, використовуючи короткі слова або опускаючи зайві, перекладач вимушений всякий раз вирішувати, що насправді є зайвим і що можна пропустити, щоб не спотворити думку оратора.

«Це було опубліковано в газеті Нью-Йорк Таймз» не треба перекладати як *This was published in the newspaper the New York Times*. Звичайно, якщо газета не широко відома, можна залишити слово *newspaper*, але в іншій ситуації набагато краще сказати *This appeared in the New York Times*, що між іншим ще і коротше.

Іншим резервом для економії простору і часу є такі вирази, як «в галузі», «в галузі економіки», «у зв'язку з цим», «як відомо», «при цьому», і тому подібне, які можна просто опускати. Наприклад, «в галузі економіки» переводиться *in economics*. Сполучники, недоречні вигуки і інша словесна «водичка», на зразок «ну», «бачите», «отже», теж не потрібні. А схожі за значенням прикметники, на зразок «представлений», «вищезазначений» або

«існує», найчастіше легко замінюються англійським певним артиклем the або словом this:

Представлена доповідь отримала підтримку більшості делегатів. The/this/ draft was supported/backed/ by the majority of the delegates.

Дана доповідь містить п'ять розділів.

This report contains/has/ five chapters/sections.

Якщо оратор говорить дуже швидко, скорочувати доводиться більше:

У своєму посланні всім делегатам нашої конференції президент Сполучених Штатів Америки Барак Обама сказав...

In his message to us, President Barack Obama said...

Перу, Аргентина, Уругвай, Болівія і багато інших країн латиноамери-канського континенту виступили за...

Many countries of Latin America favored...

Як прийом синхронної роботи, широко використовується метонімія (**Метонімія** – заміна одного слова іншим на основі суміжності (тобто тісного зв'язку): *Київ прокидається* – не саме місто, а люди, які в ньому перебувають). Заміна метонімічного слова на неметонімічне робиться для конкретизації спільного поняття і узагальнення специфічного або конкретного явища.

Українській владі незабаром прийдеться точніше позначити свої позиції – Ukrainian leaders will soon have to define their position more clearly.

Українське керівництво заявляє про позаблоковий статус України – Ukraine has long insisted on its status outside all blocks.

Коли в англійській мові немає точного еквіваленту для того або іншого українського поняття, або коли перекладач просто не почув яке-небудь слово, заміна явища спільного конкретним або, навпаки, конкретного — спільним часто рятує синхронізм від провалу.

При перекладі доцільно використовувати компресію – скорочення кількості елементів речення або вилучення слів зі словосполучення.

Оплата після пред'явлення документів – payment against documents.

На знак протесту проти прийняття цього закону – in protest against the law.

Дуже корисним прийомом, що дозволяє в разі потреби уникнути буквального перекладу, є антонімічний переклад – заміна форми слова або словосполучення на протилежну із збереженням змісту мовної одиниці. «Я все пам'ятаю» краще перекласти I haven't forgotten anything, а «Ви повинні мовчати» – You mustn't say anything замість семантично правильної, але незграбної фрази You must be silent. Залежно від контексту «Там дуже непогано» перекладається як It was great there або things were fine.

Ми сподіваємося, що він від нас не втече. We hope he'll stay. Не хвилюйтеся. Take it easy/Relax.

Антонімічна інверсія може виявитися особливо корисною для тих слів

Не надавати значення – To overlook

Не сприймати серйозно – To take

lightly Не містити – To be free of

Не поступатися – To be as good as

Не вимагати пояснення – To be self-explanatory
Не відставати від – To keep up/pace with
Не піддаватися дії – To be immune to
Не брати до уваги – To disregard/discount

Особливим прийомом синхронізму є також і граматична інверсія, при якій одна частина мови замінюється на іншу. Наприклад, дієслово стає іменником, іменник – дієсловом, а прикметник – прислівником. Словесні «перевертні» такого роду створюють великі можливості для запобігання буквального перекладу.

Їх було більше. They prevailed.

Він людина, начисто позбавлена моральних цінностей. He has no moral values at all.

Ми з розумінням ставимося до їх прагнень.

We feel for/empathize with/side with/support their desires/wishes/aspirat.

Дослідники лінгвістичних та екстралінгвістичних аспектів синхронного перекладу єдині в тому, що синхронний переклад здійснюється в екстремальних умовах:

- наявність акустичних та семантичних перешкод як слуханню, так іговорінню;
- гострий дефіцит часу;
- завданий ззовні темп мовлення.

Тому робота перекладача-синхроніста досить складна не тільки в мовному, а й психологічному плані, що може супроводжуватися певним стресом, оскільки оратор звертається, не до перекладача, а до аудиторії. Саме тому синхроністу доводиться виконувати подвійну функцію – бути одержувачем та відправником інформації, робити ці дві справи одночасно.

Про мовні навички та вміння професійного перекладача-синхроніста сьогодні написано чимало цікавого і корисного (Карабан В. І. Теорія і практика перекладу з української мови на англійську мову).

Критерії оцінки цих навичок офіційно встановлені міжнародними асоціаціями перекладачів, які існують в Європі – АПС (Association internationale des intreprètes de conférence) та в Америці – ТААЛС (The American Association of Language Specialists).

Проте можливість синхронного перекладу, коли в багатьох випадках перекладач іще не знає, чим закінчиться висловлювання, початок якого він перекладає, має забезпечуватися певним механізмом. Одним із таких механізмів є імовірнісне прогнозування можливого змісту, для якого потрібний певний час! Отже синхроніст часто змушений використовувати певні механізми або прийоми, щоб забезпечити собі додатковий час (мова іде про секунди і долі секунди) почути та усвідомити (або передбачити, «спрогнозувати») частину висловлювання, яке ще не прозвучало повністю або зовсім не прозвучало. Ці прийоми можна розглядати як «запобіжники» від «провалів» та пропусків у синхронному перекладі, що може дозволити собі синхроніст з метою досягнення повноти перекладу.

Ці механізми зовсім не слід вважати перекладацькими помилками або свідченням непрофесійності перекладача, оскільки їх вживають практично всі «сертифіковані» перекладачі-синхроністи.

Розглядаючи механізм забезпечення додаткового часу, виділимо деякі основні «запобіжники» від пропусків у синхронному перекладі:

- незаповнена пауза (мовчання);
- пауза, заповнена звуком – ерг;
- повторення того самого слова;
- «висхідний» тон , за яким одразу йде «падаючий» тон;
- необґрунтований контекстом наголос на слові;
- повторення шляхом уживання синонімів;

- вставні слова (або «парантез») такі, як, наприклад: I think, sort of, I want to say, well тощо;
- штучне «підняття тону» останнього складу слова.

Із викладеного вище можна зробити висновок, що перекладач-синхроніст має у своєму арсеналі не тільки обов'язкові (тобто, професійно необхідні), але ще й додаткові механізми (прийоми), які дозволяють здійснити адекватний переклад в утруднених умовах двомовної комунікації, додати собі «часовоїфори» при максимально обмеженому часі на обробку інформації особливо, якщо переклад здійснюється на англійську мову із, як правило, прямим порядком слів із мов, де порядок слів є більш-менш вільним.

Ці та інші прийоми, навички, вміння та знання перекладача дозволяють досягти адекватності синхронного перекладу на рівні 95%, що є нормою, встановленою міжнародними організаціями перекладачів-синхроністів.

Якими б ефективними не були прийоми обробки словесного матеріалу, вони не звільняють перекладача від необхідності вирішувати головну проблему

– позбавлятися при перекладі від буквализмів, які вельми небезпечні в застосуванні до специфічних понять і унікальних явищ української культури, що не мають еквівалентів в англійській мові. Щоб знайти прототипи або повноцінні замітники таких понять і явищ, перекладачеві не слід обмежуватися лінгвістикою. Він повинен вивчати різноманітні сфери життя людей в Україні – історію, літературу, психологію і тому подібне. Тільки, йдучи цим шляхом, справжній знавець своєї справи зможе виконати свою найважчу місію – перекладати не просто з мови на мову, а з однієї культури на іншу.

Основи професійних знань та умінь усного перекладача закладаються у вищому навчальному закладі, а тому дуже важливо отримати там ґрунтовні знання.

Для максимального розвитку комунікативних здібностей майбутніх перекладачів доцільно спробувати наблизити комунікативну модель навчального процесу до реальних умов робочої обстановки в багатонаціональному середовищі. Одним із прийомів цієї методики є модельована комунікативна ситуація для створення сприятливих умов ефективного засвоєння матеріалу. Викладач використовує систему вправ для навчання усного перекладу з метою формування відповідних фонових знань, термінологічних еквівалентів з конкретної тематики, здатність виконувати перекладацькі дії на рівні автоматизмів.

Одним із найважливіших завдань є забезпечення процесу навчання перекладачів посібниками, зміст, структура та система вправ яких відповідає сучасним вимогам. Спробою розв'язання цієї проблеми є впровадження в навчальний процес підручників і посібників, розроблених вітчизняними й зарубіжними фахівцями, що засновуються на перекладацькому досвіді авторів. Трирівневий курс Market Leader (David Cotton, David Falvey, Simon Kent, Longman, 2003) навчає професійному спілкуванню і мовних умінь, які необхідно використовувати в широкому спектрі ділових переговорів, презентацій та інших сферах. Зміст підручника мотивує, оскільки використовуються автентичні матеріали із найавторитетніших джерел ділового світу, зокрема із Financial Times. Вивчення конкретних ситуацій надає можливість студентам уживати мову і використовувати свої ділові якості, розв'язуючи реальні бізнесові проблеми. Актуальна тематика підручника Business Class (David Cotton and Sue Robbins, Longman, 2003) представлена через читання і прослуховування автентичних матеріалів – видатних матеріалів із сфери бізнесу, а також газетних публікацій, що сприяє покращенню комунікативних умінь студентів. Досвід роботи по підготовці майбутніх перекладачів довів дієвість сучасної комунікативної методики співробітництва у створенні мотиваційного середовища, формуванні мовної компетенції і якісної професійної підготовки фахівців.

Отже, можна зробити висновок, що підготовка перекладачів вимагає постійної роботи з вдосконалення форм і методів навчання, раціонального поєднання загальних та спеціальних дисциплін, навчання та практики. Студентам слід пам'ятати, що майстерність і висока кваліфікація перекладача – це не лише вільне володіння лексико-граматичними системами тих мов, з якими він працює (іноземною та рідною) та базовим знанням перекладознавчих дисциплін, тобто володінням засобами та прийомами перекладу різних за характером (чи жанром) текстів. Професіоналізм перекладача є результатом його безперервної і наполегливої праці по самовдосконаленню. Висококваліфіковані перекладачі використовують свої знання, уміння та навички, необхідні для роботи в постійно змінних умовах для того, щоб відповідати вимогам сьогодення та стати конкурентоспроможними фахівцями у сфері власних професійних інтересів.

Питання для самоконтролю:

1.	Розкажіть про відмінності між роботою письмового і усного перекладачів
2.	Що таке усний синхронний переклад?
3.	Хто такий синхроніст?
4.	Розкажіть про стандартні правила (прийоми) синхронного перекладу
5.	У чому полягає робота синхроніста?
6.	Які ви знаєте переваги та недоліки синхронного перекладу?
7.	Що таке метонімія?
8.	Які ви знаєте міжнародні асоціації перекладачів?
9.	Чи складна робота перекладача-синхроніста?
10.	Що таке граматична інверсія?
11.	Розкажіть про механізм забезпечення додаткового часу у синхронному перекладі

12.	Розкажіть про історичні відомості синхронного перекладу
13.	Розкажіть про роботу письмового перекладача
14.	Що таке письмовий переклад?
15.	Які проблеми часто виникають під час письмового перекладу?

Лекція 12.

«Фальшиві друзі» перекладача в англійській мові

План

1. Фальшиві друзі перекладача
2. Випадки і джерела виникнення «хибних друзів перекладача»
3. Основні способи перекладу «хибних друзів перекладача»
4. Стилiстична нейтралiзацiя стилiстично забарвлених загальнонаукових iнтернацiональних слiв при перекладi на українську мову

1. Фальшиві друзі перекладача

Фальшиві друзі перекладача, хибні друзі перекладача (калька з фр. *faux amis*), **або міжмовні омоніми** – це пари слів або фраз із різних мов або діалектів, які мають однаковий вигляд або однакове звучання, але означають різні речі.

Хибні друзі часто ускладнюють вивчення мови, і викликають помилки в перекладі. Щоб запобігти таким помилкам, складають списки «хибних друзів».

Помилкові друзі перекладача – це пари слів у двох різних мовах, однакові за вимовою або написанням, але різні за своїм змістовим значенням.

Помилкові друзі перекладача ведуть до помилок при перекладі і неправильного розуміння англійської мови.

Вперше термін «хибні друзі перекладача» був введений французькими лінгвістами М. Кесслером і Ж. Дероккін'ї в 1928 році. У французькому мовознавстві вони отримали назву «faux amis du traducteur» –

«хибні друзі перекладача». Цей термін закріпився в англійському («translator`s false friends»), а також і в українському мовознавстві. В широкому сенсі «хибні друзі перекладача» є проявом психолінгвістичного змішання мов, а саме – інтерференції. Історично «хибні друзі перекладача» є результатом взаємного впливу мов, або виникають в результаті випадкових збігів. Загальна кількість «хибних друзів перекладача» та роль кожного з можливих джерел в їх виникненні виявляються різними для кожної конкретної пари мов, залежно від їх генетичних та історичних зв'язків.

«Хибні друзі перекладача», згідно з роботами В.В. Акуленко, це семантично різнорідна категорія слів, що включає інтернаціональну лексику (міжмовні відносні синоніми подібного виду), псевдо інтернаціональні слова (міжмовні омоніми) і міжмовні пароніми. Усі ці випадки поєднує практична обставина, що слова, які асоціюються і ототожнюються (завдяки подібності в плані вираження) у двох мовах, у плані змісту або за вживанням не цілком відповідають, або, навіть, цілком не відповідають один одному.

Отже, розглянемо окрему кожену групу категорії **«хибні друзі перекладача»**:

1. Інтернаціональна лексика (міжмовні відносні синоніми подібного виду)

– слова будь-яких двох мов, що зіставляються з погляду їхньої предметно-логічної віднесеності можуть знаходитися у відносинах еквівалентності (частіше – відносної, у межах спеціальних областей лексики – також абсолютної), або безеквівалентності. Роль міжмовних синонімів грають слова обох мов, що частково співпадають за

значенням і вживанням (і, відповідно, що є еквівалентами при перекладі). У свою чергу міжмовні синоніми можна розділити на зовні подібні і зовні різні. У практиці перекладацької роботи особливі труднощі представляють міжмовні відносні синоніми подібного виду, які називають інтернаціоналізмами (слова, що є загальними для ряду мов). Інтернаціоналізми можуть виступати як у ролі «справжніх друзів перекладача», так і в ролі «хибних друзів перекладача». Приклади, що характеризують дану групу: слово *practically*, що має значення «фактично», часто переводиться словом «практично». Це неправильно, тому що в українській мові слово «практично» зіставляється зі словом «теоретично». Англійське слово *compositor* має значення «складач», тоді як українське слово «композитор» має значення «творець музичного добутку» тощо.

1. Інтернаціональні слова (міжмовні омоніми) – слова обох мов, подібні за звуковою (або графічною формою), але різні за значенням, що мають. Так, наприклад, англійське слово *mark* – і українське «марка», цілком омонімічні в сучасному вживанні, нерідко в міжмовні омонімічні відносини утягуються і внутримовні омоніми: так англійське слово *crab* I «краб» і українське «краб» є міжмовними відносними синонімами подібного виду, то слово *crab* II «дика яблуня» і *crab* III «незручність, невдача» омонімічні стосовно першого англійського слова, а звідси і стосовно українського аналога.

Міжмовні пароніми – слова двох мов не цілком подібні за звучанням і формою, що відносяться до однієї частини мови, але здатні викликати можливі асоціації й ототожнюватися один з одним, незважаючи на фактичну розбіжність їхніх значень. Так, наприклад, значення англійського слова *medicine* виявляється лише у властивому англійській традиції протиставленні терапії, хірургії, стоматології, санітарії, гігієни (зокрема учені ступені окремо привносяться в цих областях, маючи при

цьому різну цінність, наприклад, *Bachelor of Medicine, Bachelor of Surgery* та ін.); *medicine*, крім загального значення «*медицина*», в англійській мові означає саме терапію, тому перша з вищезгаданих ступенів перекладається як «*бакалавр терапії*». Слово ж «*медицина*» в українській мові означає сукупність наук про хвороби людини, їх лікування і попередження, і не може бути механічно уподібнено його англійському аналогові.

2. Випадки і джерела «хибних друзів перекладача»

1. Терміни, що придбали в різних мовах різне значення внаслідок зміни значень при запозиченні. Наприклад, такий термін, як бойлер. На відміну від англійського *boiler* український термін означає паро- або *водяний підігрівач*, у якому пароутворення, тобто кипіння (boiling) рідини, що нагрівається не відбувається.

2. Зміна значення слова вже у мові, в яку було запозичене дане слово. Наприклад, термін *комбайн*. У момент запозичення цей термін, як і в англійській термін *combine*, відносився тільки до сільськогосподарських машин, але пізніше український термін став позначати всяку складну машину, що виконую ряд послідовних операцій (наприклад, гірський комбайн, нафтовий комбайн та ін.).

3. Зміна значення слова у мові з якої його було запозичено, але вже після запозичення даного тер- міну чи слова. Наприклад, термін *танкер* був запозичений українською мовою з англійської у значенні «*наливне судно, нафтовоз*». Однак пізніше термін *tanker* придбав у англійській мові значення «*літак- заправник*».

4. Терміни не запозичалися з інших мов, а самостійно створювалися у декількох різних мовах.

2. Основні способи перекладу «хибних друзів перекладача»

Переклад інтернаціональних слів з розбіжностями у предметно-

логічному змісті

У розбіжностях понятійного, предметно логічного змісту англійських слів, що хибно ототожнюються при перекладі на українську, позначається своєрідність класифікацій явищ, властивостей і відносин об'єктивного світу, характерних для семантики кожної мови. Так наприклад, англійське слово *artist* передає поняття про представника мистецтва у широкому змісті слова і, зокрема, про представників деяких конкретних видів мистецтва: 1) представник мистецтва, артист, художник узагалі, як у *a creative artist, a literary artist* тощо; 2) живописець, графік, як *in illustrations by the best artists*; 3) майстер своєї справи, як у *an artist in words* - «майстер писати»; Українське слово «артист» передає поняття насамперед про професійного актора, що відповідає англійським словам *actor* (про драматичного артиста, артиста кіно), *artiste* (про професійного музиканта, танцівника, артиста комедії, естради); особливо передаються сполучення «артист балету» – *ballet-dancer*, «артист опери» – *opera-singer*.

Виняткове значення для правильного розуміння значення слів має врахування їхніх системних зв'язків. Так, якщо значення українського слова «роман» можна зрозуміти лише в протиставленні словам «новість», «розповідь» та ін. (де основою протиставлення служить ступінь охоплення відбиваних життєвих явищ, а звідси – велика або менша форма прозаїчного добутку), то англійське *romance* як термін літературознавства означає прозаїчне або поетичне оповідання героїчно-пригодницького або романтично-любовного характеру на противагу *novel* – прозаїчному реалістичному побутовому добуткові (основа протиставлення тут – ступінь реалістичності і «приземленості» сюжету).

Ступінь семантичності розбіжностей виявляється неоднаково в різних частинах мови: найбільш специфічні значення прикметників і, нерідко ще більш, прислівників. Наприклад, прикметник *absolute* і *абсолютний* цілком або майже збігаються в більшості значень, але звідси

не слідує, таке ж співвідношення існує і між прислівниками *absolutely* і *абсолютно*: англійське слово навіть в основному значенні, що зближається з українським

«*абсолютно*», не завжди відповідає українському аналогові по розуміннях лексичної сполучуваності і має такі значення, як «*безумовно*»,

«*безсумнівно*», у граматиці – «*незалежно*», розмовне «*так, звичайно*».

Розбіжності в предметно-логічному змісті англійських і українських «хибних друзів перекладача» у ряді випадків пов'язані з розбіжностями в самому житті народів. У цьому випадку потрібні коментарі про реалії, без яких будь-які чисто мовні зіставлення будуть неповноцінними. Наприклад, англійське слово *academy* означає 1) спеціальні школи для дорослих; 2) училища, що займають проміжне положення між середньою і вищою школою;

3) у минулому – приватні школи для дітей багатих батьків.

Тому неточно буде вживати це слово, говорячи про українські та вищі навчальні заклади, які краще називати *colleges*.

Істотну роль грають звичаї слововживання. Наприклад, слово «*ректор*». В Україні даним терміном називається голова будь-якого вищого закладу, тоді як стосовно до англійської школи – терміном *rector* називають лише глав шотландських університетів і керівників двох з коледжів Оксфорда (*Exeter* і *Lincoln Colleges*).

Нерідко розбіжності в значеннях англійських і українських слів пов'язані з новими явищами. Так, наприклад, співвідношення слів *brigadier* – «*бри-гадир*» ясно лише особам, які знають форми організації праці в країнах колишнього СРСР і систему британських військових звань (*Brigadier* -бригадний генерал, проміжний чин між полковником і генерал-майором).

У деяких випадках неточне розуміння реалій стає неединичним непорозумінням, а традиційною помилкою лексикографів, а звідси і

багатьох перекладачів.

Переклад інтернаціональних слів з розбіжностями у стилістичному й експресивному забарвленні

Окрім розбіжностей понятійного, предметно-логічного змісту виникає необхідність врахування можливих розбіжностей стилістичних характеристик асоційованих слів. Не можна цілком розуміти слово і правильно користуватися ним не знаючи його функціонально-стилістичного й емоційно-експресивного забарвлення, а в ряді випадків і обмежень у часі та місці його вживання. Стилістичні розбіжності ілюструються в словах типу *bark* «човен» – *барка*, де перше є класичним поетизмом, а друге стилістично нейтральне. Стилістична розбіжність робить багато слів абсолютно невзаємозамінними при перекладі.

Експресивно виражені забарвлення особливо часто виявляються в переносних значеннях: прикладом може служити вживання таких українських слів, як суб'єкт, тип, фрукт, елемент, екземпляр у значенні

«людина, особистість». Усі ці слова, окрім закріпленості за невимушено-розмовною або, навіть, фамільярно-повсякденною мовою, характеризуються несхвальним забарвленням, що при перекладі на англійську мову приходиться передавати різноманітними негативними епітетами при словах *individual, person* або стилістично більш виразних: *fellow i*, навіть, *devil*.

Характерними є специфічні оцінні нашарування, що нерідко зв'язані з особливостями тлумачення значень, у деяких запозиченнях, якими обмінялися обидві мови. НА відміну від цілком нейтрального *businessman*, що відповідає українському слову ділова людина, українське «бізнесмен» має негативне забарвлення, означаючи «безпринципового ділка».

Неможна пройти повз часор⁴ і місцеві обмеження у вживанні

«хибних друзів перекладача». Наприклад, українське слово «*баталія*» не тільки вживається у трохи відмінних від англійського *battle* значеннях: воно зустрічається буквально в тому ж значенні, що й англійське слово *battle* («*бумва, бій*»), але тільки в мові XVIII- початку XI століття.

3. Стилiстична нейтралiзацiя стилiстично забарвлених загальнонаукових iнтернацiональних слiв при перекладi на українську мову

Аналіз англо-українських перекладів науково-технічних текстів показує, що значні труднощі для перекладача представляють стилістично забарвлені інтернаціональні лексичні засоби, що використовуються англійськими й американськими авторами для додання експресивності своєму викладові. Якщо порівняти англійські та українські науково-технічні тексти, то можна відзначити велику строгість і меншу експресивність українських науково-технічних текстів у порівнянні з англійськими і американськими. У сучасній англійській мові все більше і більше виявляється тенденція додавати стилістичну вагомість засобам мови, змушуючи їх виконувати ексагресивну функцію і виступати як стилістичний прийом.

Переклад стилістично забарвлених мовних засобів, зокрема лексичних інтернаціоналізмів, викликає значні труднощі. Якщо при перекладі художньої літератури задача перекладача полягає у рівноцінній передачі експресивної емоційно забарвлених мовних засобів оригіналу, то при перекладі науково-технічної літератури з англійської мови на українську перекладачеві часто доводиться вдаватися до «нейтралізації», «згладжування», «нівелювання» стилістичного прийому автора, щоб не внести стилістично далеких елементів в український текст. Деякі стилістичні прийоми, що вводяться в англійських текстах, для українських текстів неприйнятні. Якщо їх зберегти у перекладі, то норми мови і стилю української науково-

технічної літератури буде порушено. Те, що допускають норми функціонування однієї мови, можуть не допускати норми іншої. В англійських та американських спеціальних текстах часто зустрічається зненацька яскрава стилістично забарвлена лексика, що не є характерною для українсько-технічних текстів. Механічне перенесення емоційно забарвлених лексичних одиниць англійського спеціального тексту в українську мову буде суперечити вимогам українського спеціального перекладу.

Лінгвісти та вчені з перекладу розглядають той факт, що англійські науково-технічні тексти менш стилістично єдині в порівнянні з відповідними українськими. Лінгвісти дають конкретну рекомендацію з перекладу подібних стилістичних прийомів: якщо немає яких-небудь вагомих причин свідомо зберігати ці стилістичні особливості англійського спеціального тексту, вони опускаються у перекладі для того, щоб переклад так же стилістично впливав на українського читача, як оригінал впливає на англійського читача.

Вживання стилістично забарвлених інтернаціональних лексичних засобів в англійському й американському науково-технічних текстах надзвичайно різноманітні. У стилістичне середовище спеціальних текстів потрапляють найнесподіваніші слова.

У наступному прикладі можна відзначити незвичайне вживання слова *talents* у сполученні з іменником *microprocessor*.

To take full advantage of the microprocessor's talents, designers usually need long shopping list of additional chips: series and parallel input/output devices, an interrupt controller, a timer, and read-only and random-access memories.

Речення перекладається на українську мову таким чином: Щоб цілком реалізувати всі потенційні можливості мікропроцесора, розроблювачам звичайно потрібно багато додаткових покупних мікросхем: прилади послідовного і паралельного вводу/виводу,

контролер переривань, таймер, а також постійний та оперативний запам'ятовувальні пристрої.

Для передачі значення іменника *talents* словникові еквіваленти «талант; дар; обдарованість» у даному випадку використовувати не можна. У сполученні зі словом *microprocessor* прийнятним є еквівалент «*можливості*», що вступає в характерне для українського спеціального тексту сполучення з іменником «мікропроцесор».

Як видно англійські наукові інтернаціоналізми являють собою специфічне перекладацьке явище, що вимагає особливого дослідження й опису. Щоб не давати помилкових еквівалентів і уникати в перекладі численних помилок, перекладачеві необхідно враховувати специфіку текстів і окремих слів. Таким чином, перекладачеві варто знати як закономірності, так і способи перекладу інтернаціональних англійських слів.

Проблема «хибних друзів перекладача» стосовно до умов науково-технічного перекладу здобуває свої характерні риси. Можна відзначити, що «хибні друзі» у науково-технічних текстах характеризуються визначеною специфікою. Ця специфіка виявляється у кількісному складі цієї категорії слів, так і в їхніх якісних характеристиках. **Оскільки великий відсоток слів, що відносяться до категорії «хибних друзів перекладача», складають інтернаціоналізми,** нижче коротко розглядаються деякі труднощі їхнього перекладу на прикладі загальнонаукових слів.

Говорячи про кількісну специфіку «хибних друзів» у науково-технічних текстах, можна привести «класичний» приклад «хибного друга перекладача» – слово *accurate*. Для перекладача науково-технічної літератури це слово таким не являється. У спеціальних текстах цей прикметник вживається в таких ситуаціях, у яких передача його українською паралеллю «акуратний» практично виключається, наприклад, *accurate results* – «точні

результати». Ні розбіжності в значеннях в англо-українських аналогізмах, а також контекст у більшості випадків застерігають від помилок.

Багато інтернаціональних загальнонаукових слів, наприклад, *analysis, candidate, scenario, critical, originally, history, pioneer, revolutionary, practical, signal, traditionally* та ін., що регулярно зустрічаються у науково-технічних текстах, виступають у ролі «хибних друзів перекладача». Ці англійські слова збігаються з українськими паралелями у своїх інтернаціональних значеннях і тому легко ототожнюються при перекладі. У результаті таких ототожнень порушується або зміст висловлення, або стилістичні норми перекладу. При перекладі подібних слів перекладач нерідко дає інтернаціональне значення інтернаціоналізму, забуваючи про те, що в плані змісту повне ототожнення паралельних інтернаціональних слів буває далеко не завжди.

Що стосується інтернаціональної термінології, то обсяг значень інтернаціональних термінів у різних мовах часто збігається, наприклад, *reactor*

– реактор, *proton* - протон, *electronic* - електронній та ін.

У випадку загальнонаукових паралельних інтернаціоналізмів спостерігаються істотні розбіжності значеннєвого змісту. Практично всі англійські наукові інтернаціоналізми багатозначні. У порівнянні з українськими інтернаціоналізмами, вони мають більш широкий обсяг значень. Нерідко одне або кілька значень англійського загальнонаукового інтернаціоналізму цілком збігаються з паралельним українським словом, а інші значення розходяться. Наприклад, прикметник *critical* може перекладатися як українською паралеллю «критичний», так і виступати в інших значеннях, що в українській паралелі відсутні. У словнику іноземних слів два омоніми інтернаціоналізму «критичний»: 1) критичний – стосовно до критики, що дає розбір і оцінку якогось явища, добутку, діяльності тощо; здатний

до критики; 2) критичний – стосовно до кризи; вирішальний, переломний; небезпечний.

У англо-українському словнику зареєстровані наступні еквіваленти лексико-семантичних варіантів англійського прикметника *critical*: 1) критичний; 2) вирішальний, переломний, критичний; 3) небезпечний, ризикований, критичний, загрозливий; 4) осудливий; той, що критикує; розбірливий, вимогливий; 5) дефіцитний; украй необхідний; нормований; 6) критичний; граничний. Як видно, не всі словникові варіанти значень англійського прикметника *critical* збігаються з українським.

Нерідко використання інтернаціональних значень при перекладі англійських інтернаціоналізмів на українську мову призводить до порушень стилістичних норм мови і стилю науково-технічної літератури і викликає неадекватний ефект у читача. Як перекладний еквівалент, наприклад, прикметника *dramatic* перекладач часто дає його український аналог: «...the effect is not as dramatic as...» – «...ефект не такий драматичний, як...» замість «сильний» тощо.

Прикладів, що характеризують труднощі перекладу на українську мову англійської лексики дуже багато, тому **актуальними є процеси спеціалізації та деінтернаціоналізації**. Розглянемо ці явища більш детально:

1. **Під спеціалізацією розуміється** заміна англійського загальнонародного слова відповідним українським словом, що має (спеціальне або загальнонаукове) значення. **Результатом процесу спеціалізації в перекладі є** еквіваленти, що належать до загальнонаукового шару української лексики. Такі еквіваленти відбивають зміст відповідних англійських слів у формі, характерної для способу вираження науково-технічної думки в українській мові.

Приведемо приклад контекстуальної заміни інтернаціональної лексики:

After three years of intensive research, Touch Activated Switch Arrays Inc. has triumphed with a \$ 49 solid-state keyboard and a touch-activated solid-state control module called the Ferenstat.

Що означає:

Після трьох років інтенсивних досліджень компанія Activated Switch Arrays Inc. випустила твердотільну клавішну панель вартістю 49 доларів і твердотільний контрольний блок з керуванням дотику Ferenstat.

But the conference will not be anchored at that level. For the third year in a row, the people at Afips – the American Federation of Information Processing Societies, which organizes the National Computing Centre (NCC) – are orchestrating their immensely popular Personal Computing Festival.

Що перекладається як:

Цим, однак, конференція не обмежується. Третій рік підряд американська федерація суспільств по обробці інформації (Afips), що є організатором конференції, проводить тут фестиваль обчислювальних засобів індивідуального користування, що вже завоював широку популярність.

Як заміну інтернаціонального слова *triumph* використано трафаретне у українському спеціальному тексті дієслово «випускати». Якщо в англійському тексті ми маємо незвичайне сполучення *triumph with a keyboard*, то в українському перекладі – стандартне сполучення «випустила панель». При перекладі здійснена спеціалізація значення дієслова *triumph*. Теж саме відбувається при підборі перекладного еквівалента для дієслова *orchestrate*. Словникові еквіваленти перекладачеві використати не можна («оркеструвати; інструментувати; писати музику для оркестру»). У українському реченні ми маємо типове для відповідного контексту слово «проводити», що утворює характерне для українського технічного тексту сполучення «проводить фестиваль»⁴⁹

Подібних випадків спеціалізації інтернаціональної лексики при перекладі на українську мову можна проводити безліч. Українські еквіваленти, як правило, мають більш спеціалізований характер порівняно з їхніми англійськими аналогами.

1. **Процес деінтернаціоналізації** відноситься тільки до англійських інтернаціональних загальнонаукових слів (слів-термінів він не торкається). Виділяти і розглядати дану закономірність приходиться у зв'язку з тим, що частотність вживання інтернаціональних слів у мові науки і техніки є винятково високою. Як вже вказувалося, вони складають приблизно 50% усіх повнозначних слів у науково-технічних текстах, тому помилки при їхньому перекладі різко знижують якість виконуваних перекладів. Якщо англійські інтернаціональні терміни при перекладі на українську мову часто замінюються відповідними українськими інтернаціональними аналогами, то цього не можна сказати про англійські загальнонаукові інтернаціональні слова. При перекладі на українську мову вони, як правило, замінюються українськими не інтернаціональними словами, відбувається деінтернаціоналізація їхніх значень. Якщо при перекладі англійського загальнонаукового інтернаціоналізму перекладач використовує відповідне українське інтернаціональне слово, то це часто призводить до помилкових ототожнень.

Деінтернаціоналізація значень виявляється в заміні англійського загальнонаукового інтернаціоналізму українським не інтернаціональним загальнонауковим словом. Інтернаціональне загальнонаукове слово *compromise* у науково-технічних текстах часто перекладається на українську мову не інтернаціональними еквівалентами: «співвідношення, варіант, вибір, вимога, зниження, утрата». Наприклад:

1) «оптимальне співвідношення між питомою ціною на номер і розмірами кристала»;

2) «як проміжний варіант₅₀ що сполучить достоїнства обох

видів керування, було запропоновано принцип самоорганізуючого керування»;

3) «у приймачів на лавинних діодах динамічний діапазон при деякій втраті чутливості вдається довести до 40 дБ».

При перекладі інтернаціонального слова *compromise* перекладач дуже часто зловживає еквівалентним словом «компроміс».

Схожі слова в англійській та українській мовах

Помилкові друзі перекладача можуть зустрічатися між деякими парами мов: польською і українською, англійською та німецькою, українською та англійською і т. д. На жаль, українська та англійська мови, увійшли в ту невелику кількість пар мов, де є зовнішньо схожі, але різні за змістом слова. У переважній кількості мов потреби займатися детальним вивченням «хибних друзів» у перекладачів немає.

Насправді не так ці слова і страшні, хоча іноді вони і розставляють пастки для новачків: зіткнутися ви можете не з більш, ніж кількома десятками пар слів, які реально запам'ятати. А повний і треба сказати, вельми довгий список усіх хибних друзів перекладача вчити не слід. Питання «а може знадобиться?» виявиться недоречним, коли ви намагаєтеся запам'ятати тисячі пар таких однакових за написанням, але різних за значенням слів.

«Помилкові перекладачі» часто влаштовують пастки довірливим новачкам

Якщо дана тема здалася вам важкою і ви вже задумалися про те, чи потрібно вам взагалі вчити таку незбагненну мову, поспішаю вас заспокоїти: в англійській мові ви можете зустріти і «справжніх друзів перекладача», які лінгвісти називають «когнатами».

Когнати – це пари слів, що мають один корінь, загальне походження і однакові смислові значення в двох (і більше) самостійних мов.

Спільність таких слів не завжди обумовлена тим, що ці мови належать до однієї групи мов. Погляньте на приклади «справжніх друзів перекладача» між українською та румунською мовами:

citi (чіти) –

читати iubi

(ювілеї) –

любити drag

(драг) – дорогий

В англійській і українській мовах теж можна зіткнутися зі словами, які схожі один на одного:

territory –

територія

strategy –

стратегія clan

– клан

Однак, це було невеликим відступом від нашої теми. А зараз пропоную звернути увагу на найбільш уживані слова англійської мови, які схожі на українські, але різні за значенням.

Приклади «хибних друзів» перекладача

Англійське слово	Помилковий перекладача	друг	Вірний переклад
Accurate	Акуратний		Точний, правильний
Actually	Актуально		Насправді
Angina	Ангіна		Стенокардія
Babushka	Бабуся		Косинка
Baton	Батон		Жезл
Benzene	Бензин		Бензол
Billet	Квиток		Ордер на постій

Camera	Камера (тюремна)	Фото-камера
Chef	Шеф	Шеф-кухар
Compositor	Композитор	Складач
Complexion	Комплекція	Колір обличчя
Conductor	Кондуктор	Провідник
Colon	Колона	Двокрапка
Data	Дата	Дані
Fabric	Фабрика	Тканина
Family	Прізвище	Родина
Intelligence	Інтелігенція	Інтелект, розум
Magazine	Магазин	Журнал
Mark	Марка	Оцінка, мітка, пляма
Mayor	Майор	Мер
Matrass	Матрац	Лікарняна качка
Motorist	Моторист	Автомобіліст
Obligation	Облігація	Зобов'язання
Personal	Персонал	Особистий
Prospect	Проспект	Вид, огляд, панорама
Repetition	Репетиція	Повторення
Replica	Репліка	Репродукція, точна копія
Resin	Резина	Смола
Satin	Сатин	Атлас
Speculation	Спекуляція	Припущення
Spectacles	Вистави	Очки
Spectre	Спектр	Погане передчуття
Spirit	Спирт	Струміль, ривок
Servant	Сервант	Слуга
Trace	Траса	Слід
Urbane	Урбаністичний, міський	Ввічливий

Velvet	Вельвет	Оксамит
Virtuous	Віртуозний	Доброчесний
Wagon	Вагон	Фургон, візок
Wallet	Валет	Гаманець

Словники «хибних друзів перекладача»

Схожість між графічними або фонетичними формами слів з різним змістом виявляється і в межах однієї мови і називається омонімією.

Лінгвісти виявили і так звану міжмовну омонімію (або вже знайоме вам назву «помилкові друзі перекладача»), провівши детальне дослідження і вивчення даного явища були створені словники, що включають в себе подібного роду слова, а також їхній вірний і помилковий переказ.

В 1969 році був опублікований двомовний словник (англо-російський та російсько-англійський) «хибних друзів перекладача», автором якого є український лінгвіст, доктор філологічних наук, В.О.Акуленко. Словник Акуленко налічує 900 англійських слів, до кожного з них додається схоже за звучанням російське слово та їх аналіз невідповідності, повного або часткового. Крім того, в словнику ви знайдете корисну статтю, в якій є дуже хороший аналіз даної категорії слів. І хоча минуло вже багато років з дня видання, даний словник «хибних друзів» не втратив своєї актуальності для всіх хто вивчає англійську мову.

У 2004 з'являється англо-російський словник хибних друзів перекладача, який вже налічує більше 1000 англо-російських хибних друзів перекладача. На сьогоднішній день цей словник є самим великим словником міжмовних омонімів (хибних друзів перекладача). Рекомендується вчителям, перекладачам і всім, хто серйозно працює з англійською мовою.

Важливо знати кожному «перекладачеві»

Як вже відомо, у рідному і досліджуваному мовами два слова з різним змістом, повністю або частково збігаючись з вимови або написання, здатні заплутати будь-якої людини. Однак, це не все. Є такого роду слова, які можуть мати кілька значень, одне з яких все ж таки співпадає із значенням слова

«помилкового друга», але не є його основним значенням. Наприклад: першим значенням слова «officer» є «посадова особа», а не «офіцер», хоча це і в такому сенсі воно може бути використане.

Якщо ви трохи заплуталися в цих «невловимих» словах, не панікуйте. При перекладі, у вас завжди є жанр тексту, стиль і контекст, які підкажуть необхідне значення. На допомогу може прийти і словник. Словники – це кращі страховики при роботі з даною категорією слів.

Таким чином, «хибні друзі перекладача» – це лексичні одиниці, які мають подібну графічну або фонетичну форму, але з різними значенням, вживанням та змістом. Розібравши на прикладах основні способи і специфіку перекладу слів, що відносяться до цієї мовної категорії, можна зробити висновок, що для українських спеціальних текстів є неприйнятними деякі стилістичні прийоми, які зустрічаються в англійських і американських науково-технічних текстах. Якщо їх зберегти у перекладі, то норми мови і стилю української науково-технічної літератури буде порушено, тому у статті розглядається процес спеціалізації і процес деінтернаціоналізації. Під першим терміном розуміється заміна англійського загальнонародного слова відповідним українським словом, що має спеціальне значення, під другим - заміна англійського загальнонаукового інтернаціоналізму українським не інтернаціональним загально- науковим словом.

Проаналізувавши помилки і труднощі, які ви никають при перекладі «хибних друзів перекладача», можна зробити висновок, що існує необхідність створення словників «хибних друзів перекладача» на

українській мові. А особливо гостро постає дане питання перед перекладачами науково-технічної літератури, оскільки саме для науково-технічних текстів є характерним великий відсоток міжмовних аналогізмів та інтернаціоналізмів, обумовлений широкими міжмовними контактами у сфері науки та техніки.

Питання для самоконтролю:

1.	Що таке «фальшиві друзі перекладача» або як ще інакше їх називають?
2.	Ким і коли був введений термін «фальшиві друзі перекладача»?
3.	Назвіть випадки і джерела виникнення «хибних друзів перекладача»
4.	Назвіть основні способи перекладу «хибних друзів перекладача»
5.	Що важливо знати кожному перекладачеві?
6.	Які ви знаєте словники «фальшивих друзів перекладача»?
7.	Що таке інтернаціоналізми?
8.	Чи відносяться інтернаціоналізми до категорії «хибних друзів перекладача»?
9.	Як часто перекладається на українську мову слово <i>compromise</i> у науково-технічних текстах? Наведіть приклади
10.	Які ви знаєте приклади «фальшивих друзів перекладача»? Наведіть свої приклади
11.	Розкажіть про процес деінтернаціоналізації
12.	Що таке когнати?
13.	Перекладіть: After three years of intensive research, Touch Activated Switch Arrays Inc. has triumphed with a \$ 49 solid-state keyboard and a touch-activated solid-state control module called the Ferenstat

14.	Перекладіть: But the conference will not be anchored at that level. For the third year in a row, the people at Afips – the American Federation of Information Processing Societies, which organizes the National Computing Centre (NCC) – are orchestrating their immensely popular Personal Computing Festival.
15.	Перекладіть: У своєму посланні всім делегатам нашої конференції президент Сполучених Штатів Америки Барак Обама сказав...

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики: Підручник. – К.: Видавничий центр «Академія», 2004. – 344с.
2. Валуєва Н.М. Методичні вказівки до самостійної роботи з дисципліни «Вступ до перекладознавства» для здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня спеціальності 035 “Філологія”/укладач: к.філол.н., доц. кафедри перекладу Валуєва Н.М. – Кам’янське: ДДТУ, 2021. – 24с.
3. Зубков, М. Сучасний англо-український, українсько-англійський словник [Текст] / М. Зубков, В. Мюллер. – К.: Школа, 2009. – 752с.
4. Зусін В.Я. Етика та етикет ділового спілкування. Навчальний посібник: 2-ге вид. перероб. і доп. – К.: Центр навчальної літератури, 2005. – 224с.
5. Карабан В. І. Теорія і практика перекладу з української мови на англійськомову. – Вінниця: Нова книга, 2003. – 608с.
6. Лазебна Н.В. Конспект лекцій з дисципліни «Фахова компетентність сучасного перекладача» для магістрантів спеціальності 035.04 “Германські мови та літератури (переклад включно)” усіх форм навчання / Укл.: Н. В. Лазебна. – Запоріжжя: ЗНТУ, 2018. – 30с.
7. Литвин І. М. Перекладознавство. Науковий посібник. – Черкаси: Видавництво Ю. А. Чабаненко, 2013. – 288с.
8. Максимов Е. С. Теорія та практика усного двостороннього перекладу для студентів факультету перекладачів та факультету 28 заочного та вечірнього навчання. Навчальний посібник / Максимов Е. С. – К.: «Ленвіт», 2007. – 416с.
9. Мирам Г. Э. Профессия: переводчик. – К.: Ника-Центр Эльга, 2000.– 156с.
10. Мирошниченко В.М. «Проблеми перекладу «хибних друзів перекладача» з

англійської мови на українську». Кандидат філологічних наук, доцент
Кафедра ділової іноземної мови та перекладу Національний
технічний університет

- «Харківський політехнічний інститут», 2011. – С.43-48.
11. Осадча О.В. Вплив білінгвізму на формування навичок перекладу. Науковий вісник ДДПУ ім.І.Франка. Серія «Філологічні науки». Мовознавство №6, 2016. – С.125-127.
 12. Ребрій О. В. (2011). «Образ перекладача» VS «образ автора»: взаємодія чи протидія? Вісник Житомирського державного університету. Житомир: ЖДУ імені І. Франка. Вип. 56. 2011. – С.170-174.
 13. Рудницька Т.Г., Мельник Н.А. «Сучасні проблеми фахової підготовки перекладачів у вищих навчальних закладах». Вінницький національний технічний університет (м. Вінниця).
 14. Семигінівська Т.Г. Конспект лекцій з навчальної дисципліни «Основи професійної діяльності перекладача».
 15. Черноватий Л. М. Зміст поняття "фахова компетентність перекладача "як складової методики навчання [Електронний ресурс] / Л. М. Черноватий. – Режим доступу : <http://eprints.zu.edu.ua/11743/1/16.pdf>
 16. Черноватий Л. М. Методика викладання перекладу як спеціальності: Підручник для студ. вищих заклад. освіти за спеціальністю “Переклад” / Л. М. Черноватий. – Вінниця: Нова Книга, 2013. – 376с.